YeniGündem

Sayı: 35/300 Lira (KDV Dahil)
29 Kasım-12 Aralık 1985

12 Eylül'den bu yana
"ÜLKÜCÜLER"

ESKİ MASAL, HANGİ KURT?

- DSP KURULDU, KAVGA BİTMEDİ
- BÂBIÂLİ AÇILIP SAÇILIYOR
- FUTBOLCU BAHTİYAR NEDEN DÖVÜYOR?

Kooperatifler üzerine

YeniGündem'in 33. sayısında yer alan, "Kooperatifler Hareketçilerle Doldu" başlıklı söyleşide, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği eski Yönetim Kurulu Başkanı sayın Doğan Kitaplı, birliklerin genel kurullarındaki seçimlere politika karıştığını ileri süren Başbakanın değerlendirmesine verdiği yanıtta, "Başbakan yanlış söylüyor. Bütün o seçimler, tabanın halisane biçimde müesseselerine sahip çıkmasının ifadesidir" demekte; bir başka soruya verdiği yanıtta ise, "Zaten biz Türkiye'de vatandaşın politize olmamasından şikâyetçiyiz. Şu üç-beş senedir sıkıntı ortada. Politize olmasından korkmamak lazım. Politize olursa taraf olur ve mukayese imkânı bulur" diyerek "politize olmaya" karşı çıkılmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Kuşkusuz ki, kooperatiflerin politize olmasından korkmamak gerekir. Doğrusu da budur. Çünkü kooperatiflerde -doğasının gereği- her zaman siyaset olmuştur. Kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının yönetimine her zaman belli politikaları temsil eden kişiler seçilmişlerdir. Bu nedenle, kooperatifler kanununda yer alan kooperatiflerde "siyaset" yapılamayacağı maddesi geçersiz kalmıştır. Evet, genel anlamda kooperatiflerde siyasetin olmasından değil olmamasından korkulmalıdır. Ama hangi siyasetin? Kooperatif hareketten asıl yararlanması gereken küçük üretici kesimlerin kendi öz çıkarlarına, ekonomik, demokratik, toplumsal çıkarlarına hizmet edecek siyasetin olmamasından korkulmalıdır. Ve bu siyaset kooperatiflerde hiçbir zaman olamamıştır. Oluşumunun, yapısının gereği kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının yönetimine daima kasaba eşrafının, toprak sahiplerinin ve onları bürokraside temsil eden bürokratların siyasal temsilcileri gelmiştir. Kooperatifleri ve üst kuruluşlarını da kendi siyasal, ekonomik, toplumsal çıkarlarına göre yönlendirmişlerdir. Bundan da daima küçük üreticiler ve kooperatif hareket zarar görmüştür.

Sayın Kitaplı'nın bir başka yanıtında dediği, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve Merkez Birliği'nin Hareketçilerle dolduğu" sözü de yerden göğe doğrudur. Ama bu, bugünden yarına olmuş bir şey değildir. Kooperatiflere ve Merkez Birliği'ne "Hareketçi" eğilimin doldurulması kendi yönetimlerinin gelmesinden önce başlatılmış ve kendi yönetimlerinde de devam ettirilmiştir. Türkiye genelinde geliştirilen politik tavır kooperatiflerde de geçerlik kazanmış, solun karşısına "Hareketli" sağı çıkartarak sola duvar çekme düşüncesi gelişmeleri bugünkü çizgisine getirmiştir.

Sayın Kitaplı'nın şu görüşleri de gerçeği yansıtmaktan uzaktır: "Eskiden devlete bağlılık söz konusu değildi. Satış kooperatiflerinde vardı, ama tarım kredilerde yoktu. Biz 1972'de eski kanunu değiştirdik, tam libere hale getirdik. O zaman sadece genel müdür tayinle geliyordu."

Tarım kredi kooperatifleri kendilerinin de büyük katkılarıyla 1972 yılında 1581 Sayılı Yasa ile Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'yle olan organik bağını koparmıştır. Ama, uzun yıllar uygulamaya konulamayan bu yasa ile kooperatifler gerçek bağımlılıktan kurtulmamış, biraz daha esnek bir yapı kazanmıştır. Genel müdürün siyasal iktidarca atanması, diğer yöneticileri atama yetkisinin genel müdürün önerme koşuluna bağlı olması, Merkez Birliği Yönetim Kurulu'nda seçimle gelmeyen üye bulunması, en önemlisi "seçimle gelen üyelerin" "kusurlu" bulunmaları halinde bağlı oldukları bakanlıkça görevden alınmaları hükmü, getirilmesine katkıda bulundukları yasada da aynen korunmuştur. Bu çağdışı madde her zaman kullanılmıştır. Bu yasanın uygulamaya konulmasından sonra seçimle gelen tüm yöneticiler, siyasal iktidarların değişimini izleyen günlerde "kusurlu" bulundukları için görevlerinden alınmışlardır. "Seçimle" gelen hiçbir üst kuruluş üyesi normal süresini tamamlayarak görevden "seçimle" ayrılmamıştır. Alınan Danıştay kararları da işe yaramamıştır. Nitekim, kendileri de "kusurlu" görülerek görevlerinden alınmışlardır.

ANAP iktidarı görülmemiş reformlarında, Tarım Kredi Kooperatifleri Yasası'nda varolan kusurlu bulunması hükmünü tarım satış kooperatifleri için de getirerek bu çağdışı maddenin satış kooperatiflerinde de işlerlik kazanmasını sağlamıştır. Atadığı genel müdürü yönetim kurulu başkanı yapmış, atamayla gelen yönetim kurulu üyesi sayısını arttırmış, yönetimi kendi elinde oyuncak haline sokmuştur. "Görülmemiş reformları"nın "görülmemiş" yanı budur. Kısacası, getirilmesinde katkıda bulundukları yasa kooperatifleri "tam libere" edememiş, sadece kendilerini ve temsil ettikleri siyaseti bir süre iktidar etmiştir.

İşin özü şudur: Duygulardan, öfkelerden arınarak gerçeği söylemek zorundayız. Kooperatif hareket başarıya ulaşamamıştır. Kooperatiflerimiz dün de kooperatif değillerdi, bugün de değiller. Geleceğin kooperatifleri elbet ki bu yapı üzerinde kurulmayacaklardır. Kooperatiflerin yaşama geçirilmesi, küçük üreticilerin gerçek kuruluşları haline getirilmesi, çoğulcu katılımcı demokrasinin etkin bir aracı olması için elden gelen çaba gösterilecektir. Kooperatifçiliği vazgeçilmez ve çok önemli sayan siyasal politikaların iktidara gelmesi için uğraş verilecektir. □

Yetkin ARÖZ
(Koop-İş Sendikası eski Genel Sekreteri)

Hortlaklarla yaşamak

Bir süredir, gazete baş sayfalarını iki "öcü" kelime işgal ediyor: **İrtica** ve **hortlamak.**

Sun'i bir telaş, hayalî bir düşmana karşı tatbikata çıkmışcasına bütün millet alarmdayız.

Devletin varlığını, bugünkü rejimi, Atatürk ilkelerini, insanlığın temel ilkelerini velhasıl ne kadar değer verdiğimiz veya verir göründüğümüz şey varsa hepsi yok olma yolunda.

Hangi beynelmilel odak tarafından provoke edildiğini bilmediğim, bilmem ne hizbinin bildirileriyle başlayan, sonunda komik bir hal alan irticâ tehlikesinin balonlaştırılması kampanyasından, kimse geri kalmadı. Komik tarafı mürtecîlerin de buna katılmasıydı.

Bugün toplumda yozlaşmanın, ama her alanda ve her türlü yozlaşmanın egemen olduğu bir dönemdeyiz. Kimse de kalkıp bu yozlaşmayı savunmuyor, yüceltmiyor ama kimse irdelemiyor, eleştirmiyor da. Gazetelerimizin en yüksek tirajlıları, gazetecilik mi yapıyor, yoksa toplumu sonu belirsiz yozlaşmalara doğru mu sürüklüyor? İşin tuhaf tarafı rahatsızlık yok. Herkes memnun sanki. Televizyon dizileri farklı kültürlerin ürünü olmasına rağmen, üretildikleri toplumlarda da çok büyük tepki topluyorken, her türlü aşağılığın, gayri insanîliğin tasavvuru olan bu dizilerden de herkes memnun. Değil mi efendim? Demokrasi var, ses de gelmediğine göre.

Birilerinin bazı değerleri vardır. Bu değerlerini de bu yozlaşmalardan korumaları gayet tabiîdir. Bazan bu korumanın dozu da artabilir.

Bunun adı muhalefettir. İnsan olma, muhalefet etme hakkını da verir. Benimseme hakkını da. Eğer ortada bir yozlaşma, varolmaya karşı bir tehlike varsa bundan korunmanın değişik yolları vardır. Herkes de aynı yöntemi kullanmayabilir. Demokraside alternatifler ortaya konur. Tercih insanlarındır. Eğer alternatif yoksa suçlama ile, şikayetle, baskılarla ortaya konulmuş olan anti-yozlaşma tutumunu suçlamak demokratlara yakışır mı?

Demokrasi düşüncenin ürünüdür. Demokrat cesurdur, ataktır, gerçekçidir, insan sevgisiyle doludur. Demokrat akıllıdır, akılcıdır, bilimseldir, uzlaşmacıdır, saygılıdır. Demokrat erdemlerin savaşçısıdır.

Türkiye'ye 12 Eylül'den sonra her ideolojik grubun, tükenmiş ve/veya tüketilmiş elemanlarının Atatürkçüleşmelerinin ilân edilmesiyle, seçim veya menfaat kaygusuyla demokrasi bandosu çalan, ikiyüzlü politikacılarıyla, kendini teminat altına almak için veya karşısındakini suçlu düşürmek için kıt hafsalasının alabileceği sınırlar dahilinde, demokrasicilik oynayan yazar-çizeriyle, ağabeylerin, üstatların, ne hikmetse kitabı birkaç baskı yapabilen malumların hışmından korkan, çiçeği burnunda entellektüel adayıyla demokrasiye geçemez.

Türkiye'de çok büyük kavgalar var. Sağ-sol, ilerici-gerici, demokrat-teokrat v.s. Ama kanaatimizce Türkiye'de gerçek kavga veya kavgaya değer çok az şey vardır. Yeni ile eskinin kavgası. Türkiye'de en kolay şey, malum sağcı veya malum solcu olarak karşı tarafa veryansın etmektir. En ucuz kahramanlık budur bence.

Ama gerçekten Türkiye'de çok ama, çok zor bir şey vardır: Solcu olarak malûm solla hesaplaşmak, sağcı olarak malûm sağla hesaplaşmak. Bazan insan ümitlenir gibi oluyor. Ama malûmlar biraz usta oldukları için -tabiî her yerde olduğu gibi kalabalıktırlar da- gelişmeyi kendi arzu ettikleri mecraya çekebiliyorlar.

Hele afaroz edilmektense sele kapılmayı tercih edecek kadar korkak ve ürkek yetiştirilmiş bizim toplumun çocukları...

Gerçek demokrasi hür insanların ürünüdür.

Müsvedde şahsiyetler, her müsveddenin akıbetine uğrar.

Herkese müsamaha edecek kadar cesur, yardakçılıktan kaçacak kadar korkak, doğruyu yaşayacak kadar dürüst, insanları sevecek kadar insanlara selâm olsun.

Yazımı sloganvâri bulacaklar olabilir, şimdiden ya sabır. Ne yapalım, sloganlarla yetişmiş bir neslin ferdiyim. □

M.Ali VERÇİN

YeniGündem "DEMOKRASİLER"DE

YeniGündem'in 9 sayı devam eden, seçkin imzaların yeraldığı ekler şu konuları kapsıyor:

Parlamento, Hükümet, Bürokrasi • Siyasal Özgürlükler ve Yargı • Özgürlükler ve Yasalar • Siyasal Partiler • Dernekler, Sendikalar, Meslek Kuruluşları • Yerel Yönetimler • Basın, Yayın, İletişim (I) • Basın, Yayın, İletişim (II) • Anayasaların Yapılması, Değiştirilmesi ve 1982 Anayasası •

• İsteyen okuyucularımız 9 adet eki 500 TL.'lık posta pulu karşılığı temin edebilir.
• Eksik eklerini tamamlamak isteyen okuyucularımızın ise, her ek için 100 TL.'lık posta pulu göndermeleri yeterlidir.

İSTEME ADRESİ: Klodfarer Cad. İletişim Han CAĞALOĞLU/İSTANBUL

DÜZELTME

YeniGündem'in 34. sayısında Okur Forumu'nda Zeki Kuneralp imzasıyla "Oniki Ada Meselesi" başlıklı bir mektup yayımlandı. Bu mektubun sondan ikinci paragrafında bir cümle eksik çıkmıştır. Doğrusu aşağıdaki gibidir. Düzeltir, özür dileriz.

"Harpten sonra her iki tarafın resmî belgeleri, muhtelif zamanlarda ve muhtelif surette açıklanmıştır. Her iki tarafın ileri gelenleri de, anılarını yayımlamışlardır. Ne resmî belgelerde ne de anılarda, adaların bize önerildiğine dair tek bir delile rastlanmamaktadır. Bazı şahsiyetler, meselâ Churchill, meselâ Kont Ciano, keyfiyete bir ihtimal olarak temas etmişlerdir. Genellikle menfî şekilde, adaların bize verilmemesi yolunda. Ama, menfî olmadığı hallerde dahi iş orada durmuştur. Hiçbir zaman tahakkuk safhasına geçmemiştir.

Bilmem, bu vaziyette önerinin vukuuna katiyet atfetmek mümkün müdür? Meselenin özü işte budur."

İÇİNDEKİLER

İÇ POLİTİKA

8 **Ergenekon 1980-85: 'Ülkücüler' yol ayrımında**
9 Muhafazakâr Parti Başkanı: "Acelemiz yok"
10 Kâzım Ayaydın: "12 Eylül nimettir"
12 Muhafazakâr Parti: Birinci adres olma savaşı
13 Fikret Ertan: "DSP, halk iktidarı alternatifi"
14 Aydın Köymen: **Ecevit: Yalnızlığı seçen adam**
15 Bedri Demir: "Tabanı tavan oluşturdu"
Ertuğrul Günay: "DSP, geleceğe kapı araladı"
16 Celil Gürkan: "Anayasayı genişletecektik yenildik"
17 İlhami Soysal: "Cunta işi, iyi bir iş değil"

AYDINLAR DİLEKÇESİ DAVASI NDAN

18 Halit Çelenk'in savunması

FIRCA

19 Latif Demirci: ?

TOPLUM

20 Osman Balcıgil: **Kaybetmek hoşlarına gidiyor gibi...**

TARTIŞMA

22 Abidin Nesîmi: Tek-partiden biçimsel demokrasiye geçiş

EKONOMİ

23 Seyfettin Gürsel: ANAP KİT işini bitiremedi
23 Adnan Kahveci: "Bizimki tepkiyi yumuşatma programı"

DÜNYADAN

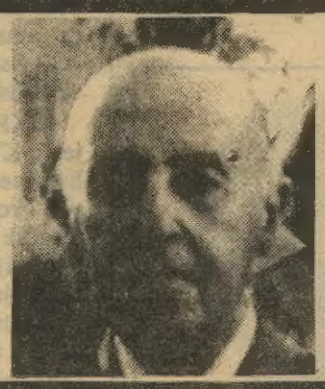

24 Jülide Ergüder: Dünyayı yönetme show'u
25 "Köstebek"e Moskova'dan sevgilerle
26 Zeki Kuneralp: **"Demokrasiye zemini Franco hazırladı"**
27 Andonis Zikas: Uzo-Sirtaki günleri bitti
28 Yarının Gündemi

İNSANLAR

30 Sadık Özben: Ben Murti ile konuşmam!
30 Mehmet Şenol: Millî Kültür ve Gençlik Sempozyumu
31 Tanıl Bora: Maçta başka, sivil hayatta başka

KÜLTÜR/SANAT

32 Alpay Kabacalı: Demirtaş Ceyhun'la ödüller üzerine
34 Tuğrul Eryılmaz: **Babıâli iyice açılıp saçılıyor**
35 Şerif Gören: "Bir anlamda ahlâkçıyım"
36 Dylan: Bugün neysem dün de oydum
37 Kitaplar
38 Değinmeler
40 İlanları boyayalım, namusları koruyalım

Yol arkadaşları

MURAT BELGE

Sosyalist terminolojide "yol arkadaşları" diye bir deyim vardır. Kendisi sosyalist olmayan, genel olarak "ilerici" ve "demokrat", sosyalistlerle birlikte bazı işleri yapabilen kişiler anlamına gelir. Bu deyim Türkiye'de pek kullanılmadı; ama "ilerici", "demokrat" ve "yurtsever" kavramları, buna oldukça yakın bir içerik yüklenerek kullanıldı.

Batı ülkelerinin gelenekleri içinde "yol arkadaşları" kimler olabilir? Batı'nın liberal gelenekleri içinde yetişmiş, en azından demokrat görüşlü insanlardır bunlar. Deyimi kullanan komünistler açısından, "özdeş olunmayan", ama bir yere kadar "birlikte gidilebilen" bu insanlar, kendi dünya görüşleri içinde pekâlâ radikal olabilirler.

Türkiye'de "yol arkadaşı" kim olabilir, sosyalistlere? Bunun cevabı oldukça açık: Kemalistler. Sosyalistler, genel bir Kemalist kökenden ortaya çıkmışlardır. Çevreleri, dostları, Kemalistlerdir.

Ama "Kemalist" oldukça belirsiz bir kavram. Çünkü Türkiye'nin politik hayatında yer almak isteyen bütün güçler Kemalist olduklarını söylüyorlar. Onun için, özellikle CHP geleneğinden yetişmiş Kemalistler, sosyalistlere "yol arkadaşlığı" bakımından yakın aday olabilirler. CHP kendisi bir parti olarak iktidar stratejisini (elli sonrasında) normal parlamenter düzen içinde saptayan bir kuruluştu. Sosyalistlere kendi bünyesinde yer vermeye hiçbir zaman niyetli olmadığı gibi, kendi dışındaki sosyalistlerle ilişki kurma konusunda da son derece ürkekti. Bu durumda, parlamenter bir parti yapısıyla kendine iktidar yolu açma durumunda olmayan Kemalistler, politik bağlamda, "yol arkadaşlığı" bakımından daha elverişli görünüyorlardı.

Altmış sonrası dönemde bu "yol arkadaşlığı"nın en ciddi biçimde gündeme gelişi 12 Mart dolayında oldu. Bu sıralarda, konuşmalarda, yazılarda da bu "yol" mecazi kullanılıyordu. "Yol", genellikle, İstanbul'dan Ankara'ya gitme biçiminde dile getiriliyordu. İki tarafın da zımnen kabul ettiğine göre "yol arkadaşlığı" Bolu'ya kadar sürecekti. Bolu, bu politik-metaforik dilde, "Kemalist cuntacı" kesimin terminaliydi. Daha sonra, isteyen Ankara'ya devam edecekti. Karşılıklı diplomaside bu metafor cuntacıların bir tavizi ya da inceliği olmalıydı; çünkü normal ahvalde onların Ankara'dan önce durmamaları ve devam etmek isteyenlere Kars (ya da Posof da olabilir) yönünü göstermeleri gerekirdi. Her ne ise, yapılan çeşitli görüşmelerde Bolu'ya kadar ortaklık kabul ediliyordu. Ama her iki taraf da, Bolu'da ne olacağının hesabını daha Bolu'ya varmadan yapmaya başlamıştı. Öyle ki, araya başkaları girmese, ortaklık daha o noktaya varmadan da bozulabilirdi. Örneğin, dönemin sıkıyönetim mahkemeleri için alınan ifadelerde —bu tip ifadelerin her zaman gerçeklikten bir ölçüde saptığı olgusunu da hesaba katmak gerekiyor— şu tip sözlere sık sık rastlanır: "...eğer **Devrim** gazetesi etrafına toplanan Kemalistler bir ihtilal yaparlarsa onlarla aynı safta mücadele edeceğimizi, **Devrim** gazetesi etrafına toplanmış bulunan Kemalistlerin Amiral, General ve Albaylar arasında yaygın olmakla birlikte yeterli güçte olmadıklarından ve kuvvetli bir tabanları bulunmadığından bizimle birleşmeye muhakkak yanaşacakları, ideolojik ayrılığın aramızda mevcut olmasına rağmen asgari müştereklerde mutabakata vararak bizimle birleşmeye mecbur kalacaklarını ve bu şekilde yapacakları ihtilalin gerçekleşme olanağının artacağını, başarı oranının artacağını, ihtilal müşterek hareketle gerçekleştirildikten sonra teşkil edilecek Meclis ve Üst Sistemlerde bizlerin de görev alacağı ve zamanla uygulayacağımız taktik ve stratejilerle **Devrim** gazetesi etrafında oluşturulmuş bulunan Kemalistler örgütü mensuplarının ekarte ve tasfiye edileceği ve bu şekilde Millî Demokratik Devrim aşamasının ve Sosyalist Devrim gayemizin daha da kolaylaşacağı Kemalistler örgütünün bu şekilde bize yardımcı olacağı..."

Bu ifadenin son satırları asıl üstünde durmak istediğim konuya doğrudan doğruya giriyor. Bilindiği gibi, "Millî" olduğu kadar "Demokratik" bir devrim olması istenmekte. Bu devrimin "demokratik" kısmının, feodalizmi tasfiye etmek anlamına geldiği biliniyor. Ve herhalde bu deyimin "demokrasi" ile ilgisi burada sona eriyor. Çünkü zaten planlanan eylem bir darbe; üstelik darbeyi yapmakta ortaklığa girilecek kesimin çok geçmeden tasfiye edileceği müjdeleniyor. Bütün bunların ne kadar "demokratik" olduğu, bu kelimenin içeriğiyle ilgili biraz bir şey bilenler için bir hayli su götürür. Ama belki "demokratik" değil, "eşitlikçi" demek gerek. Çünkü aynı anda karşı tarafı da, **eşit biçimde**, kendi "yol arkadaşları"nı nasıl tasfiye edeceğini planlıyor.

Olaya buradan bakılırsa, Türkiye'nin politik geleneğinde, kendinden farklı olan kesimleri bir biçimde tasfiye etmeyi planlamayan yok gibi. Burjuva politik jargonunda "uç" olarak kabul edilen kesimler, genellikle, böyle şeytanî planlar kurmakla suçlanır; onlar, "totaliter"dir, dolayısıyla böyle "ayıp" şeyler düşünmeleri doğal sayılır. Gelgelelim, bizim Türkiye'mizde, liberalin liberalden başkasına tahammülü yoktur, yani aslında "liberal" değildir. "Ben ortanın ortasındayım" diye kıvançla ilan eden adam, ikinci cümlesinde, "Ve ortanın sağına soluna sapanları yok ederim" der. Bugünlerde çokça ilgilendiğimiz kontr-gerillada konuk ağırlayan Eyüp Özalkuş, "aşırı solu" çökertmekle meşguldü. Ama söze şöyle başlıyordu: "Bu memleket kırk milyon. Bunun yarısı Atatürkçü yolda yürür, yürümeyen öbür yarısını elektrik direklerine asarız." Sözün kısası, Türkiye'de "total" olmayan yoktur.

Batı'da "yol arkadaşlığı" politik bir terimdir. Orada genellikle, Marsilya'dan Paris'e giderken, yol arkadaşlarını Lyon'da kesmek düşünülmez. Burada hep düşünüldüğü için belki, "yol arkadaşı" gibi sıcak ve dostluk içeren bir deyim, politika terminolojisine girememiştir. Niyetim Batı'yı yüceltmek değil. Totaliterlik ve tahammülsüzlük geleneklerinin dik alası orada da var. Ama Batı'da, insanlardan bağımsız tarihî koşullar sonucu, bir başka gelenek de kurulabilmiş.

Batı'da tarih boyunca oluşmuş demokratik gelenekler, uzun bir süre Stalinizm etkisi altında yaşayan Marksist hareketi de demokratikleştirdi. Bunda, sözkonusu ettiğimiz "yol arkadaşları"nın, onlarla kurulan yakın ilişkilerin de payı olmalı. Bütün tarihiyle antidemokratik bir toplumda yeşeren Türkiye sosyalizminin ise, kendisini daha demokratik olmaya iten birtakım yapılarla karşılaştığı söylenemez.

Onun için Türkiye'de sosyalistler demokrasiyi "yol arkadaşı" olsun olmasın, herkese anlatmak, demokrasinin **mümkün** olduğunu kanıtlamak zorunda.

YeniGündem

15 günlük dergi
Yıl: 2
Sayı: 35
29 Kasım-12 Aralık 1985

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Vedat ÇAKMAK, **Genel Yayın Yönetmeni:** Murat BELGE, **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Alpay KABACALI, **Ankara Temsilcisi:** Aydın KÖYMEN, **İzmir Temsilcisi:** Tülay CENGİZ, **Teknik Yönetmen:** Bürge İRTEL, **İstanbul:** Osman BALCIGİL, Yiğit EKMEKÇİ, Ahmet GÜNLÜK, Tuğrul ERYILMAZ, Kürşat İSTANBULLU, Hakan KENİ, Erol ÖZBEK, Nihat TUNA, **Ankara:** Serpil BİLDİRİCİ, Tanıl BORA, Mehmet ŞENOL, **Katkıda Bulunanlar:** Bülvin EREN, Lütfi KUZU, Abdullah ONAY, Mehmet ÖZCAN, Mümtaz SEZGİN, **Halkla İlişkiler:** Esin ASENA, **İstanbul:** Klodfarer Caddesi İletişim Han Cağaloğlu, Tel: 520 14 53 - 54 - 55, **Ankara Bürosu:** Konur Sokak 24/4 Kızılay, Tel 25 36 00 - 25 20 71, **İzmir Bürosu:** 857. Sokak İzmiroğlu İşhanı, Kat: 3 No: 306 Konak, Tel: 14 90 42, **Dizgi ve Teknik Hizmetler:** PERKA A.Ş., **Baskı:** Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., **Dağıtım:** GAMEDA, **Fiyatı:** 300 TL. (KDV dahil) KKTC'de 400 TL., **Abone Koşulları:** Yurtiçi 6 aylık 3.600 TL., 1 yıllık 7.200 TL., Yurtdışı: Avrupa 6 aylık 11.700 TL., 1 yıllık 23.400 TL., **İlan Tarifesi:** Kapak içleri tam sayfa: 200.000 TL., İç sayfalar: 150.000 TL., Yarım sayfa: 75.000 TL., 1/4 sayfa: 40.000 TL.

Barış Derneği tutuklularından ressam Orhan Taylan, eşi Melek'le.

BARIŞ DERNEĞİ

SHP içeri girebilecek mi?

Pek çok tanıdık ismin de yargılandığı Barış Derneği Davası'nda karar aşamasına gelindi. Bu nedenle olsa gerek SHP'nin ileri gelenleri, aldıkları özel bir izinle, Sağmalcılar Cezaevi'nde sözkonusu davanın sanıklarını ziyaret ettiler.

Aydın Güven Gürkan, Erdal İnönü, Sadullah Usumî, Turgut Sarıca ve öteki SHP'lilerden oluşan ziyaretçi topluluğu, Sağmalcılar Cezaevi'nin önüne geldiğinde, kendilerini beklemekte olan iki yaşlıca kadınla karşılaştılar. Ellerindeki 172 tutuklu ve mahkûm yakını tarafından imzalanan dilekçeyi ayrıca şifahi olarak da SHP'nin ileri gelenlerine aktaran bu iki annenin istekleri kısaca şuydu: "Barış Derneği davasından tutuklu bulunanları ziyarete gelmeniz bizim için çok sevindiricidir. Ancak, 100 metre ötede bizim de çocuklarımız var. İçerdeler. Her biri beş-altı yıldır son derece kötü koşullarda tutuklu bulunan siyasi suçluların anaları olan bizlerin, sizden isteğimiz, bizim çocuklarımızın yaşama koşullarını da yerinde tetkik etmenizdir."

Şimdilerde İstanbul'da, tutuklu ve mahkûm anaları, bu isteklerini mutlaka dikkate alacaklarını belirten Aydın Güven Gürkan'ın, "Ankara'ya döndüğümde ilk işim Barış Davası sanıkları için aldığımız tarzda bir izin alarak öteki siyasi tutukluları da ziyaret etmek olacak" şeklindeki sözlerinin gerçekleşeceğini umarak "yaşıyorlar". □

TINAZ TİTİZ'İN PROJELERİ

Üsküdar'dan Türkiye'ye

"Eski solcu" Tınaz Titiz hiç beklemediği bir anda Devlet Bakanlığı'na atanırken, bir zamanlar oturduğu Üsküdar semtinin gençleri hakkındaki projesini uygulamaya sokabileceğini herhalde hiç düşünmüyordu. Tınaz Titiz kahvelerde okey oynayan, sokaklarda kızlara laf atıp zaman öldüren gençler için bir İşsizlik Şirketi kurmayı planlamıştı. Yatırım, fabrika ve iş üçgeni Titiz'in ilgisini çekmiyordu, çünkü "devletin işsizliğe çözüm bulması demek, insanların hazırcılığa ve tembeliğe itilmesi demek"ti. Hep hazır iş alanları açılıyor, böylece de "müteşebbis ruh" uçup gidiyordu. Bu ancak BİG A.Ş. ya da Bölgesel İstihdam Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi kurulmasıyla önlenebilirdi.

Titiz bakan olur olmaz kolları sıvadı. Proje zaten hazırdı ve şimdi yetkisi de vardı. Danışmanlarını toplayarak projeleri anlattı. Tabiî öneriler de istedi. Şimdiye kadar işsizlikle mücadeleye hep fabrikaların kurulması çerçevesinde düşünmüş olan danışmanlar, önce şaşırdılarsa da, sonra hemen "havaya girdiler". Öneriler birbirini kovaladı: Musluklardan damlayan sular yalnızca İstanbul'da iki milyar TL'lik zarara yol açıyorlardı. Eğer musluk sıkıcı yetiştirilirse hem bin kişiye iş bulunur, hem de iki milyarlık tasarruf sağ-

Tınaz Titiz'in projeleri dillere destan oldu.

lanırdı. Kömürlerin içindeki taşı ayıklayacak ekipler hem yeni iş hem de 20 milyar liralık kazanç demekti. Trafik kazaları her yıl 10 milyarlık zarara yol açıyordu, şoförlere ve yayalara eğitim verecek bir ekip...

Oluşan bu "dinamik ruh" içinde Batı'dan "Nasıl İşadamı Olunur", "Kendi İşini Kendin Kur" türü ticari kitapçıkların da çevrilmesine karar verildi. Ama ne var ki BİG projesi Üsküdar için düşünülmüştü. Bütün Türkiye için ise yeni bir şey gerekliydi. BİG feda edildi, ama fikir olduğu gibi bırakılarak İGP (İstihdamı Geliştirme Projesi) lanse edildi.

KİKP (Kendi İşini Kendin Kur Projesi), KTGP (Kamuoyunun Teklif Geliştirmesi Projesi), ÇHY (Çalışma Hayatı Projesi), BKİBKSP (Beceri Kazandırarak İş Bulma/Kurmayı Sağlama Projesi), EÜTP (Ev Üretiminin Teşviki Projesi), İVP (İş Vakfı Projesi)...

Bütün bu projelerde, BKİBSP'ye ya da kısa adıyla Beceri Kazandırma Programları'nın uygulanma aşamasına gelindi. Eski TİP'li, yeni ANAP'lı Tınaz Titiz, iller esasına göre uygulanacak Beceri Kazandırma Programları'nı şöyle anlatıyor: "Programlar iki dilimdir. İlkinde temel bilgi ve beceriler kazandırılacak, ikinci dilimde ise iş içinde bizzat çalışarak bu bilgi ve beceriler geliştirilecek, kişinin iş hayatına uyumu amaçlanacaktır. İlk dilim okul-işyeri vb. yerlerde, ikinci dilim gerçek iş ortamında uygulanacaktır."

Bakanın bu sözleri gerçekten önemli. Ancak İGP'nin haberdar edilmesi için valiliklere, belediye başkanlıklarına yazıların gönderildiği günlerde Tınaz Titiz'i bile "umutsuzluğa düşüren" bir olay meydana geldi. Manisa Belediyesi, kendisine Tınaz Titiz imzasıyla gelen ve çalışmalar hakkında bilgi veren yazıyı Belediye binasının önüne asarak, iş aramaya gelen işsizlerin "bilgisine sunmuştu." Beceri Kazandırma Programı'nın da aynı insanlardan oluşan komisyonlar tarafından yönetileceği düşünülürse, karamsar olmamak elde değil... Yine de, ANAP hükümetinin "ütopik" bakanı Mustafa Tınaz Titiz'in "Bu iş iğneyle kuyu kazmak gibi bir şey, ama ben iğneyle de olsa kuyuyu kazacağım" derken, gösterdiği "inanca" saygı duymamak elde değil...□

SENDİKALAR

"İşsizlerle uğraşamayız"

Devlet Bakanı Tınaz Titiz, "projelerinin son durumu" hakkında basına bilgi verirken Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz ile TİSK Başkanı Halit Narin, işsizlik sorununu görüşmek üzere biraraya geldi. Gerçi toplantıdan önemli bir şey çıkmadı; her iki başkan da "tehlikeye" işaret edip, "tedbirler alınmasını" istediler. İlginç olan Bakan Tınaz Titiz'in o sıralarda hükümet olarak "aldıkları tedbirleri" açıklıyor olmasıydı.

Sendikacılar için "işsizlik", halen çalışmakta olan işçilerin sorunlarına göre daha az öncelikli. TEKSİF Genel Başkan Yardımcısı Sait Gürgün, "Biz şu an varolan işçilerin işlerini kaybetmemeleri için uğraşıyoruz" derken, bu önceliğin nereden kaynaklandığına işaret ediyordu. Ama yine de Şevket Yılmaz'ın yaptığı atak, işsizliğin sendikaların da ilgi alanına girdiğini gösteriyor. Bu gelişme, son beş yıl içinde sanayi sektöründe işçi sayısının artacağı yerde yüzde 20 oranında azalmış olmasına bağlı gibi görünüyor. Gürgün, "Bizim, işsizliğin önlenmesi için sendikalar olarak yapabileceğimiz hiçbir şey yok; ama işsizliğin acısını en az işsizler kadar biz de çekiyoruz" diyor.

"Serbest piyasa" ekonomisi ile dışa açılmanın tekstil işkolunda yarattığı hareketlenme en çok işçilere zarar verdi. Paktaş-1 ve 2'de, Balıkesir Pamuklu Sanayii'nde, Okumuş Holding'in bazı fabrikalarında çalışmakta olan 10 binin üzerinde işçi ücretlerini alamıyorlardı; "fiilen" atılmış durumdaydılar. Çukurova'daki tekstil fabrikaları da otomasyona geçmeye çalışıyordu.

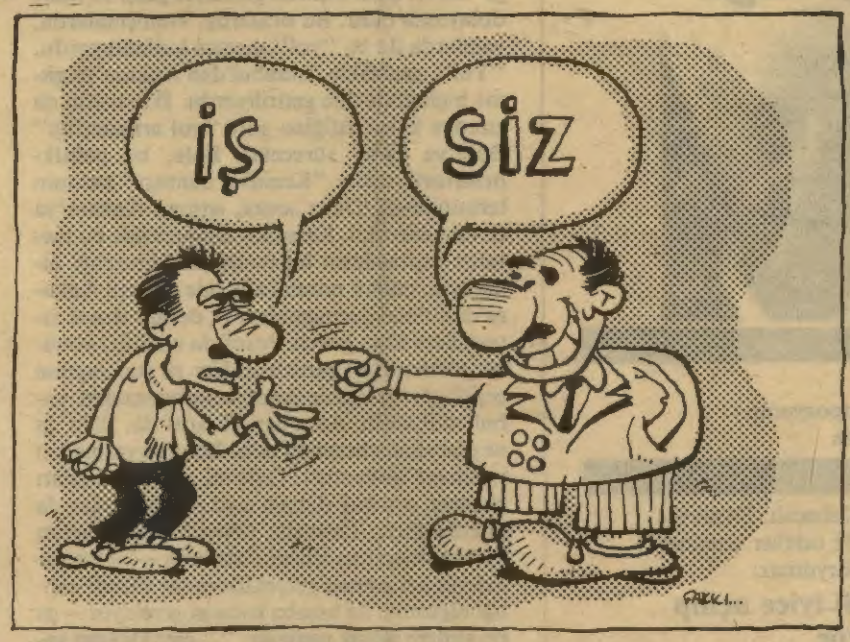

Otomasyon, birçok işçinin işten atılmasına yol açacak. Örneğin şu an on işçinin yaptığı işi Bater makinesi ile "işçisiz" yapmak mümkün hale gelecek. Sait Gürgün, "Onlar da haklı otomasyona geçmek istemekle. Çünkü dış piyasa ile rekabet edemiyorlar. Ama biz de haklıyız. Bu kadar işçinin işten çıkarılmasına nasıl yardımcı oluruz?" diyordu umutsuzca. Bir diğer örnek, Sümerbank. Özelleştirileceği açıklanan Sümerbank'ta beş yıl önce 32 bin işçi çalışıyordu, şimdi bu rakam 27 bine inmiş durumda. Hükümetin kârlılık oranını artıracağını iddia ettiği Sümerbank fabrikalarında bu, ancak işçi sayısında düşüşle sağlanacak. Gürgün, "Atatürk Sümerbank'ı işsizliğe bir çözüm olsun diye kurdu; kâr etmesini hiç düşünmemişti. Şimdi hükümet onu kâr edecek bir kuruluş haline getirmeye çalışıyor" diye yakınıyor.

Bir yanda her yıl bir milyon artan işsizler, diğer yanda işlerinden olan işçiler... Ve öte yanda da işsizliğe "serbest piyasa ekonomisi" kurallarına uygun çözüm bulmaya çalışan hükümet... Sendikacılara göre, Tınaz Titiz'in işsizliği önleme programı "bir komediden" başka bir şey değil. Gürgün, "İşsizliği önlemenin tek bir yolu vardır. Yatırım yaparsın, yeni iş sahaları yaratırsın. Oraya işçi yerleştirirsin. Teklif geliştirmeyle, beceri kazandırmayla çözülmez bu iş" diyor.

Tınaz Titiz'in projeleri, sendikacılara göre, işsizliği önleyemeyeceği gibi, "işsizlerle dalga geçtiği" için, "Türkiye'de zaten toktan fazla olan açların vahim durum yaratmasına" yol açacak. □

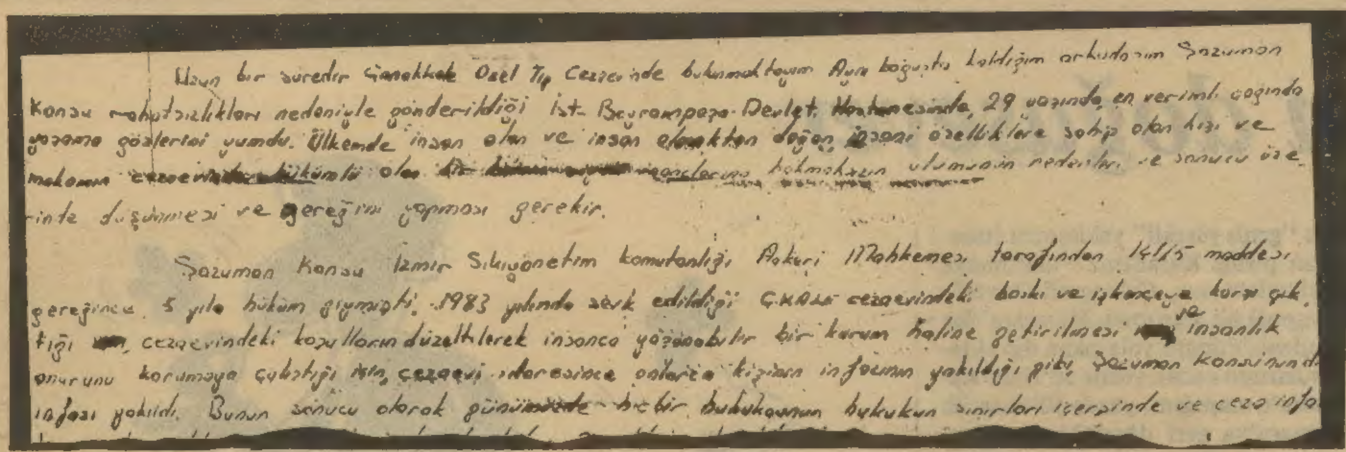

Uzun bir süredir Çanakkale Özel Tip Cezaevinde bulunmaktayım. Aynı koğuşta kaldığım arkadaşım Şazuman Kansu rahatsızlıkları nedeniyle gönderildiği İst. Bayrampaşa Devlet Hastanesinde, 29 yaşında, en verimli çağında yaşama gözlerini yumdu. Ülkemde insan olan ve insan olmaktan doğan insani özelliklere sahip olan kişi ve makamın ... bakmaksızın ölümünün nedenleri ve sonucu üzerinde düşünmesi ve gereğini yapması gerekir.

Şazuman Kansu İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından 141/5 maddesi gereğince 5 yıla hüküm giymişti. 1983 yılında sevk edildiği Ç.Kale cezaevindeki baskı ve işkenceye karşı çıktığı, cezaevindeki koşulların düzeltilerek insanca yaşanabilir bir kurum haline getirilmesi ve insanlık onurunu korumaya çalıştığı için, cezaevi idaresince onlarca kişinin infazının yakıldığı gibi, Şazuman Kansu'nun da infazı yakıldı. Bunun sonucu olarak günümüzde hiçbir hukukçunun hukukun sınırları içerisinde ve ceza infa...

İŞKENCE İDDİALARI

Şazuman Kansu neden öldü?

Tutuklu ve mahkûmlara işkence yapıldığına ilişkin süregelen iddialardan sonuncusu, Çanakkale Cezaevi'ndeki mahkûmlar tarafından Adalet Bakanlığı'na gönderilen toplu dilekçeydi.

Çanakkale Özel Tip Cezaevi'ndeki siyasi mahkûmların 1 Kasım günü Adalet Bakanlığı'na verdikleri toplu dilekçede Şazuman Kansu adlı siyasi mahkûmun, rahatsızlığının ciddiyet kazanmasına rağmen, tedavisinin geciktirilmesi nedeniyle öldüğü öne sürülüyordu. Dilekçede, Kansu'nun kurtulmasının imkânsız hale geldiği günlerde Bayrampaşa Hastanesi'ne kaldırıldığı ve burada başhekim tarafından pişmanlık dilekçesi vermeye zorlandığı da ifade edilmekteydi.

Bir başka iddia da Muammer Özdemir'le ilgiliydi: Yine Çanakkale Cezaevi'nden Adalet Bakanlığı'na gönderilen toplu dilekçeye göre, Bayrampaşa Hastanesi Başhekimi, acil müdahale gereken Özdemir'i hastaneye kabul etmemiş; muayene ederken de "Cezan müebbed, yaşasan ölsen ne farkeder" demişti.

Öte yandan, **Milli Gazete**'nin 27 Kasım günlü sayısında yer alan bir haberde, Şeyhmus Durgun adlı mahkûmun hapishane arkadaşlarından gelen mektup da yayımlanıyor; bu mektupta Durgun'un arkadaşları şu iddiada bulunuyorlardı: "Şeyhmus gözlerimizin önünde gitti. Çaresizliğimizden hiçbir şey yapamadık. Sadece al kanlar içinde kapıya kadar taşıdık."

Bütün bunlar, tutuklu ve mahkûmlara hapishanelerde işkence yapıldığına ilişkin iddiaların ilki değildi. Acaba sonuncusu olacak mı? □

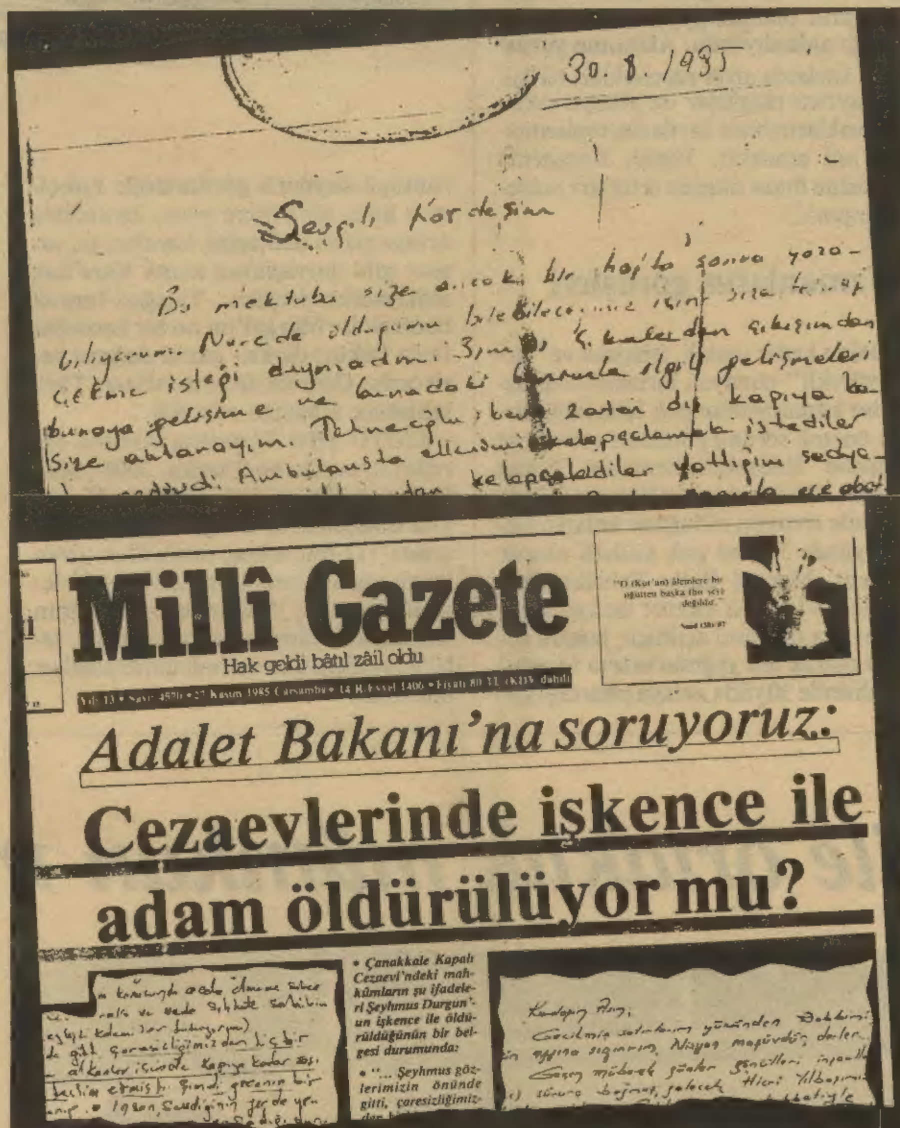

30. 8. 1985

Sevgili Kardeşim

Bu mektubu size ancak bir hafta sonra yazabiliyorum. Nerede olduğumu bilebileceğinizi ...

Millî Gazete

Hak geldi bâtıl zâil oldu

Adalet Bakanı'na soruyoruz:

Cezaevlerinde işkence ile adam öldürülüyor mu?

• Çanakkale Kapalı Cezaevi'ndeki mahkûmların şu ifadeleri Şeyhmus Durgun'un işkence ile öldürüldüğünün bir belgesi durumunda:

• "... Şeyhmus gözlerimizin önünde gitti, çaresizliğimiz...

Çanakkale Cezaevi'ndeki mahkûmlarla ilgili iddiaların yer aldığı dilekçe (üstte), bu olayla ilgili bir mektup (ortada) ve Millî Gazete'ye gönderilen bir başka mektup (altta).

ORDU

Esas göreve dönüş

Milliyet gazetesi, 27 Kasım Çarşamba günkü sayısında ordunun esas görevine döndüğünü yazdı. Orhan Tokatlı imzasını taşıyan haberde şunlar söyleniyor: "**Milliyet**, bu konuda yaptığı araştırmada, Orgeneral Üruğ'un Türk Silahlı Kuvvetleri'ni asıl görevine bir an evvel tümüyle çekmekte kararlı olduğunu saptadı. Genelkurmay Başkanı'nın brifinglerde ve tatbikatlarda sık sık şu hedefi hatırlattığı belirlendi: "Türk Silahlı Kuvvetleri, yılbaşına kadar esas görevine dönmüş olacak." Ve şunlar ekleniyor: "Üruğ'a yakın çevreler, bazı odaklar tarafından çıkarılan 'Yeni cuntalar kuruldu' ve bir süre sonra 'Yeni müdahale olacağı' iddialarının tümüyle asılsız olduğunu ve kasıtlı olarak çıkarıldığını belirtiyorlar."

Orgeneral Üruğ'un orduyu politikanın dışına çekmekte kararlı olduğu bir süreden beri işitilmekteydi. Partiler kuruldu, seçim yapıldı, bir hükümet başa geçti. Hükümetin belli bir politikası var.

Ordunun bu politikadan ne kadar hoşnut olduğunu bilmiyoruz, ama ortada bir sivil hükümet olduğuna göre, ordunun bu alanda bulunmaması ve dolayısıyla kendi üstünde olmayan sorumluluklara sahip görünmesi, doğal olarak, Silahlı Kuvvetler'in en başında bulunan kişinin istemeyeceği bir şeydir. **Milliyet**'in aktardığı biçimde "yılbaşına kadar esas görevine dönmüş olacak" olan Silahlı Kuvvetler, böylece, hükümetle birlikte cumhurbaşkanlığını ve Milli Güvenlik Konseyi'ni de, anayasada tanımlanan görevleriyle başbaşa bırakıyor.

Milliyet'in haberinde geçen "yeni cuntalar kurulması" konusunun asılsız olduğunu da tahmin etmek güç değil. Hele böyle bir sözle, "emir-komuta zinciri" dışında oluşumlar kastediliyorsa, 12 Mart'tan bu yana müdahaleleri emir-komuta zinciri içinde gerçekleştiren Silahlı Kuvvetler'de bu tür oluşumların yeşerme fırsatı bulacağını sanmıyoruz. □

SELAMET-HAREKET

ANAP içinde kan davası bitmiyor

Anavatan Partisi içerisindeki huzursuzluk ve çekişmeler çeşitli yönleriyle basına yansıyor. Daha ANAP iktidarının ilk günlerinde, Selametçiler-Hareketçiler çekişmesi başladığı sıralarda Vehbi Dinçerler ile Mustafa Taşar arasında "kan davası"na yol açacak bir olay yer almıştı: Taşar, Dinçerler'in, ortağı bulunduğu Gaziantep'teki bir fabrika için kişisel nüfuzunu kullanarak kredi sağladığını öne sürmüştü. Aynı seçim bölgesinden iki milletvekili arasında kan davasının başlamasına yol açan bu iddianın ardından Dinçerler, kendisiyle aynı grupta yer alan Ata Aksu ile birlikte bir polis hafiyesi gibi çalışarak başka bir iddia ortaya atmıştı: Taşar, kendi nüfuzunu kullanarak kardeşi için birtakım krediler elde etmişti! Ve bu, imzasız bir bildiriyle basına açıklanmıştı.

Şimdi Şadi Pehlivanoğlu, büyük ölçüde bu imzasız bildiriden yararlanıyor.

İşin ilginç yanı, kongre öncesine kadar Pehlivanoğlu ile Taşar'ın ANAP içinde aynı grupta, yani Hareketçiler arasında yer almaları. Ancak Taşar'ın kongreden sonra genel sekreter seçilmesiyle birlikte bu gruptan ayrılması ve özellikle de Halil Şıvgın'ı dışlayıcı bir tutum içinde bulunması, giderek Taşar-Pehlivanoğlu çekişmesine yol açtı.

Öte yandan Hareketçi grup, bir yandan Millet Meclisi'nde -Yeminli Mali Müşavirlik konusunda görüldüğü üzere- ANAP grup yönetimine muhalif bir tavır takınırken bir yandan da Genel Merkez'de, Şadi Pehlivanoğlu ile birlikte, muhalefet yürütme çalışmalarına yöneldi. Bu çalışmaların boy hedefi de Mehmet Keçeciler ile Vehbi Dinçerler'in yanında, onlar tarafından "hain" damgası vurulmuş olan Mustafa Taşar...

Nitekim kongre öncesinde Keçeciler'le hiç anlaşamayan Mustafa Taşar, kongre sonrasında ve bugünlerde onunla tam bir uyum içinde çalışıyor.

Ve Mustafa Taşar'a yöneltilen "nüfuzunu kötüye kullanma" iddiaları, büyük ölçüde bu işbirliğini bozmayı, Taşar'ı tasfiye etmeyi amaçlıyor. Bunun yanında, önümüzdeki yıl yapılacak milletvekili ara seçimlerinde Keçeciler'le Pehlivanoğlu'nun bir rekabet içine girmiş olmaları da, Taşar'a yönelik suçlamaların bir başka sebebini oluşturuyor.

Taşar, bu yolsuzluk iddialarına karşı şöyle diyor: "Kardeşim benden bağımsız olarak kendi işlerini kendi yürütmektedir. Bugüne kadar onun işleri için ben hiçbir tavassutta bulunmadım. Pehlivanoğlu'nun iddiaları tamamen politik amaçlıdır. Asıl ben konuşmaya başlarsam, ortaya çıkarılacak olan birtakım bilgiler bu arkadaşları zor durumda bırakır."□

TABİATI KORUMA

Ağaç kesen doğasever

Türkiye Tabiatı Koruma Kongresi, 15 yıllık bir aradan sonra ikinci kez 18-20 Kasım tarihleri arasında Ankara'da toplandı. Kongrede elliye yakın tebliğ sunuldu; çeşitli kamu kuruluşlarıyla ve üniversitelerden bürokrat, uzman kişiler ve "meraklılar", Türkiye tabiatının bugünkü durumu ve gelecekteki sorunları üzerine karşılıklı üzüldüler. Dert yandılar.

İki çevreci: Gönlübol ve Dalan

Oysa çevre konusunda yetkili kişiler de vardı toplantıda. Örneğin ODTÜ'nün "çevreci rektörü" Mehmet Gönlübol, "ODTÜ çevresini düzenlemeye yönelik çalışmalarından" gururla söz etti. Bilindiği gibi Gönlübol, ODTÜ arazisinden geçecek olan karayoluna "yer açmak" için, Ankara'nın çorak arazisinde, her biri tek tek elle dikilerek yetiştirilmiş 24 bini aşkın ağacı kesme projesiyle Türkiye tabiatına önemli bir hizmette bulunmuştu...

*

Örneğin Bedrettin Dalan... İstanbul Belediye Başkanı, toplantıya kalabalık bir ANAP'lı grubuyla geldi, büyük bir şovla konuşmasını yapıp aynı kalabalıkla "Tabiat Kongresi"ni terketti. Dalan, hazırladıkları yeni kanalizasyon sistemiyle İstanbul ve Kadıköy'ün tüm artıklarını Marmara Denizi'ne boşaltacaklarını, fakat bu olayın Marmara'yı değil, İstanbul Boğazı'nın dip akıntısı sayesinde "sadece" Karadeniz'i kirleteceğini anlattı: "Karadeniz büyük bir denizdi, nasıl olsa kendini yenilerdi!"

Bu "geniş yürekli" yaklaşımla İstanbul'un pisliği Karadeniz'e akıtılmaya hazırlanıladursun, Oşinografi Dairesi'nin yaptığı bir araştırma, Marmara'dan Karadeniz'e doğru yola çıkan dip akıntısı sularının ancak yüzde 50'sinin Karadeniz'e ulaştığını, yüzde 50'sinin ise Marmara'ya geri döndüğünü ortaya koyuyordu. Bu arada Arnavutköy-Vaniköy-Kandilli üçgenindeki anafor bölgesinde dip akıntısının deniz yüzeyinde patladığı da belirlenmişti. Dolayısıyla, Dalan'ın Karadeniz'e sevkettiği pisliğin önemli bir bölümünün Boğaz'ın bu asude bölgesinde bütün İstanbulluların önünde geçit resmi yapmış olacağı anlaşılıyordu. Akıntının yavaşladığı koylarda artık parçacıkları birikecek, ayrıca rüzgârlar da yuzeye çıkan parçacıkların hızla kıyılarda toplanmasına yol açacaktı. Varsın Karadeniz kendisine ihsan olunan artıkları bekleyedursun! □

Uzmanların görüşleri

Dalan kadar yetkili, işbitirici ve "geniş yürekli" olmayan birtakım uzmanlar ise kamuoyunun pek bilmediği birçok önemli sorunu gündeme getirmeye çalıştılar. Eskişehirli ormancı Turhan Günay, Türkiye topraklarının yüzde 74'ünde erozyon olduğunu anlattı; bunun yüzde 53'ünü çok şiddetli olarak niteledi. Murgul Bakır Fabrikası'nın günde 80-100 ton kükürt dioksit gazını havaya saldığını açıkladı; bunun sonucu olarak asit yağmurlarının Murgul havalisinde 30 yılda ortaya çıkardığı görüntüyü slaytlarla görüntüledi: Yokolmuş koca bir orman alanı, aşınmayla ortaya çıkan çırılçıplak kayalar, ot, saman gibi ihtiyaçlarını ancak Kars'dan sağlayabilen çiftçiler... Yatağan Termik Santralı ise Murgul'un on bir katından fazla kükürt dioksit gazını doğaya veriyordu. Gökova da aynı miktarı Türk tabiatına armağan edecekti...

ODTÜ Şehir Planlama Bölümü öğretim üyesi Duran Taraklı, 2000 yılına kadar şehirlerimizdeki nüfusun 25 milyon dolayında artacağını açıkladı. Bu arada 712 bin hektar tarım alanı (tüm tarım alanlarımızın yüzde 3'ü) şehirlere eklenecekti; "herkes en iyi arazinin yanıbaşında olmasını isteyeceği için, şehirlere eklenen en verimli tarım alanları olacaktı..."

Dalan İstanbul'a döndükten sonra ise Hacettepe Üniversitesi'nden bir öğretim görevlisi tarım ilaçlarının en önemli kirleticiler olduğunu anlattı. Hızla direnç kazanan böceklere karşı en etkili çözüm biyolojik savaştı; uçaklarla yapılan ilaçlama ise çevre kirliliğini artırmak ve insan sağlığını bozmaktan başka bir işe yaramıyordu.

*

Kongre kapanırken, yaşlı bir beyefendi kalkarak çevre sorunlarına önem verilmesini, bu konuda duyarlı olunmasını istedi. Bir şey daha istedi: "Almanya'da bu soruna hiç kimse önem vermezken Yeşilciler çevre sorunlarına yeni bir bakış getirdiler ve başarı kazandılar. Türkiye'de de böyle bir parti kurulsun..." □

DOĞRU YOL PARTİSİ

"Muvazaa" ile ortaklık mümkün mü?

Önceki günün gazetelerinde (27 Kasım 1985, **Yeni Asır** ve **Güneş**) Doğru Yol Partisi'yle ilgili iki sansasyonel haber çıktı. Birincisinde, Mehmet Yazar'ın partide Cindoruk'u başkanlıktan devirmeye, bunun için bir olağanüstü kongreye gitmeye hazırlandığı anlatılıyordu. Ancak, **Yeni Asır**'daki bu manşetin ötesine geçip haber okunduğunda, kaynağın sadece Mehmet Yazar olduğu, ayrıca Yazar'ın olağanüstü kongre için herhangi bir girişimde **bulunmadığı** anlaşılıyordu. Yazar, **Yeni Asır** muhabiriyle konuşurken Demirel'e laf dokundurmakla birlikte, bir yandan da onun manevi varlığını tartışmaya yanaşmıyor ve kendisinin, Cindoruk'tan daha başarılı bir başkan olacağını söylüyor.

İkinci haber (**Güneş**'teki) bundan daha ciddi. Doğru Yol ile MDP arasında kurulan bir ittifak ve plan senaryosu anlatılıyor. Buna göre, MDP'nin milletvekilleri topluca partilerinden istifa edecek ve DYP'ye geçecekler. Bu durum, milletvekillerinin parti değiştirmesini önleyen Anayasa'nın seksen dördüncü maddesine açıkça aykırı. O zaman Meclis'in karar alarak bu kişilerin milletvekillerini geri alması gerekiyor. Bu yapıldığında ortaya iki ihtimal çıkacak: a) Elli küsür milletvekilinin Meclis'ten ayrılması sonucu üç ay içinde kırk ilde altmış kadar miletvekili için ara seçim yapılacak; b) Ya da Özal bundan çekinecek ve oylama yaptırmayacak. Bu durumda DYP Meclis içinde elli küsür sandalye edinmiş olacak; üstelik ortada uygulanmamış bir anayasa maddesi kalacak. Yani, bütünüyle yeniden değerlendirilmesi gereken bir konjonktür oluşacak.

Avcı ortadan çoktan çekildi. Cindoruk'la Yazar hâlâ uzlaşamadılar.

Güneş'in aktardığı senaryo bu. Aslında bu, yeni bir düşünce değil. Bundan aylarca önce, DYP kurmayları arasında böyle bir ihtimalin varlığı tartışılıyordu. Buna, Süleyman Demirel'in DYP ve MDP için değil, HP ve SODEP için yaptığı bir değerlendirme de eklenebilir. 6 Kasım'a sokulmayan partilerin 6 Kasım partileriyle birleşmelerini ilke olarak yanlış bulan Demirel, birleşme olacaksa, Halkçı Parti'nin örneğin Meclis'ten istifa ederek SODEP'e katılmasının daha yerinde olacağını söylüyor, SODEP'e "muvazaa" ile birleşmeyi yakıştıramadığını belirtiyordu. Şüphesiz bu davranışın gerçekleşmesi, benzer sorunları gündeme getirirdi.

Ancak, "ihtimaller" çerçevesinde konuşulan bu konular, en azından şimdilik, gerçekleşme aşamasında değil. Nitekim, DYP yetkilileri de böyle bir hazırlık olduğunu yalanladılar. Böyle bir projenin haberi epey "heyecanlı", ama bazı ciddi sorunları var. Birinci sorun, MDP'nin sözkonusu milletvekillerini böyle bir harekete ikna etmek. Hele 6 Kasım'a giren ve girmeyen ayrımı ilkesel geçerliliğini koruyacaksa, bu milletvekillerinin Meclis'ten ayrılmaları gerekiyor. 84. maddeyi de içine alan anayasanın himayesi altında MDP'de bir araya gelen kişiler o anayasaya karşı bu şekilde bir başkaldırma eylemine girişebilirler mi? Girişebileceklerse, niye baştan MDP'ye katılmayı sindirmişlerdi?

İkinci sorun ise ANAP'la ilgili. Senaryonun gerçekleştiğini ve bir tür erken seçimin zorlandığını düşünelim. Şu dönemde DYP, oy oranını ANAP'ınkinden yukarı çıkaracak durumda mı? Sağda solda belediyeler için yapılan seçimler, ayrıca kamuoyu araştırmaları, DYP için böyle bir oran göstermiyor. Bu koşullarda erken seçimi zorlayıp yenilgiye uğramak DYP'nin geleceğini de tehlikeye düşürür. Onun için, **Güneş**'in haberi, hayal ürünü olmamakla birlikte, henüz "heyecan" vermenin ötesinde bir anlam taşımıyor. □

GÜVENLİK

Görevli cinnet getirirse

Üniformaları siyah. Bellerinde tabancaları, kelepçeleri var. Görev yaptıkları bir banka şubesine saldırı olduğu takdirde, Emniyet örgütü olaya el koyuncaya kadar "Emniyet görevlisi" olarak hareket etme yetkisine sahipler. Türkiye'de toplam sayıları 5 bin dolayında. Çoğu, beş yıl kadar önce şimdi önünde silahla bekledikleri banka şubesinde "hizmetli" olarak çalışıyorlardı. O günlerde bankalara yönelik silahlı saldırılar yaygındı. 1980'de AP azınlık hükümeti, banka şubeleri önüne dikilen askerleri çekmek amacıyla bir tasarı hazırlamıştı. Bankaların özel güvenlik görevlileri istihdam etmesini öngören tasarı, Adalet ve İçişleri Komisyonları'nda aynı gerekçelerle reddedilmişti: "Denetimden uzak böyle bir silahlı gücün oluşturulması sakıncalıdır."

1980'den sonra, "geçiş dönemi"nde oluşturulan Danışma Meclisi, kamu kurumları ile bankalarda özel güvenlik görevlilerine yer verilmesine dair kanunu kabul etti. Kanunun geçici 1. maddesi, "Güvenlik görevlilerinde aranacak olan en az ortaokul mezunu olma koşulunun, kanunun çıktığı tarihte bankada çalışan görevlilerin güvenlik görevlisi yapılması halinde aranmayacağı"nı öngörüyordu. Gerçi bazı bankalar, astsubay veya polis emeklisi gibi "emniyet erbabı" kişileri istihdam ettiler; fakat çoğunlukla bankada "hizmetli" olarak çalışan kişilerin güvenlik görevlisi yapılması yolu tercih edildi.

Böylece hem "ortaokulu bitirmiş olma" koşulundan kurtulundu, hem de fazladan eleman istihdam etme yükünden. Çoğu sendikalı, bir kısmı da sendika işyeri temsilcisi olan "hizmetli"ler kara üniformalar giydiler, bellerine silahlar taktılar... Ama talimatnamelerde belirtildiği üzere bankanın önüne, veznenin yanıbaşına veya şubeyi rahatça gözleyebilecekleri bir yere geçmediler; eski "hizmet"lerini devam ettirdiler. Çay getirip götürdüler, toz aldılar, bazen "geç şuraya" denince veznede durdular. Ama artık "sendikalı" olamıyorlardı. Kıdem tazminatı alıp alamayacakları da belirsizdi; kanun bu konuya açıklık getirmemişti. Gerçi halen Türkiye'de bankacılık işkolunda grev yasağı vardı ama, grev sözkonusu olduğu takdirde güvenlik görevlilerinin "ne olacağı" belli değildi.

"Hizmetli"likten güvenlik görevliliğine hevesle geçenler, beldeki silaha, kelepçeye sevinenler bile giderek rahatsız olmaya başladılar. Üstelik memlekette uzun süredir pek banka soygunu da olmuyordu. Senede bir gidip Emniyet'in atış poligonlarında programlarını tamamlayıp sonra gene "iş"lerine dönüyorlardı. Beldeki silah, kelepçe hayatın monotonluğuna pek uymuyordu.

Geçenlerde yaklaşık beş bin banka güvenlik görevlisinden biri Osmanlı Bankası'nın Fransız müdürünü silahla yaraladı. Söylediğine göre "cinnet getirmişti." □

Kemal Karhan: "Okulda kültür, işyerinde uygulama."

YÖK

Sıra liseye geldi

Yüksek öğretim tam anlamıyla çıkmazda. Talep fazla, üniversite koridorları pazar yerine döndü, eğitim kalitesi düşüyor.. Çözüm, "meslekî eğitim." Yüksek öğretime talebin meslek yüksek okullarına kaydırılmasının önüne çıkan öğretim elemanı açığı, atölye, laboratuvar yetersizliği gibi küçücük sorunların çözümü ise, "seyyar eğitim." YÖK üyesi Kemal Karhan, "meslek yüksek okullarının bugünkü kontenjanlarını bile kaldıramaz durumda bulunduğu" söylendiğinde, "Biz zaten meslekî eğitimi ağırlıklı olarak işyerlerinde vermeyi düşünüyoruz.

Öğrenciler, okullarda kültür derslerini alacak; işyerlerinde de uygulama yapacak" diyor. Böylece, işyerleri, atölye ve laboratuvar, işyerlerinde çalışan ustalar, teknisyenler de öğretim elemanı işlevi yükümleneceğinden, sorun ortadan kalkmış oluyor.

YÖK, yüksek öğretim çıkmazı için bulduğu bu "dahiyane" formülü orta öğretim için de öneriyor: "Liselerde meslekî eğitime ağırlık verin. Laboratuvar açığınız varsa sorun değil; olmayan okulların öğrencilerini olan okullara götürürsünüz, sorun çözülür. Üniversitelerde olduğu gibi, orta öğretimdeki öğrenciler de bir binadan ötekine koşuşturup duracak... Bir binada kültür dersleri, bir başkasında uygulama yapacaklar.

Doğrusu, Doğramacı'nın formülüne katılmamak mümkün değil. Üstelik böylelikle bir taşla iki kuş vurulmuş olacak. Senelerdir devam eden "orta öğretim, üniversitelere kaliteli öğrenci yetiştiremiyor" tartışması da bir kalemde bitiverecek. Öğrenciler daha lisede bir okuldan ötekine koşturmaya başlayacağından, üniversitenin işyeri-okul arası koşuşturmasına kolayca uyum sağlayacaklar...□

ANAP'LI BUDAK VE İRTİCA

Marksizme taviz!

Meclis'te irtica konusu görüşülürken ANAP Kırşehir milletvekili Mehmet Budak, "grubu ve şahsı" adına bir konuşma yaptı; irtica konusunu çeşitli açılardan "tahlil" ederek "duygularını" dile getirdi...

Rüştü Şardağ ve on arkadaşının TBMM'de genel görüşme açılmasına ilişkin önergesi üzerine 30 Ekim günü yaptığı konuşmayı 10 sayfalık bir kitapçık halinde bastırıp dağıtan Budak, "irticaya yaklaşım tarzları"nı üçe ayırıyordu: 1) "Batı medeniyetine, ülkemize hakim olan ve insanlığa 'üretim unsuru' olmanın çok üstünde bir haysiyet tanıyan ilim zihniyeti", 2) Marksist zihniyet, 3) "Batı medeniyetini yalnız ilmi ve tekniği ile değil, kül halinde kültürü ile, yaşama tarzı ile, âdetleri ile, ahlâk anlayışı ile benimseyen" zihniyet ki, "yalnız ülkemize mahsustur."

Budak'ın bu ilginç ve "veciz" konuşmasından kimi bölümleri olduğu gibi aktarıyoruz:

• *İrtica düşmanlığı ve inkılâp dostluğu ile bir yerlere varabilmek, sıra adamlığından çıkıp büyük adam olma haline gelme hayalinden ve "hiç"likten otorite olma hevesindedir.*

• *Bugün de irticayı güncelleştiren; gazetelerinde, dergilerinde kamuoyu yaratanlar onlardır (Marksistler). Maksatları, içinde bulunduğumuz şu günlerde Marksizmin istismar ettiği bütün problemlerin hükümetimizce halledilmeye başlanmış olmasından duydukları intikamın, irtica yaygaraları ile alınması arzusudur. 12 Eylül'den sonra başlayan yeni demokrasi döneminin yeni liderlerini Marksizme verdikleri tavizden dolayı irtica yaygaraları yoluyla yıpratmaktır.*

• *Tarih insanların din bakımından üç zümreye ayrıldığını gösterir. Büyük kitleler daima normal dindar iken, bunların bir ucunda çok dindarlar ile zâhidler, diğer ucunda da dinsizler ve Allahsızların bulunduğu bilinir. Bu iki zıt zümrenin de yüzde 3-5 nispetini aşmadığını kaydeder.*

Sayın Cumhurbaşkanımızın geçen hafta Kastamonu'da yaptıkları konuşma da tarihin bu hükmünü doğrulamaktadır.

• *Ülkemizde bir irticaî olay yaratmaya cüret edecek ölçüde teokratik komşu ülkelerin varlığı varsayımına katılmak mümkün değildir. (...) Zira Türkiye'nin şüphesiz düşman saydığı ülkeler vardır ama, kastedilen teokratik ülkeleri, Türkiye hiçbir zaman hasım saymamış, düşman görmemiştir. Türkiye o ülkelerle meselesi olduğu zaman meselelerini kolay çözmüştür.*

• *Geçirdiğimiz 12 Eylül olayına rağmen, hâlâ ülkemizin birçok yerinde kandırılmış, iğfal edilmiş militan artıklarını, devlet ve millet gücü ile toplamaya çalıştığımız başka komşu totaliter ülkelerin varlığını görmezlikten gelerek, teokratik ülkeleri ön plana çıkarmak, ülkemizin yaşadığı şartlara aykırı olduğu gibi pek isabetli bir tercih de görülmemektedir.* □

YOLSUZLUK

Yine Halk Ekmek!

Cemal Şamlıoğlu Kartal Halk Ekmek Fabrikası'nın yeni genel müdürü. Şamloğlu, genel müdür olduktan sonra, ilk olarak işçilere karşı yoğun bir baskı uygulamaya girişir. İşçilerin sendikal örgütlenmesini önlemek için iş akitlerini feshetmeye girişir, bazılarını istifaya zorlar.

Şamlıoğlu bir taraftan işçi çıkartırken, bir taraftan da yeni işçi alır. Fakat bu da işçilerin sendikalaşmasını önleyemez. Şamlıoğlu yalnız işçilerin iş aktini feshetmekle kalmaz, Emekli Sandığı'na bağlı ve memur statüsünde çalışanların da "iş aktini" İş Kanunu'na göre fesheder. Meselâ Firdevs Yazıcı memur statüsünde çalışan bir kimsedir. Ama "iş akti" feshedilmiştir. Şamlıoğlu'nun bugüne kadar istifaya zorladığı veya iş aktini feshettiği işçi ve memur sayısı 53'ü bulmuştur.

Şamlıoğlu, kendisinden önceki genel müdür gibi, ANAP saflarının hareketli bir "Hareketçi"si larak, hiçbir "icraat"ında eskiyi aratmaz.

İşte Şamlıoğlu'nun bir icraatı: Aslan Yılmaz adlı muhasebe müdürü fabrikadan 1.5 milyon TL çekmiş. Olay ortaya çıkınca yapılan işlem gerçekten ilginç: Aslan Yılmaz'ın iş akti feshedilmiş. O da fabrikaya bu borcunu ödeyeceğini söyleyerek 1.5 milyon TL'lik senet vermiş. Fabrikadaki işçilerin iddiası, Aslan Yılmaz'ın bu parayı Genel Müdür'ün bilgisiyle alıp, dışarda kurdukları bir işe yatırdığı yolunda.

Şamlıoğlu, "bir genel müdür evinde telefon olmaz mı?" diye düşünmüş olacak ki, telefon almak için başvuruda bulunmuş. PTT makbuzlarına bakılırsa, Şamlıoğlu'na tercihli telefon verilmiş ve buna karşılık da Halk Ekmek Fabrikası tarafından 255 bin 510 TL ödenmiş. □

ERGENEKON 1980-85

'Ülkücüler' yol ayrımında

12 Eylül sonrasında eski "beğ"ler ne yapılacağı, hangi yolun izleneceği konusunda çok farklı konumlara düşmüş, dağılmışlardı. Bu koşullarda, Muhafazakâr Parti de, eskiden kalanı toparlamaya adaylığını koyan "otağ"lardan biri olduğunu ilân etti. Gökten üç elma düşmüş olabilir, ama kerevete kimin çıktığı henüz belli değil.

"Lider" — Devlet sana gelmezse sen devlete git.

M.BELGE / T.BORA
M.UMUR

Oniki Eylül sabahı Türkiye yurttaşları radyo ve televizyondan pek çok heyecanlı bilgi ve haber aldılar. Bunlardan biri, parti liderlerinin kendi güvenlikleri için gözaltına alındığı, ama MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in nerede olduğunun bilinmediğiydi. Türkeş, güvenliğinin sağlanması için kendisine ihtiyaç duyulduğunu öteki liderlerden biraz geç öğrendi. Ve kendisini güvenliğine teslim etti.

Radikal bir hareketi temsil etme iddiasında olan politik liderler, ister istemez, **devlete** karşı biraz mesafeli dururlar. Öyle ya, devletin dizinin dibinde bekleyen bir lider nasıl **radikal** olabilir? Ama Türkeş'in durumu, özellikle bu açıdan, biraz karışıktı. Çünkü temsil ettiği hareketin kendini var etme koşulları, devletle belirli bir ilişki biçimi üstüne kurulmuştu. Bu ilişki biçimine daha önce birtakım inandırıcı kılıflar bulunmuştu. Ama yönetimin topyekün ordunun eline geçmesi durumunda, Türkeş'in "kendini teslim" etmesi ile "başkalarını temsil" etmesi arasında, çözümü güç bir çelişki belirdi.

Yunanistan'da bir darbe olduğunda, Karamanlis gibi "sağcı"lığı dünyaca bilinen liderler bile "yurt dışı"na gidebilirler. Ama Türkiye'de "**dış mihrak**" sözü öylesine güçlü bir tabudur ki, buna kimse yeltenemez. Özellikle Türkeş gibi "millî" ve "devletçi" bir lider, elinde imkân olsa da -ki, şüphesiz bulunurdu bu imkân- yurt dışına gidemezdi. "Sondan bir sonraki Türk devleti", KKTC olduğuna, sözgelişi Türkmenistan misali bir yere gidemeyeceğine, yurt içinde de "dışarda" kalamayacağına göre, "güvenliği" için "devlet"in gösterdiği ihtimamı kabul etmekten başka çaresi yoktu. Türkeş, bu çaresizliğe iki gün içinde ikna oldu. İnsan düşünebilir şüphesiz, yalnız çaresizliğe mi, yoksa "başka bir çarenin yokluğuna" mı ikna olduğunu. Ama sonuç aynı kapıya çıkıyor - sözkonusu durumda, "kapı", Uzunada'ya açılıyor ya da belki Uzunada'da kapanıyordu.

14 Eylül'de Türkeş yerini bildirerek teslim oldu. Politik hayatı boyunca, sivillerce, kitlesel ölçülerde hararetle "aranan lider" olmamıştı; ama iki kez, devlet tarafından "aranan lider" konumuna giriyordu: 26 Şubat'ta ve 12 Eylül'de. İkisinde de kendisini çok fazla aratmamıştı.

Türkeş "teslim" oldu; böylece "temsil" meselesi gündeme geldi. Çünkü iki gün beklemekle devletin dizi dibinde oturmadığını kanıtlamıştı; ama bir taş atımı uzaktan çıkmış olmak da yeterince "radikal" görünmemişti. MHP "Büyük Dava"sının başladığı gün, en azından mahkeme salonu çerçevesinde, "temsil" vaziyeti fena görünmüyordu. O kapıda belirince, sanık sandalyelerini dolduran yüzlerce insan ayağa fırladı. Bir eliyle, daha doğrusu koluyla, arkadaşlarını selâmlayan Türkeş (çünkü bu beş yüz küsur insan hep onun arkasında olmuştu), solunda Agâh Oktay Güner ve sağında Nevzat Köseoğlu olmak üzere yerine oturduğunda, salon halkı da onunla birlikte sanık sandalyelerine çöktü. "Birlik ve beraberlik" yerinde görünüyordu; hele "disiplin", bayağı iyiydi.

Bu mahkeme "safahatı" içinde pek çok şey oldu. Denebilir ki, olan bu pek çok şeyin önemi, vaktiyle MHP'nin Türkiye'de yol açtıklarının yanında epey hafif kalıyordu. Olabilir, bu konuda yorum yapmayalım. Ama özellikle bir söz, MHP "Büyük Dava"sından, tarihe kalmaya aday gibidir. Agâh Oktay Güner'in "fikri iktidarda, kendisi zindanda" sözü...

MHP afişi — Serbest rekabet olur, devletle rekabet olmaz.

Türkiye'de şiirin değilse de "kafiye"nin prestiji vardır. Güner'in bu kafiyesi politikayla ilgilenen insanlar arasında tuttu, bir "özdeyiş" haline geldi neredeyse. Bu "özdeyiş"e göre, Ülkücüler yıllarca komünizm tehlikesine karşı devletin yanında yer almışlar, devletin ulaşamadığı veya beceremediği yerde onunla kahramanca savaşmışlardı. Şimdi komünistlerle aynı kaba konuyor ve "suçlu" sandalyesine oturtulmak isteniyorlardı. Bir dönem Ülkü Ocakları başkanlığı yapıp şimdi de Muhafazakâr Parti çevresinde görünen Muharrem Şemsek, 12 Eylül 1981 tarihli yazısında, yıldönümünü şöyle değerlendiriyordu:

"12 Eylül öncesinin şartları şüphesiz çok kötü idi. Ancak bu kötü şartlara rağmen, İstiklâl Marşımıza, bayrağımıza, Türklüğümüze, dinimize, devlet varlığımıza yöneltilmiş saldırılara karşı şuurlu ve meşru mücadele veren büyük bir sivil güç vardı. Bu güç her şeye rağmen bugün de vardır. Yalnız devlet varlığımıza yönelen bölücü ve komünist saldırılara karşı koyan 12 Eylül öncesindeki bu milliyetçi güç, milletin meşru savunma içgüdüsü, devlet yokken devlet varlığını sürdürmeye çalışma azmi, 'sivil direnç', 12 Eylül sonrası yapılan büyük ve tehlikeli yanlışlarla kırılmak istenmektedir. Oysa bu gücün kırılması Allah korusun devletimizin sonu demektir. Türk devleti komünistlerin bu oyununu bozmalı ve istikbalimiz karartılmamalıdır."

İstikbalini her şeyden üstün tuttukları devletin istikballerini karartması, 12 Eylül'den sonra Ülkücüler arasında şoklar yaratan bir "keşif" oldu. Devletin geleneksel sahipleri, devlete ortak çıkan "pleb faşizan" bir hareketten hoşlanmamıştı. Bunu beklemeyen, beklemek gerekeceği kendilerine öğretilmeyen meyen Ülkücü kadrolar, neye uğradıklarını şaşırdılar. Ama şoku sindirmeye çalışırken, koşullara uygun yeni bir politika bulmak da gerekiyordu. 12 Eylül ruh ve felsefesinin bir **iç çelişkisinin** mağduru olduklarını söyleyerek kendilerine ayak basacak bir zemin aradılar. "Fikri iktidarda, kendi zindanda" sözü, hem askerî yönetime bir "uzlaşma önerisi" ve "zeytin dalı"ydı, hem de hareketin tabanına durumu açıklamaya yarıyordu. Adına davrandıkları devlet tarafından yargılanmak bu arada ör-

gütsüz, hiyerarşisiz, emirsiz kalmak "taban" için kolay sindirilir bir akıbet değildi. Aslında iktidarda bulunmaları gerekirken hakları yenerek mağdur duruma düşme psikolojisinin yaratılması, olayı biraz daha katlanılır kılabilirdi.

İdeolojik bunalım

Sorun, Türkiye'de Ülkücü hareketin karakterinde, başından beri vardı. Türkiye'de milliyetçi hareket, İtalya'da faşizm ve Almanya'da Nazizm kadar **radikal** olamadı. Şöyle ki, iktidar stratejisini, alttan gelen güçlü bir kitle atılımı üzerine kuramadı. Türkiye'nin geleneksel politik yapısının etkisi altında, devleti **içeriden** kendilerine yandaş olabilecek kadrolar yardımı ve yoluyla ele geçirme stratejisi, pragmatik nedenlerle, hep ağır bastı. Böylece "safkan" bir ideolojinin billurlaşması ve yaygınlaşması mümkün olmadı. Bel bağlanan devletin tepkisi de, böylece, beklenmedik bir şok yarattı.

Bu durum, yeni bir teorik analiz ve yeni stratejik kararlar gerektiriyordu. Nitekim, Ülkücü çevreler içinde, "beş yıldır ordunun yeni bir sınıf haline geldiği, ordunun ve devletin Türk milletine yabancılaştığı" tartışmaları boy göstermeye başladı. Bu bağlamda, "Marksist ihtilalci sol ile artık devletin mücadele etmesi gerektiği, milliyetçilerin kendi işleriyle uğraşmasının daha doğru olacağı" bile söyleniyordu (şüphesiz bu durumda "kendi işleri"nin de yeniden tanımlanması gerekiyor). Hareket içinde, üstünde görüş birliğine varılan bir nokta da, Ülkücü derneklerin, MHP'nin kapatılıp Türkeş'in ve yüzlerce yandaşının tutuklanmasıyla solun Ülkücüler hakkında sunduğu imajın toplumda geçerlilik kazandığı ve bunu yıkmak için uzun bir mücadelenin gerekli olduğu.

Ülkücülerin bu yerinmelerine karşılık, Sıkıyönetim mahkemeleri onların bir temel tezini kabul etmiş görünüyor. Çünkü birçok Ülkücü, devlete karşı değil, devleti korumak üzere davranmış, bu nedenle suç işlemiş sayılıyor ve Askerî Yargıtay'ın bu konuda verdiği birçok karardan sonra, sadece "adi suçlar"dan hüküm giyiyor. Bu, bir yandan kamuoyu düzeyinde elde edilmiş bir başarı, bir yandan da, pratik düzeyde, olabilecek bir af durumunda Ülkücülerin salınması gibi hoş bir yarar sağlıyor. Türkiye'deki Ülkücü hareketin bir tepkiden ibaret mi olduğu, yoksa tepki kılıfı içinde ciddî bir iktidar ve devlet kazanma mücadelesi mi olduğu, bu yazının sınırlarını aşan önemli bir tartışma konusu.

Partilerden parti beğen

Anayasa tartışmaları ve oylaması sırasında Ülkücülerin şoku ve aynı zamanda uysallığı devam ediyor. 220 idam talebiyle açılan dava, "hareket"in gündeminde, Anayasa'dan önce geliyordu. Hareket kendine özgü bir politika oluşturacak durumda değildi; yukarıda değinilen "teorik analiz ve yeni stratejik kararlar" gereği yerine getirilememişti. Başbuğ da bu konuda yeterince açık değildi ve onun bu tavrı birçok inanmış kadroda "kendi derdine düştü" izlenimi yaratıyor, bu değerlendirme sağda solda yüksek sesle telaffuz ediliyordu. AP, CHP ve MSP o günün koşulları içinde erişebildikleri kadrolarına referandumda "hayır" demek gerektiği mesajını iletmeye çalışırken, MHP tavrı henüz belirginleşmemişti. Dedikodu düzeyinde, başbuğun "hayır"dan yana olduğu söylentisi daha yaygındı. Gene dedikodu düzeyinde, o sıra tahliye olan Yaşar Okuyan'ın son anda "evet" mesajı verdiği de işitildi.

Partilerin kurulmasına izin verilince eski MHP kadrolarında ve tabanında farklı eğilimler ortaya çıktı. Kadrolar politik faaliyete girmekte kendilerini güvensiz hissediyorlardı. Bunun birçok anlaşılır nedeni vardı. En başta da, bu tür bir hareketin, alıştığı **başbuğ disiplininden** sonra, kendi başına karar üretememe insiyatifsizliği geliyordu. Öte yandan, seçmen tabanı sorunu vardı. Kadroların kendi yaşadıkları şokun sonuçları, bu tabanda bir başka biçimde yansıyacaktı. Ülkücüler kendilerini devletle özdeşledilerse, işte devlet işbaşındaydı. Gene Ülkücüler, sürekli olarak kendilerini komünizme karşı direniş gücü olarak topluma tanıtmışlardı. Öyleyse, devlet gücü zaten komünizm tehlikesini önlemiş bulunuyordu. Kısacası, ne Ülkücüler söylemeleri gereken lâfı düşünebiliyorlardı, ne de tabanda, onların sözüne karşı bir merak kalmıştı. Bu durumda, belki de eski "devlet içinden çalışma" mantığı kılık değiştirerek kendini yenileyecek, devlet kapılarını kapattığına göre (hiç değilse eskiye kıyasla), başka sağ partiler içine sızma stratejisine dönüşecekti.

Böyle bir atmosfer içinde kurulan Muhafazakâr Parti, MHP'nin yerini doldurmanın çok uzağındaydı. Kurucular, eski hareket içinde sivrilmiş kişiler değildi. MP, milliyetçi-ülkücü akımı toparlayan bir odaktan çok, yol-üstü uğranabilecek çeşitli yedek uğrak yerlerinden birine benziyordu. Üstlendiği misyon neyse, onu yerine getirmesi için en azından zaman gerekiyordu.

MHP eğilimine yakın kalan bazı kişiler, ilkin Büyük Türkiye Partisi kurucu listelerinde göründüler. Bu parti kapatılınca, bunlardan bazıları yollarına DYP'de devam etmeyi seçtiler. Ama MDP ve ANAP da davetkârdı, düşünülmesi gerekiyordu, nitekim düşünüldü.

Buna karşılık sözkonusu partiler de MHP'den gelenleri belirli koşullarla kabule hazırladılar. ANAP sonradan "dört eğilimin birliği" teziyle bunun teorisini de yapacaktı. Böylece, milliyetçilerin farklı partilerdeki "sorunsuz varoluşları" yerel seçimlerde de sürdü. **Bakış** dergisinde 25 Mart seçimleri öncesinde yayımlanan makalesinde Ergun Kaftancı, tek bir partide toplanmış olamamanın eksikliğinden söz ettikten sonra yerel seçimlerdeki "milliyetçi tavrı" şöyle özetliyordu: "... Bütün bunlara rağmen, olan olmuştur; partilere dağılmış olan milliyetçi adayları (dikkat buyurunuz, partiler demiyorum) desteklemek gerektiğine inanıyoruz."

ANAP'ta olanlar

Eski MHP'lilerin su üstünde kalmayı başaranları, genel olarak ticarî hayata ayak atmışlardı. Şirketler kurmuşlar,

MP Başkanı: Öbür partilerdeki arkadaşları çağırmıyoruz

'Acelemiz yok'

Muhafazakâr Parti kurultayı öncesi Genel Başkan Ali Koç, **YeniGündem**'den Tanıl Bora'nın sorularını yanıtladı.

— 12 Eylül'ü nasıl değerlendiriyorsunuz?

— 12 Eylül öncesinde meydana gelen hadiselerin Türk milletini yıkmaya matuf olduğu anlaşılıyordu. Bu durumda, kendi iç hizmet kanunuyla kendisine cumhuriyeti ve milleti koruma görevi verilmiş olan Türk ordusu müdahalesini yaptı.

— Bu müdahaleyi meşru kabul ediyorsunuz...

— Tabiî. Meşru olmasa yapılamazdı. Cumhuriyeti koru, kolla diye görev verdiğimiz bir kişi, bir kuruluş elbette o görevi yerine getirecektir. 12 Eylül'de bazı idarî reformlar yapılmadı değil. Ama bizim görüşümüze göre dış dünyanın gözü üzerimizde olduğundan ve milleti parçalayıp bölerek işgal etme amacında olduklarından, bu çalışmaları sonuna kadar devam edecektir. Bunu önlemek için sadece ekonomik tedbirler alarak değil, Türk milletinin kendine has karakterini, kültürünü Türk milletine öğretmemiz lâzım. 12 Eylül'den sonra hadiselerin sağ-sol hadisesi olmadığı, bölücü ve dıştan kaynaklı olduğu ortaya çıktı. Eğer Doğu Anadolu Türk insanına Türk oldukları, Kürt olmadıkları güzel biçimde anlatılabilmiş olsaydı bugünkü hadiseler olmazdı. Biz Kürtçe diye bir lisan kabul etmiyoruz ama, onların deyimiyle Kürtçe konuşan insanlar düşük olduklarını hissedebilirler miydi, oraya eğitim gitseydi? Başka bir millet olduklarına inandıkları için bu hareketler devam ediyor.

— Demin meselenin sağ-sol çatışması biçiminde sunulmasının yanlış olduğunu söylediniz. 12 Eylül'ü izleyen günlerde de milliyetçi, ülkücü görüşü savunanlar için "fikri iktidarda, kendisi zindanda" deniyordu, bir haksızlıktan söz ediliyordu. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Geçmişte Türk milliyetçiliği fikrine, biliyorsunuz, Milliyetçi Hareket Partisi sahip çıktı. Türk milliyetçiliği mazisi üç beş yıl olan bir hareket değil. Tarihin derinliklerine giden bir mazisi var. En yakın tarihte, en büyük Türk milliyetçisi olarak Atatürk ve arkadaşlarını görüyoruz. Atatürk'ün her sözü buram buram Türk milliyetçiliği kokuyor: "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözü. "Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur" sözü. "Damarlarındaki asil kanda" diyor! "Biz ne bolşevikiz, ne kapitalist. Ne biri ne diğeri olamayız. Biz doğrudan doğruya milliyetperver, dinimize hürmetkârız." Yine bir sözünde, özellikle Osmanlı dönemini kastederek, "Geçmişte idareciler bu büyük millete milliyetini unutturdu. Şimdi bu millete milliyetini, Türk'lüğünü anlatmak lâzım." diyor. Atatürk, görüyoruz ki, her sözünde, her davranışında bir Türk milliyetçisi. İşte biz Türk milliyetçiliği fikrine sahip çıkıyoruz. 12 Eylül öncesinde de buna MHP sahip çıkmış olabilir. Ama o konu bizim dışımızda.

— Muhafazakâr Parti'nin son dönemde nisbeten hareketlenmesinde ülkücülerin diğer partilerde kendi evlerindeymişçesine rahat etmeyecekleri düşüncesinin yaygınlaşmasının payı yok mu?

— Hayır. Oralarda da kalır arkadaşlarımız. Kalmalarında da fayda var. Kendilerini çağırmıyoruz zaten. Meselâ kışın ikinci ayında bize ANAP'tan 600 kişilik bir istifa dilekçesi gelmiştir. Dilekçeleri işleme koymuyoruz. Şu anda ANAP iktidarının zaafa uğratılması iç istikrarı bozar. Meselâ son olarak Adıyaman Belediye Başkanı gelmek için can atıyor, kabul etmiyoruz. MDP kongresinde bütün delegeler, özellikle belediye başkanları gelip bizi selâmladılar, bağlılıklarını bildirdiler. Birçoğu dilekçesini bırakıp gitti, ama yürürlüğe koymadık. Hiç acelemiz yok. Oluşum kendiliğinden olacak. Tunceli'de bile, partiyi kurmak için bizden yetki istediler. İlk kurulan teşkilâtımız Diyarbakır'dı. Bölücülüğün en yaygın olduğu yer. Türk milliyetçiliği ile sol fikir artık Türkiye'de yer etti. Bunu görmeyen insan Türkiye'de bugün siyaset yapamaz. Bürokratlık yapamaz. Milliyetçilik bu milletin öz fikri zaten. Bu millet ya bu fikri benimseyecek, ya da komünizmi başına bela edecek. Birisini tercih edecek yani... Tarafsızlık yapamaz. Kaderi icabı birisini benimsemek mecburiyetinde.□

MDP Kongresi — Gençler coşkun, yaşlılar olgun.

kendi yapılarına uygun alanlarda tutamak bulmuşlardı. Örneğin, tutukluluğu kısa sürede atlatmayı başaran Mustafa Verkaya gibi önemli bir militan, bir taşımacılık kooperatifi kurmuştu. Birçok başka eski militan avukatlık yapıyordu. Eski kabadayılık geleneğinden yararlanıp "alacak tahsilatı" müteahhitliğine sıvananlar vardı. Özetle, birçok eski MHP'li, ticaret dünyasının, Türkiye çerçevesinde her zaman biraz bulanık olan "kıyı"larında bir soluklanma alanı (öteki anlamda **"Lebensraum"** olamasa da) bulmuştu. Özellikle bu alana giren MHP'liler, doğal olarak ANAP'a yakındılar. Görece daha katıksız politik yapıdaki MDP'ye oranla, ziyaretle ticareti birleştiren ANAP'la kurulacak ilişkiler daha organik olabilirdi. Örneğin İstanbul örgütünün kurulmasında, judo millî takım antrenörü Ali Demir, **Töre** dergisinden Tuncay Gün gibi, bir vakitler AP ile MHP arası alanda durmuş kişiler de çalışmıştı.

Ama ANAP Büyük Kongresi'nde sorunlar belirdi. Hareketin 12 Eylül dönemindeki sözcülüğünü kaparak ileriye dönük bir yatırım yapan **Yeni Düşünce** gazetesi, kongre sonrasında, "ANAP'ta her şeye 'evet', eski MHP'ye 'hayır'' diye başlık attı. Kongrede, milliyetçi kanat büyük ölçüde yönetimden tasfiye edilmişti.

Gazetenin sahibi Akkan Süver yazısında duygularını şöyle anlatıyordu: "Kongre öncesine kadar Özal'ın 'Eski dört siyasi eğilimi biraraya getirdik' sözlerine inanıyorduk. İnanıyorduk ki sağdaki selametçi, ortadaki (Hareketçi) ve liberal, soldaki sosyalist bu partide kaynaşmıştı. Bu bizim inandığımıza sokaktaki vatandaş da inanmış olacak ki, Sayın Özal'ı iktidar yapmıştı. Partideki Hareketçiler o kadar güçlendiler ki partiyi ele geçirecekler yalanı ile kongreye gelindi ve bu yalan tuttu. Oysa ne Sayın Atasoy, ne Sayın Taşar, ne de Sayın Şıvgın Hareketçi olmayı kabul ediyorlar." Fakat gazetenin aynı sayfasında yayınlanan "ANAP'ta Milliyetçi Liste"deki isimler arasında Atasoy, Taşar ve Şıvgın'dan başka Devlet Bakanı Ahmet Karaevli, Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk, "Milliyetçileri Destekleyenler" başlığı altında ise Devlet Bakanı Kâzım Oksay, Sağlık Bakanı Mehmet Aydın ve "milliyetçilerin *ağabey* olarak gördüğü" Genel Başkan Yardımcısı Şadi Pehlivanoğlu vardı.

Alpaslan Türkeş — 27 Mayıs ve 12 Mart'ı dışarda, 26 Şubat ve 12 Eylül'ü içerde geçirdi.

Milliyetçiler tasfiyenin faturasını Özal ve "selametçiler"in önde gelen ismi Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler'e çıkarttılar. Pek de haksız sayılmazlardı. Kongre öncesinde kendilerine "ılımlı grup" adını veren 47 milletvekili Özal'a yönelik bir mektup hazırlamışlar ve parti yönetiminde "milliyetçi eğilim"in etkinlik kazanmasının partiye zararlı olacağını savunmuşlardı. ANAP bir kitle partisiydi ve oy tabanından uzaklaştırılmamalıydı. Keçeciler de Taşar-Şıvgın grubuna karşı biraraya gelen milletvekillerinin temsilcileriyle görüşmüş, ama "taraf görüntüsü yaratmamak için" mektubu imzalamamıştı.

ANAP içindeki "Hareketçiler" kongreden sonra da parti içinde bir grup olarak varlıklarını fırsat buldukça göstermeye devam ettiler. Bu ay içinde ANAP'lı 22 milletvekilinin muhalefetle ortak hareket ederek Özal'ın vergi tasarısını delmeleri buna örnek. Özal oylamadan sonra grup yöneticilerine "Maddeyi tekrar getireceğiz, red oyu verenleri ihraç edin" diye bağırmasına karşın, daha sonra "Baba sinirlendiği zaman çocuklarını dövme isteği duyabilir, ama çocuğuma el kaldırmak içimden geçmez" diyerek havayı sertleştirmekten kaçınmış ve "isyancı Hareketçiler"in isteklerine boyun eğmişti.

Aslında "ANAP'ta hareketçiler" deyince, milletvekili ve özellikle bakanlık düzeyinde bu olayın "safiyet"ini büyük ölçüde yitirdiğini düşünmek yanlış olmaz gibi geliyor. Çünkü bu düzeylerde oynanan politikada, gelenler "asi-

Kazım Ayaydın'a göre "öbür partiler" sağı birleştiremez

"12 Eylül nimettir"

Kazım Ayaydın 1970'lerde MHP İstanbul İl Gençlik Kolları Başkanlığı yaptı, MHP'nin gençlik örgütlenmesinde aktif bir rol oynadı. 12 Eylül sonrası Muhafazakâr Parti'nin kuruluşunda çalışan ve bir ay önce avukatlığa başlayan Ayaydın, geçtiğimiz haftalar içinde Muhafazakâr Parti'nin İstanbul İl Başkanlığı'na getirildi. Ayaydın, **YeniGündem**'in sorularını şöyle cevapladı:

— Partilere izin verildiği noktada kurulan Muhafazakâr Parti, uzun süre hareketsiz kalmıştı. Şimdiyse bir canlanma gösteriyor. Canlanmanın şu döneme rastlamasını siz nasıl yorumluyorsunuz?

— Aslında bu meseleyi, eski MHP'den ziyade, Türkiye'de milliyetçi kesimin yönünü tayin etme hareketi olarak kabul edelim. Çünkü biliyorsunuz, 12 Eylül'den sonra siyasi partiler kapatıldı. MHP de bunlardan biridir. Muhafazakâr Parti'nin MHP'nin devamı olduğu iddiası yalandır, doğru değildir. Ancak Türkiye'de milliyetçi kesimin Muhafazakâr Parti'ye akın ettiği de bir gerçektir. Tabiî bu Muhafazakâr Parti'nin bu kesimin siyasi düşüncesine cevap verebilecek durumda olmasının sonucudur.

— Eski hareketten tanınan Agah Oktay, "Güner gibi milliyetçiler, daha büyük, daha geniş bir kitle tabanı üzerinde toparlanmalıdır" diyor. Bu konuda bir görüş ayrılığı var mı?

— Milliyetçi kesim içinde, camia içerisinde sağın birleştirilmesi konusunda düşüncelerde herhangi bir ayrılık yok. Ancak, takdir edersiniz Muhafazakâr Parti daha yeni yeni toparlanıyor. Gecikme nedenlerinden biri, sağın toparlanması nasıl olabilir, diye bekleme devresi geçirmesiydi. Ve eğer böyle bir hareket olsaydı, sağın toparlanması hususunda Muhafazakâr Parti elinden geleni yapacaktı. Muhafazakâr Parti'nin şu anda hızla gelişmesinin nedeni artık sağda bir toparlanma umudu görmeyişi ve milliyetçilerin artık kendi başlarının çaresine bakması gerektiği kanaatinden dolayıdır.

— Daha önce de BTP kurucuları arasında MHP'ye yakın kişiler vardı, sonra Muhafazakâr Parti'ye giren Reşat Akkaya gibi. O parti kapatıldı. Ama onun devamı olan DYP içinde de sanırım hâlâ böyle bir kesim var; Sunalp'in partisinde de var, ANAP'ta da var, biliyoruz. Ama buna rağmen...

— Şimdi efendim bu tabiî bir olaydır çünkü aşağı yukarı 1968 yılından itibaren Türkiye'de devletin ikame edebileceği kadrolar çift oluktan aktılar.

Bunlardan bir tanesi sol kesim, bir tanesi de milliyetçi kesim. Neresidir bu kadroların aktığı oluklar?

Üniversitelerdir. Devletin nihayet bu memleketin yönetimini, günü gelince teslim edeceği insanlar bu iki oluktan akmaya başladılar. Biri biz, ötekisi sol. Bunun için sağ kesimde iktidara talip olacak bütün siyasi kuruluşlar milliyetçi kesimden faydalanmak zorundalar. Buna bağlı olarak elbette ki Anavatan içerisinde milliyetçiler olacak. Elbette ki Doğru Yol içerisinde olacaktır. Milliyetçi Demokrasi Partisi de aynı durumda. Fakat tabiî önemli olan memlekete fayda temin etmekse, bu inançlı insanların bir kitle halinde tek bir siyasi parti içinde birleşmeleri gerekir.

— O zaman daha saf bir parti olabilir mi demek istiyorsunuz?

— Evet, saf, homojen, asgari müşterekleri olan insanların, memleket hakkında, belli düşünceleri olan insanların oluşturduğu bir siyasi parti; ki bu da şimdi yavaş yavaş oluşmaktadır. Tabiî zamanla Muhafazakâr Parti olarak başka partilerin içinde bulunan milliyetçi arkadaşlarımıza da çağrıda bulunacağız.

— Peki sizce böyle saf ve homojen bir partinin büyüme, kitle partisi olma şansı nedir?

— Muhafazakâr Parti'nin küçük kalacağı yargısını şu anda ileri sürmek mümkün değil. Şu anda Türkiye'de siyasi hayat yatışmış değil. Kurulmuş partilerden sadece bir tanesinin genel başkanı değişmedi: Anavatan. Bu demektir ki Türkiye'de siyasi hayat bir arayış içersindedir. Bu demektir ki, Türkiye'de arayış daha uzun zaman devam edecek. Türkiye'de denge temin edilinceye kadar sürecek. Bu denge içinde Muhafazakâr Parti'nin yeri ne olacak? Muhafazakâr Parti şu anda öbür siyasi partilerden daha avantajlı, siyasi kadro yönünden. Muhafazakâr Parti'nin bünyesinde hiçbir siyasi partinin sahip olmadığı kadrolar var. Milliyetçi kadrolar dediğimiz, halk arasına yayılmış, belirli bir tecrübeden geçmiş, günün muhasebesini yapmış, 12 Eylül öncesinin getirdiği kritik dönemden kalma, o günün muhasebesini yapmış bir kadro mevcut. Genelde enerjik ve genç bir kadro. Muhafazakâr Parti'nin bundan sonra gözönünde bulunduracağı şeylerden bir tanesi, bu genç kadroyu derleyip toparlamak ve memleketin ve milletin hizmetine sokmak. Eğer Muhafazakâr Parti bunu temin edebilirse, küçük bir parti olmaktan kurtulur, belki de, kilit bir parti olur. Tabiî her partinin hedefi iktidara sahip olmaktır, iktidara yürümektir. Şu anda Muhafazakâr Parti, önümüzdeki seçimlerde iktidar olur diye bir şey söylemiyorum. Ama Muhafazakâr Parti'nin mutlaka iyi bir yeri olacaktır.

— 12 Eylül'ü nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Biz şahsen 12 Eylül'ü Türkiye'nin geleceği bakımından bir nimet olarak değerlendiriyoruz. Çünkü, 12 Eylül'den önce dışarıdan tahrik edildikleri kesinlikle belli olan (ve bugün de aynı şekilde devam eden) bazı mihraklar memleketi bir iç savaşın eşiğine doğru sürüklüyorlardı. Ve o zaman devletin bazı durumlarda zaafta bulunmasından dolayı bazı kesimler de buna karşı cephe alıyorlardı ve tabiî bir çatışma alanı oluşuyordu. Bu durum Türkiye'nin geleceği bakımından tehlikeliydi. Bir yerde müdahale edilmesi gerekiyordu. Bu müdahale etmesi gereken kuvvet de ordudan başkası olamazdı. Varılan sonuç, 12 Eylül'den sonra herkes hesap verir duruma girmiştir ve şu anda bir hesap verme günü yaşıyoruz. Elbette ki Türk devletinin yaşaması ve ebedi bekasının sağlanması hususunda herkes kendisine düşen hesabı ödemek zorundadır. Bu bakımdan da 12 Eylül Türkiye için bir nimet devresi olmuştur.

— MHP davasında "kendisi zindanda, fikriyatı iktidarda" denmişti. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Efendim, milliyetçiler hiçbir zaman devlete karşı tavır almamışlardır. Yalnızca devletin yanında olmuşlardır. Devamlı devlet için fedakârlık yapmışlardır. 12 Eylül sonrasında devletin yönetimine hakim olan fikir milliyetçi bir

mile'' olmaya hazır, ANAP tipinde bir iktidar partisi de, ''asimile edici'' cihazlarla donanmış durumda. Ama alt düzeyde, belediyelerde, ilçelerde olup bitenler daha ''saf'' bir Hareketçilik açısından çok daha ilginç olacaktır.

İkinci sınav MDP'de

''Milliyetçilerin ikinci imtihanı'' MDP Büyük Kongresi oldu. Ama burada da ''oynadıkları at'' yarışı kaybediyordu. Kongre öncesi ülkücü yayın organları tüm güçleriyle Sunalp'i destekliyor ve Sunalp da bu desteği karşılıksız bırakmayarak ''Bu partide en milliyetçi insan benim. Benim hizamda insanlar vardır, ama benden üstünü yoktur'' diye veciz demeçler veriyor ve gerekli mesajı gönderiyordu. Ülkücü gençlerin ''Milli Devlet - Güçlü İktidar'' sloganlarıyla çınlayan kongre salonu Muhafazakâr Parti'nin ve ülkücülerin işgaline uğramış gibiydi. Milliyetçi gençler kongre salonunda ev sahibi edasıyla dolaşıyor ve herhangi bir şeye karar veremediklerinde Muhafazakâr Parti Genel Başkanı Ali Koç'a yaklaşıp talimat alıyorlardı. Öte yandan devrilmesi ülkücüler tarafından engellenemeyen Sunalp'in ''vefasız'' olduğu da söylenemezdi. Kongreden sonra kendisini ziyaret eden MP Genel Başkanı Koç'u kabul ettikten sonra gazetecilerin ''Türkeş'in hapisten çıkmasına yardımcı oldunuz mu?'' sorusuna, ''Benim sıkıyönetimde görev yapan tanıdığım tek bir hakim bile yok, ama Türkeş'e karşı daima iyi niyetlere sahip oldum'' diye karşılık veriyor ve ekliyordu: ''Türkeş'in hapiste yatmasına da razı değildim. Onun hapiste yatmasına insani nedenlerle karşı idim, hatta siyasi nedenlerle karşı idim.''

Sunalp'ın zamanında, Türkeş ordudayken onun yanında çalışmış olması, bu sözleri biraz daha anlamlandırabilir.

Özel bir dönemin koşulları içinde tek bir partiyle ortaya çıkmayı erteleyen milliyetçilerin tekrar bütünleşmelerinin zamanı geldi mi? Son günlerde milliyetçi kesimde yapılan tartışmalar böyle bir eğilimin güç kazandığını gösteriyor. Bütünleşmenin ''adresi'' de iki yıl önce biraz da ''ilerde lazım olur'' mantığıyla kurulan Muhafazakâr Parti.

Ama MP çatısı altında toplanmanın, çeşitli yerlere dağılan ülkücülerin ''toplu göçü'' şeklinde gerçekleşmesi beklenmiyor. 12 Eylül'den sonra geçen 5 yıl içinde milliyetçi kesimde de köprülerin altından çok sular aktı. Bu arada ülkücü camianın dışına çıkanlar -*davadan dönenler* mi demeli?- olduğu gibi, farklı nedenlerle ipleri koparanlar ve ''zamanlama'' konusunda değişik düşünenler de var.

Muhafazakâr Parti bu krizi ''zamanı durdurup 1980'de gelinmiş olan noktayı koruyarak'' atlatmayı savunanla-

Agâh Oktay Güner— 80 öncesinde Milliyetçi Hareketi, Türkiye kapitalizmiyle koordine etmeye çalışmıştı. ''Hareket''i geride kalınca o kapitalizme yetişmeye çalıştı.

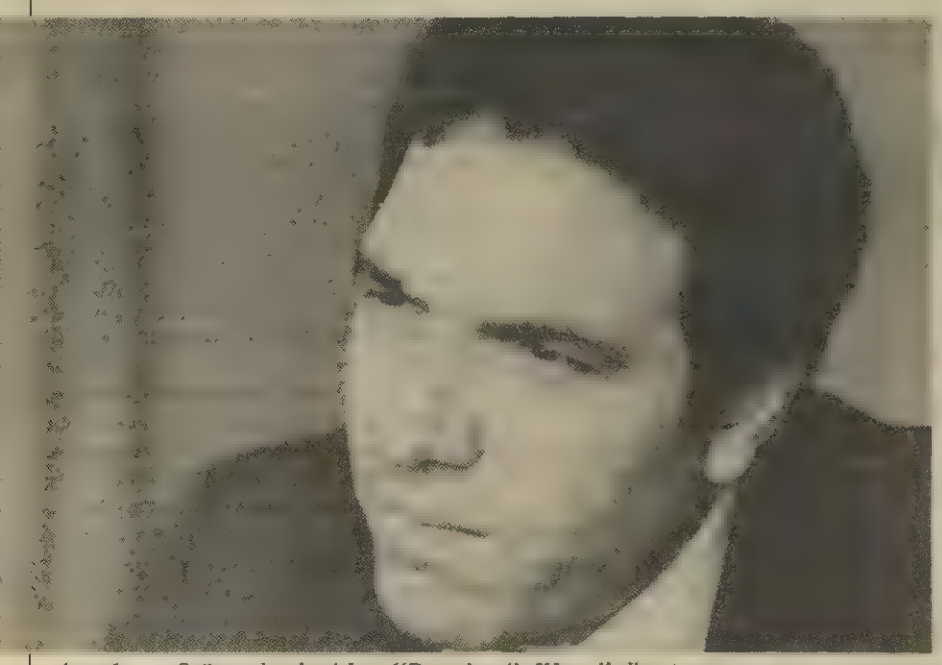

Ayaydın — Sağcı solcu beni hep ''Demokratik Kâzım'' diye tanır.

fikir olabilir. Zindanlarda olanlar da milliyetçiler olabilir. Tabiî milliyetçiler bu fedakârlığın farkında oldukları müddetçe de bu durum kendileri için herhangi bir ağırlık teşkil etmez.

— Yani bu, ''devletin kestiği parmak acımaz'' gibi mi oluyor?

— Evet, devletin kestiği parmak acımaz. Milliyetçiler devamlı bu düşüncede olmuşlardır.

— Fakat bir ara ''devletin yapamadığını biz yapıyoruz'' diye bir tezleri vardı.

— Hayır, hayır. Milliyetçiler hiçbir zaman kendilerini devlet yerine koymadılar. Çünkü onların nazarında devlet ulvî bir mefhumdur. Ancak son Türk devletinin ayakta durubilmesi için kendilerine düşen görevi şimdiye kadar yapmışlardır ve bundan sonra da yapacaklardır.

— Ben de bunu sormak istiyordum. Şimdi Türkiye'de sosyal demokrasi dışında kendisini düzen dışı kabul eden bir sol var. Şu anda sessiz. Yarının ne getireceği belli olmaz, fakat bu sol belirli bir toparlanmaya yönelirse bugün milliyetçi düşünceyi toparlama iddiasında olan MP'nin buna karşı davranış biçimi ne olacaktır? Yani eski mücadele biçimlerine dönecek midir?

— Biz Türkiye'nin o durumda olmasından endişeliydik ve hiçbir zaman o durumda olmasını istemiyorduk. Kavga alanı olmasını istemiyorduk. Bugün de istemiyoruz, yarın da istemeyeceğiz. Biz MP olarak bu memlekete fikirle hizmet etmeyi düşünüyoruz. Tabiî bu da memleket için en iyi, en faydalıyı düşünmek suretiyle olabilir. Bizim Türkiye için düşündüğümüz şudur: Kavgasız ve huzur içinde bir ortamda memlekete hizmet.

— Peki daha önce milliyetçiler böyle bir görüşü savunuyorlar mıydı? Milliyetçilerin büyük bir kesimi Milliyetçi Hareket Partisi etrafında toplandığı zaman yine kavgasız ve huzur içinde bir ortamı savunmuyorlar mıydı?

— O zaman da milliyetçilerin düşüncesi buydu, yani kavgasız bir ortamda Türkiye'ye hizmet. Fakat memleketimizde biraz önce andığım kökü dışarda kışkırtma kendine bir hasım arıyordu. Ama kavga taraflarla mümkündür. Türkiye'de de karşılarında milliyetçileri buldular. Milliyetçiler aslında devamlı sakındılar. Fakat bu durumda zaman zaman sağda da solun tavrını takınan kişiler olmuştur. Mesela, bir anlam veremediğimiz anarşik hareketler, tıpkı solcular gibi akıl almaz cinayet işlemeler... Ama bunlar milliyetçilerin tasvibini görmüş insanlar değildir.

— Peki benzer koşullar yeniden oluşmaya başlarsa ne gibi gelişmeler beklersiniz?

— Benzer koşullar yeniden oluşmaya başlarsa biz her şeyden önce devletin tavır koymasını bekleriz. Devlet de bugün güçlüdür. Güçlü olduğunu da hem içerdekiler, hem dışardakiler bilmektedir.

— Yani devlet 12 Eylül öncesi güçsüzdü, 12 Eylül sonrası güçlendi mi?

— Şimdi güçsüz demek başka...

— Yani devletin 12 Eylül'den beri milliyetçi hareketin amaçlarına uygun bir rota izlediğini söylüyorsunuz?

— Hayır. 12 Eylül öncesinde güçsüz demek başka, fakat bazı hususların olduğunu söylemek başka. Şimdi devletin gücü nedir, polistir, müesseselerdir. 12 Eylül'den önce, aşağı yukarı ordu hariç, bütün öteki müesseseler zaafa uğramış haldeydi. Aslında güçlü olan devletin tereddütü vardı. 12 Eylül'den sonra bu durumlar izale oldu. Devletin güvenlik kuvvetleri, bu tereddütü ortadan kaldırılmıştır. Zaten ordu, baştan beri birlik içerisinde Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda görevinin başındaydı.

— Yeni anayasa konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Biz bu anayasanın Türkiye'nin geleceği için çok iyi olduğunu söylüyoruz.

— Sizin bu tavrınız 12 Evlül hareketiyle bir özdeşlik göstermiyor mu? Mesela MDP 12 Eylül'le özdeşlik kurmuş bir parti. Sizin tavrınız da benzer bir tutum olmuyor mu?

— Şimdi 12 Eylül sonrası devletin güvenliğini sağlama bakımından ve anarşiyi ortadan kaldırıp Türkiye'yi saygın bir devlet haline getirme bakımından biz Muhafazakâr Parti olarak devamlı 12 Eylül'ü oluşturanlarla beraber olmuşuzdur. Ancak takdir edilir ki, bir memleketin geleceği sadece 12 Eylül'de değildir. 12 Eylül bir güven ortamı yaratmıştır, ama 12 Eylül'den sonra kurulan siyasi kuruluşlar hâlâ bu memlekette fakir fukaranın açlığını gidermemiştir. İşte ayrıldığımız noktalar burasıdır.

— Anladığınız milliyetçiliğin ana unsurlarını tanımlayabilir misiniz? Çünkü milliyetçiliğe birçok grup sahip çıkıyor, ama hepsi ayrı tanımlıyor.

— Anladığımız anlamda dememeli; **milliyetçilik, millet, milliyet** bunlar ilmi tahlillerdir. Bunların ilim açısından açıklanışı birdir. Bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi değerler bütünlüğüne **milliyet** denir. **Millet** bu maddi ve manevi değerler etrafında birleşmiş olan insan topluluğudur. **Milliyetçilik** bir toplumun etrafında birleştiği maddi ve manevi değerleri korumak, yüceltmek ve toplumu bu değerler etrafında birleştirmektir. Bir kere her milletin kendine göre bir yaşantı tarzı var. Belirli sınırlar içerisinde bir coğrafî sahası vardır. Her milletin konuştuğu bir dil vardır. Her milletin inandığı bir din vardır. Her milletin bir tarih süreci içinden gelen bir soy meselesi vardır. İşte bunların hepsi o milletin maddi ve manevi unsurlarını meydana getirir. Biz milliyetçiler olarak, Türkiye'de kaderde, kederde, kıvançta, tasada, ortak millet olarak belirli ülküler etrafında birleşmiş, gönlünde kendi milletinin sevgisinden başka sevgi taşımayan ve kendini Türk milletinin bir ferdi olarak hissedip, bu şekilde hareket eden herkese milliyetçi diyoruz. Türk diyoruz. Mesele böyle anlaşılınca, iddia edildiği gibi meselenin içine şovenizm ve kafatasçılık girmiyor. Kendinizi Türk milletinin ferdi hissedeceksiniz ve Türk milletinin ebedi bekası için elinizden gelen gayreti göstereceksiniz, yani iyi bir vatandaş olacaksınız. Bizim milliyetçilik için tespit ettiğimiz kıstas bu.□

rın yeri. Milliyetçi kesimde "gençlere toplanma yeri sağlayan" tek örgüt ve şu anda "radikal" ülkücü hareketi temsil ediyor. Partinin "manevi önderi" olarak adından söz ettiren Muharrem Şemsek bir makalesinde "Parti zaten bir araçtır" diye yazıyor.

Uzun vadede muhtemelen "canlı" ve "saf" olma özelliklerini taşıyan MP ülkücü hareketin toplanma yeri olacak ve yıllardır kullanılan sloganlarını yineleyerek ülkedeki güç dengelerine göre "saf"lıkla "kitlesellik" arasında gidip gelecek. Birçok eski MHP'li halen MP'yi "fazla sert ve marjinal" görüyor. Örneğin kurucu başkan Mehmet Pamak bu nedenle Genel Kurul'a konuk olarak bile gitmeyeceğini söylüyor.

Öte yandan MP'liler, Alpaslan Türkeş'in oğlu Ahmet Kutalmış'ın 21 Eylül günü yapılan sünnet düğününde "Lider"in kendilerine gösterdiği "muhabbeti" bu uzaklıkların kırılması için kullanıyorlar. Muharrem Şemsek'in yazılarının yer aldığı **Bizim Ocak** dergisinin diliyle, "MP'yi bilmeyenler ve bilmek istemeyenler, o akşam MP Genel Başkanı'nı Lider'in elini öperken görmeleri ve ertesi gün gazetelerde çıkan haberlerden sonra daha iyi öğrenmeye başladılar." Gramer bozuk ama "uyarı" açık: Sadece sola değil, milliyetçi-ülkücü kesime de yönelik. Düğünden iki hafta sonra Türkeş'in **Tercüman** gazetesine verdiği demeçte, "vatan, millet düşmanlarıyla diyalog kurmaya yeltenen, tarafsız görünümü altında vatan hainlerine tavır almayan" eski arkadaşlarını eleştirmesi de MP'yi fazla sert bulanlara "mesaj" niteliğini taşıyordu.

Ülkücü kesimin iç tartışması dolayısıyla, önümüzdeki dönemde MHP'nin birçok tanınmış isminin, önemli eleştiri ve özeleştirilerde de bulunarak MP çizgisine karşı tavır almalarını izleyebiliriz. Örneğin eski MHP Genel Başkan Yardımcısı Agâh Oktay Güner, **Yankı** dergisinde yayınlanan yazılarında, "Bir sanayi toplumu haline gelen Türkiye'nin meselelerini kitlesel, büyük bir partide bir araya gelen çağdaş sağın çözebileceği"nden söz ederek düşünsel bir kopuşun ipuçlarını veriyor.

Buna karşılık bu kadar "ince düşünce"nin milliyetçi kesimde fazla rağbet görmeyeceğini tahmin etmek de güç değil. **Yeni Düşünce** dergisinin başyazısında ifade edilen görüşlerin daha fazla yandaş toplayacağı kesin: "ANAP ve özellikle Özal milliyetçilere taviz vermeme, itibar etmeme kararındadırlar... MDP ise şansını kullanmıştır... Türk milliyetçileri tecrübe kazanmışlardır. Milliyetçilerin siyasi hayatımızda bir an önce yerlerini bulmaları ve devreye girmeleri zaruridir. Daha fazla gecikmenin vebali, davanın inançlı ve yılmaz savunucuları için büyük olabilir."

Lüzumundan fazla tartışmayı "davadan dönmek" sayanların uzun vadede "MP'nin otağında" toplanmalarını bekleyebiliriz. "Vade" ise gerek solda gerek sağda birçok gelişmeye bağlı.

Ezcümle...

Yetmiş öncesinde ve yetmişlerde bir kesim sol, devletle oynamayı denemiş ve hüsrana uğramıştı. Ülkücü hareket, haklı olarak, böyle bir oyun için kendini çok daha kolay kabul edilir bir aday olarak gördü; ama o da hüsrana uğradı. Devletle bu içiçe politikanın bir sakıncası da, kadroların zaten baştan deşifre olmasıdır. Nitekim Ülkücüler bunun sonuçlarını da yaşadılar; hattâ iş daha sıkı tutulsa, yaprak dökümü çok daha "gümrah" olabilirdi. Olduğu kadarı da yeterince "demoralizasyon" yarattı.

Sonuç olarak, milliyetçilerin şaşkınlığı büsbütün geçmiş değil. Yukarıda, Türkiye'deki hareketin Almanya ve İtalya'dakinden farklılığına değinmiştik. Bunun yanı sıra, Ülkücüler, bir içsavaş ortamında, komünizme karşı bir Caudillo Franco ile yakın ideolojik ve politik ittifak imkânından da yoksun kaldılar. Bu koşullarda görülebilen üç alternatif var. Birincisi ve en kolayı, bir başka "milliyetçi" partiye girmek, onun doğal olarak farklı olacak "milliyetçilik" kavramını Ülkücü doğrultuda etkilemek, mümkünse değiştirmek. Bu yolun açık sakıncası, büyük partiye girenlerin orada kendi kimliklerini kaybetmeleridir. Böyle bir sakıncaya karşı duyarlı olanlar, ikinci yolu, yani bağımsız bir partide örgütlenmeyi deneyeceklerdir. Ama bu da pek kolay bir seçim değil. Ülkücü hareketin uğradığı prestij kaybının yanı sıra, MC dönemlerinde gerçekleşen ittifak politikalarının şimdi Muhafazakâr Parti için (ya da bir başkası) geçerli olması hayli şüpheli. Kaldı ki, bu bağımsız partide toplananlar, tek çatı altında fiziksel olarak yanyana dursalar da, ideolojik düzeyde, birinci alternatifle şimdi tanımlayacağımız üçüncü alternatif arasında gidip gelmekten, bocalamaktan kolay kolay kurtulamayacaklar. Üçüncü alternatif, "legalist" olmayan vurucu ve "safkan" örgütün gerçekleştirilmesidir. Şu sıralarda adı anılmaya başlanan DAS, yani "Dinamik Ana Strateji" kıpırtısı bu yönde bir işaret. Onu başkaları da izleyebilir.

Sonuçta, eski Millî Hareket'in, bazı kesimleriyle, Millî Bereket'e dönüşmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Bu yolda ipuçları bol. Sıkıyönetimdeki "Büyük Dava"dan tahliye olanların bazıları, öbür "asıl dava"dan da tahliye olabilir. Ama geriye azımsanamayacak sayıda eski Ülkücü kalacaktır. Bu kesimin henüz bir ideolojik bocalama süreci içinde bulunmasının Türkiye açısından büyük bir kayıp olduğu söylenemez.□

Muhafazakâr Parti

Birinci adres olma savaşı

6 Kasım seçimleri öncesinde milliyetçi-ülkücü hareketin mensupları, güçlerini altında toplayacakları bir çatı arayışı içerisine girmişlerdi. Parti kurmak için erken mi, değil mi tartışması bir yandan ihtiyat icabı sürerken, öbür yandan MHP davasının sonuçlanmasının beklenmesi gerektiğini, hattâ alınan oyların ve hareketin ciddi bir muhasebesinin, özeleştirisinin yapılması gerektiğini söyleyenler de vardı. Aralarında eski "ağabey" ve "beğ"lerin bulunduğu bazı gruplar da marjinal oluşumların dışında, geniş/kitlesel sağ partilerin çatısı altında toplanmanın doğru olacağını ifade ediyorlardı.

Koç—ANAP iktidarı zaafa uğratılmamalı.

Bu tartışmalardan bir buçuk yıl kadar sonra, Muhafazakâr Parti Konya İl Başkanı Mustafa Üstün bu yaklaşımı şöyle eleştirecekti: "Türkiye'de milliyetçi fikrin gelişmesine kısa bir göz atarsak, bu hareketin partisiz kaldığı dönemler kendisine yakın gözüken çeşitli sağ partilerin ufak bir yedek parçası durumunda kaldıklarını tespit ederiz. Bu öyle bir yedek parçadır ki, herhangi bir tehlike anında öncelikle elden çıkarılır. Bugün de milliyetçileri bekleyen akibet budur."

"Radikal" ülkücüler bu görüşlerinin daha etkili olabilmesi için ANAP'ın birinci kongresini beklemek zorunda kalacaklardı. Ama "renksiz kozmopolit liberalizme" karşı olan, liberal sağın komünizm tehlikesine bigâne kaldığını düşünen kararlı, inançlı ülkücüler her zaman bulunurdu. İşte onlar, Muhafazakâr Parti'yi kurmaya giriştiler. Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması da bu kararın verilmesini hızlandırdı. Hem "sağ kitle partisi" umudu sönmüştü, hem de Büyük Türkiye Partisi'nden sonra başka partilerin de kapatılacağına pek ihtimal verilmiyordu...

Türk-İslâm sentezi

7 Temmuz 1983'te MP kuruldu. Kurucu genel başkan Danışma Meclisi üyesi Mehmet Pamak, Türk sağını "Türk-İslâm mefkûresinin azamî müştereki altında bir araya getirme" misyonuyla yola çıktı. Bunun için, Necmettin Erkaban'la da görüşmeye gitti. Mehmet Pamak'a göre Erbakan kendisine "biz seni desteklemezsek vebal altında kalırız, değerli kardeşim" demişti. Eski MSP'lilerden Şener Battal ise "Mehmet Pamak Bey'in, lisan nezaketi bakımından başarı temenni etme mahiyetinde söylenmiş bir cümleyi çok yanlış değerlendirdiği kanaatinde"ydi. Sonuçta Mehmet Pamak eski MSP kesiminden umduğu desteği alamayınca oldukça huzursuz oldu. Bu arada MP'nin 30 kurucusundan 28'i veto edildi. MP'liler şimdiki başkan Ali Koç'un deyişiyle "idealistliklerini" göstererek mesaj vermek için veto edilen yöneticileri teşkilâtlanma çalışmalarına gönderdiler; parti yönetiminden de uzaklaştırmadılar. Bunun üzerine MP hakkında 5 Ağustos 1983'te kapatma davası açıldı. 3 Kasım 1983'te, Anayasa Mahkemesi kapatma talebini reddedene kadar MP'liler tedirgin bir bekleyiş geçirdiler. Zaten teşkilâtlanma işini "dağılmayan organize kadroların kendi inisyatifine" bırakmışlardı.

Bir tasfiye

Anayasa Mahkemesi'ndeki dava badiresi atlatıldıktan sonra 1984 başında parti genel başkanlığına kendisinden rica edilerek İsmail Hakkı Yılanlıoğlu getirildi. İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ülkücü gençlik tabanında pek itibar edilen biri değildi ama, Nihal Atsız'ın arkadaşı olmak vb. gibi birtakım simgesel özelliklere sahipti. Sonra, eski MSP kesiminden Gündüz Sevilgen, Abdülkerim Doğru gibi bazı unsurları da "getireceğini" vaadetmişti. Yılanlıoğlu, 1984'ün sonuna kadar bol bol Osmanlı medeniyetinden söz ederek Türk-İslâm mefkûresini anlatıp ülkeyi dolaştı. Ama Türk-İslâm mefkûresini hayata geçirecek olan "Müslüman kadrolar" partiden ırak kaldı. Tabandaki ülkücü gençler de Yılanlıoğlu'ndan yakınmaya başlamışlardı. Yaşlı İsmail Hakkı Bey, "yeterli dinamizmi gösteremiyordu." Kendisine bu durum anlatıldı. Muhafazakâr Parti 1984'ten 1985'e geçerken genel başkan değiştirdi. Yılanlıoğlu'na göre gayrimeşru bir kararla, şimdiki MP yöneticilerine göre ise kurucular kurulunun ekseriyeti ile, genel başkanlığa teşkilâtlanmadan sorumlu genel başkan yardımcısı olan Ali Koç getirildi. Ali Koç, "İsmail Hakkı Bey namazında niyazında, kimseye zararı olmayan değerli bir ağabeyimizdi" diyor. Anlaşıldığı kadarıyla İsmail Hakkı Bey haddinden fazla "zararsızdı." Onunla birlikte "Türk-İslâm mefkûresi"nin oluşturucu unsurlarından biri de partinin uzaklarına düşmüşe benziyor...

MP büyüyor

Ali Koç göreve başlarken MP'nin 28 il teşkilâtı vardı. Ankara ve İstanbul teşkilâtları hâlâ oluşturulamamıştı. Şimdi MP'nin 41 ilde teşkilâtı var. Ali Koç'un deyişiyle "yeni teşkilât kurmanın yanı sıra varolan teşkilâtlar da sağlıklı bir biçimde yeniden oluşturuldu." MP'lilerin "bizim" dediği Erzurum'da 1957-58 doğumlu "genç ve dinamik unsurların" işbaşına getirilmesi, eski MHP Gençlik Kolları Başkanı Kâzım Ayaydın'ın İstanbul il başkanlığına seçilmesi gibi...

MP, 29 Kasım Cumartesi günü Birinci Büyük Kongresi'ni yapacak. Bu kongre, ihtiyatlı da olsa, bir gövde gösterisi olacak. Bu arada "dernek çalışmasından siyasi parti çalışmasına geçilmesi gerektiğini düşünen" Yılanlıoğlu ekibinden arda kalanlar, genel kurulda tabanın şimdiki "seviyesiz" yöneticileri devireceği iddialarında bulunuyorlar. Yönetim ise, özellikle "gençlik gücü"nü sergilemek için hazırlık yapıyor. MP şimdi "büyük parti" ve "esas adres" olduğunu kanıtlama uğraşında...□

Teorik boşlukta yeni kitap — Teori zayıf olabilir, ama harfler gotik.

DSP kurultayı — Sessiz ve düzenli başlayıp, coşkuyla sürdü.

Eski HP'li yeni DSP'li Ertan

"Halk iktidarı alternatifi"

DSP'nin parlamenter kurucularından İzmir milletvekili Fikret Ertan 41 yaşında. İzmir'de küçük bir atölyesi bulunan ve milletvekili olmadan önce bu atölyede fiilen çalışan, öğrenciliğinde sol gençlik örgütlenmeleri içinde yer almış genç bir milletvekili. Odası halen DSP'nin TBMM'deki irtibat bürosu durumunda. Fikret Ertan'a konuşmamızın başında kamuoyunda DSP'ye ilişkin yaygın eleştirileri aktardık. Örneğin kurucuların büyük çoğunluğunu çalışanların oluşturmasının sadece bir vitrin olarak değerlendirildiğini, eski CHP'nin tümüyle reddedildiği yolunda bir görünüm yaratılmasının "vefasızlık" biçiminde tepkilere yol açtığını söyledik. Ertan, bütün bunları tebessümle dinledi ve sonunda gayet soğukkanlılıkla şunları söyledi: "Meyve veren ağaç taşlanır." Ertan'la Aydın Köymen görüştü.□

— DSP kuruldu, kurulur kurulmaz da yoğun eleştirilere hedef oldu. Siz ne dersiniz?

— Amaç iyi saptanmıştır. Taban demokrasisinin gerçekleşmesi için ve gerçek demokratik solun soluğunu alabilmesi için kesinkes bu amaçlar ve şema iyi saptanmıştır.

İlk defa halka, şuna inanıyorum ki, siyasal olma bilinci götürülecektir. Bir kısım insanların halka inmesine, halka sahip çıkmasına gerek kalmadan, halkın kendi kendini yönetmesi temeline dayanan taban demokrasisi kurulacaktır. Bir başkalarının halka önder olmalarına gerek yoktur. Halkla yanyana gelmelerine gerek vardır. Bilinçli, bilinçlenmiş, halkla iyi ilişkiler kurmuş, halkla bütünleşmiş aydınların tabiî ki DSP hareketi içinde yeri olacaktır. Hiçbir zaman aydın düşmanlığı düşünülmüyor. Ama aydın tanımını tekrar yapma gereği doğacaktır bu hareketle.

— Peki, o tanım yapılmadığı için mi kurucular arasında bir tek dahi o kategori içinde isim yer alıyor? Yoksa bu bir tesadüf mü?

— Hayır, özellikle bu yapılmıştır. Nedeni şu: Partiyi baştan seçkinlerine eline bırakmamak için, halka güven vermeyi amaçlamak için. Beş avukat, üç mühendis, iki göstermelik isim, üç doktordan oluşmuş il, ilçe örgütleri bazında örgütleşmelerden korkulmuştur. Bu zihniyeti yıkmak lâzımdır. Mutlaka halka "arkadaşım sen siyasal yaşamak zorundasın, 21. yüzyıla girerken de siyasete karşı sorumlusun sen, sorumluluğunu bir başkasına bırakamazsın" demek lâzımdır. Ve mutlaka bunu halka anlatacağız.

— Ve sonra sanırım birtakım aydınlar herhalde üye olabilirler, yani bu kısıtlanan bir şey olmayacaktır... O zaman yine aynı tehlike çıkmıyor mu?

— Bu bir tehlike değildir efendim. Eğer DSP doğrultusunda düşünüyorsa, bilgilendirmişse kendisini, niçin DSP'de görev almasın? DSP aydınların sadece yönetici veya milletvekili olmak için çalışacakları bir parti olmayacaktır. Araştırma büroları var, oralarda çalışacaklar, yerel ögütlerde çalışacaklardır. Yerel plânlama teşkilâtlarında çalışacaklardır.

— Şimdi kurucuların hepsi bu bilinç içindeler mi?

— Şimdi ben, Rahşan Hanım, milletvekilleri, Haluk Özdalga dışında kimseyi tanımıyorum. Yalnız partinin bir kültür yeri olduğunu, birbirimizi etkileyebileceğimizi düşünmek gerek. Bu, mevcut partilerde hiçbir zaman yapılmıyor. Ben iki yıldır parlamentoda bir ağlama duvarına döndüm. Örneğin HP içinde hiçbir zaman, Anayasa Mahkemesi'ne müracaattan başka ciddi bir konu konuşulmadı. Toplumsal bilinç oluşmadı, birbirimizi etkileyemedik. Bakın bugün için DSP mutlak ve mutlak bir arayışın sonucudur.

— Peki, size şikâyet ettiğiniz eksikliklerin giderileceği umudunu veren motif nedir? Sadece programı mı?

Ertan — "Siyasette bir bunalım yaşanıyor. Sol geriliyor. Bunu kabullenemeyiz. Sol bu darboğazı aşmalı."

— Hayır, amaçlaması... Bunu söylemekten imtina etmek istiyorum ama, karizmatik bir liderin, hiç olmazsa belirli bir tabanı olan bir liderin,bu işi kolaylaştıracak, yandaş olacak kişi bulmada bize yararlar sağlayacak olan liderin de bu fikirleri taşıması çok önemli. Bunun dışında örneğin Batı'da demokrasiyi işler hale getirirken de bu yöntemlerin uygulanmış olması. DSP hareketine, bunu anlayabilmiş birçok aydın arkadaşımız da çok kısa zamanda katılacaktır. Fakat en önemli olay, örgütlenme alanında yaratılacaktır. Her odakta bir alevin fışkıracağını hayal edebiliyorum. Bağnaz bir popülizm uygulanmayacak. Ama ilk kez bir Türkiye sentezi nedir, o araştırılıyor.

— Şimdi, meselâ kurucular arasında çalışanların çoğunlukta olması bu yeni sentezin göstergelerinden birisi mi?

— Bu bir modeldir, gösterge değildir. Halka siyasal kanal açılabilmesi. Ben 70 bin oy aldım, 70 bin oydan sonra bir çay dahi ısmarlanmadı bana. Böyle milletvekilliği olmaz ki. Yani halka biz pası geri atmalıyız. Halk bizi seçiyor, ondan sonra sorumluluğu bitiyor sanki. Hiçbir zaman halkla bütünleşemiyor. Ama şimdi ortada,çalışanların çoğunlukta olduğu bir parti var...

— Bu yeni bir şey değil. Eski TİP ve SDP'de de yönetim organlarında emekçilerin çoğunlukta olması bir tüzük hükmüydü.

— Şuna inanıyorum, kendimizi çeşitli ülkelerin, grupların deneyimlerinden soyutlayamayız. Tabiî ki bir hareketin geçmişi vardır. Örneğin, zamanında söke söke bir partinin, CHP'nin sosyal demokrat bir çerçeveye girmesi için çalışılmıştır. Ama tüzük, program değiştirmekle bu işin olamayacağı görülmüştür, yaşanmıştır. Bu deneylerden sonra şimdi işe çekirdekten başlanmaktadır.

— Bir redd-i miras sözkonusu yani...

— Evet. Bir konu daha var. İnanın ki bu arayış çok gerilere dayanıyor. O dönemde **Arayış** diye bir dergi çıkıyor. Bu parti o tartışmaları da gündeme getirecektir. Şunu biliyorum, 70-80 arası, Türkiye'deki sanayileşmenin topluma nasıl yansıdığını politikacılar ölçemediler. 70 sonrası dünya bunalımında da aynı... Siyasette de bir bunalım yaşanıyor. Sol geriliyor. Bunu kabullenemeyiz. Sol, arayış içinde, bu dar boğazı aşmak zorundadır. Gonzales'le, Palme'yle, Mitterand'la, Meriç'in ötesiyle daha sıcak iletişimler kurulmalıdır. Ama hâlâ Türkiye'de demokrasiyi, 14., 84. madde düzeyinde tartışıyor sol...

— Siz politikanın gündemini değiştirme iddiasındasınız...

— Kesinkes öyle. DSP ile birlikte belki SHP de o bürokratik hantal yapısından uzaklaşabilir ve bir yerde çakışabilir. Biz Türk soluna alternatif olduğumuz için değil, halkın iktidarına alternatif olduğumuz için DSP hareketi içinde yer aldık.

— Siz niye HP'den milletvekili oldunuz?

— Politikada öğrenmek isteyen bir insan o kadar çabuk bilgileniyor ki, bilgiyi kullanma olanağını eline geçiriyor ki, benim 6 Kasım'da durumum aslında bir trendin başlangıcı idi. Şimdi hiç olmazsa o kadar bir mesafe aldığım kanısındayım. Hep arayış içerisinde oldum.□

CHP'den DSP'ye Ecevit

Yalnızlığı seçen adam

AYDIN KÖYMEN

Jean Cassov, Picasso için yazdığı bir yazıda, yalnızlığı, yaratıcılığın baş etkeni, baş sebebi olarak gösterir. İnsan, yalnızlık, çevresinde bir boşluk duymalıdır ki yaratmak zorunda kalsın! Bu düşünceye inanınca, gerçek yaratıcıların, yaratmayı içinde önlenemez bir ihtiyaç olarak duyanların, ancak yalnızlar olduğuna inanmak gerekir.

Bülent Ecevit

Nihayet, 232'si esnaf ve zanaatkâr, 99'u işçi, 96'sı çiftçi, 15'i ev hanımı, 4'ü petrol bayii, 4'ü milletvekili, 2'si gazeteci ve geri kalanları da emekli işçi-memur, tüccar, serbest meslek mensubu ve sanayiciden oluşan kurucular listesinin birbirlerini tanımayan ve isimlerini açıklama yetkisi bulunmayan kurucularca İçişleri Bakanlığı'na verilmesiyle DSP hükmî şahsiyet kazandı. Partinin Türkiye siyasî hayatına neler getirdiğini zaman gösterecek.

Ama DSP daha şimdiden Cumhuriyet dönemi Türk siyasî hayatına iki rekorun sahibi olarak tescil edildi: Kuruluş hazırlıkları en uzun süren ve en kalabalık kurucuya sahip siyasî parti...

DSP aynı zamanda da bir sürprizler partisi. Nitekim, Cumhuriyet döneminin tek partisi olduğu yıllardaki CHP hariç, bugüne kadar hiçbir siyasî parti kuruluşu etrafında bu kadar çok ünlü isimden söz edildiği görülmedi. Bilim adamları Prof. Münci Kapani, Prof. Cevat Geray, Prof. Mümtaz Soysal, Prof. Alpaslan Işıklı, Prof. Asaf Savaş Akat, Dr. Halûk Gerger, Dr. Ertuğrul Özkök'ün; başta Türk-İş Onur Başkanı Halil Tunç olmak üzere bir sürü tanınmış sendikacının; içlerinde Merkez Bankası eski başkanı İsmail Hakkı Aydınoğlu'nun da bulunduğu birtakım yüksek bürokratların; kamuoyunun çok yakından tanıdığı bazı gazeteci ve yazarların; Bülent Ecevit'in avukatları Doç. Hasan Bıyıklı, Şahin Mengü, Savaş Köker'in; demokratik meslek kuruluşlarının eski, yeni başkan ve yöneticilerinin isimleri, "uzun kuruluş"un çeşitli aşamalarında hep DSP ile birlikte anıldı. Fakat bunların bir tek'i bile kurucular listesinde yer alamadı. Aynı şekilde, son dakikaya kadar Kuruluş Hazırlıkları Bürosu'nda yöneticilik yapanların isimlerine de kurucular listesinde rastlanamadı...

Ancak DSP hareketine tek adam olarak damgasını vuran Bülent Ecevit'i yakından tanıyanlar, kamuoyunun aksine, sürpriz olarak nitelendirilen birçok olguyu, "olağan", "doğal" gibi kavramlarla açıklıyorlar. Bunlara göre şaşkınlığın altında yatan temel neden, "Sayın Ecevit'i tanımamak ya da onun değiştiğini sanmak." Gerçekten de hafızalar biraz zorlandığında, Bülent Ecevit'in siyaset sahnesinde parlamasından bu yana hangi konularda hiç değişmeyen bir çizgi izlediği; ilkeselliğinin nerede başlayıp nerede bittiği; hangi durumlarda pragmatist bir tutum içine girebildiği; söyleminde tanımladığı demokratik tavırla kişisel pratiğinin ne ölçülerde bağdaştığı ve daha bunlara benzer bir sürü sorunun cevabı ortaya çıkabiliyor.

Rahşan Ecevit — DSP kurultayına "yalnız adam"dan mesaj getirdi.

DSP'nin iki yılı aşan uzun kuruluş süreci içinde en çok eleştirilen, kimilerince de izah edilemeyen konuların başında, sözcü ve örgütçü kadroların sürekli olarak değiştirilmesi gelir. Çünkü, baştan bu yana hareket içinde kalmayı başarabilen sadece, o da son bir yıldır hiç sesleri çıkmayan Murtaza Çelikel ve Sedat Akman'dır. Tunçlar, Giritlioğulları, Mengüler, Bıyıklar, Ülküler, Aydınoğulları birer kuyruklu yıldız gibi sahnede görünmüşler, sonra da hızla kaybolmuşlardır. Ecevit'e göre bunun nedeni, "bu insanların hareketin gerektirdiği sabır ve özveriden yoksun olmalarıdır." Ama örneğin Halil Tunç, kendisine çok sıkıntılı anlar yaşatan hareketten ayrılma gerekçesini birlikte yola çıktığı arkadaşları Akman ve Çelikel'e şöyle açıklamıştır:

"Biz bu görevi, belli ve ağır bir sorumluluk da yüklenerek kabullendik. Ancak o noktadan sonra ben hareket hakkında bilgilenme imkânına bir türlü sahip olamadım. Program nasıl hazırlanacak, tüzüğün ana hatları ne olacak, parti ne zaman kurulacak, bütün bunlar bana soruluyor ve ben hiçbir cevap veremiyorum. Sayın Ecevit kafasının içindeki hiçbir şeyi benimle paylaşmıyor, tartışmıyor. Demek ki istenmiyorum. Bu şartlar altında ayrılmaktan başka bir çarem yoktu."

Tunç'un gerekçesi DSP hareketinden ayrılan başka bir kısım ismin de ortak gerekçesini oluşturmuştur. Durumu içlerine sindiren, ama kamuoyunun baskısı sonucunda çaresiz kalarak kendi öngörüleri ve düşünceleri doğrultusunda DSP adına açıklamalarda bulunan bir kısım sözcü ise, bu sefer yukarının "nazik ikazları"na maruz kalmışlar, sonuçta da görevden alınmışlardır.

İnönü-Ecevit çizgisi

Unutmamak gerekir ki Bülent Ecevit, CHP içinde genel başkanlık koltuğuna Atatürk ve İnönü'den sonra oturan kişidir. Onu bu koltuğa oturtan başta gelen özelliği ise Cumhuriyetin çok partili döneminde, Menderes'le birlikte kitlelerle en iyi ilişkileri kurabilen siyasî kişilik olmasıdır. Bu niteliğinin dışında Ecevit'in CHP içinde çok sayıda eşiti ve hattâ üstü mevcuttur. Yine hafızalar zorlandığında ortaya çıkar ki, İnönü-Ecevit mücadelesinde İnönü hep parti tüzüğünün çizdiği meşru zeminlerde kalırken, Ecevit özellikle gençlik ve kadın kolları kongrelerinde meşruluğun sınırlarını epey zorlamış, birtakım kongre oyunlarına girmekten kaçınmamıştır.

Bütün bunlar, Ecevit'i tüm siyasî hayatı boyunca huzursuz kılmış, çevresine karşı sürekli bir güvensizlik duymasına yol açmıştır. Bundan ötürüdür ki Ecevit CHP'de hiçbir zaman eşitleriyle birlikte çalışamamış, İnönü'yle mücadelesinde kendisine en büyük desteği veren Kamil Kırıkoğlu'nu feda etmekten çekinmemiştir. (Şüphesiz Kırıkoğlu ile ters düştüğü nokta, önemli ve hayatî bir yol ayrımı gibi görünmemektedir. Ancak, bu ayrılığın tam hikâyesinin halen bilinmediğini söyleyenler de var.). Ama, "Genel Sekreterliğim süresince genel başkanımın çizdiği yoldan çıkmadım. Ona danışmadan hiçbir iş yapmadım. Ben genel başkanımın ne daha soluna, ne de daha sağına gittim. Benim için özel kalem müdürlüğü yapıyor diyorlar, bundan ar duymuyorum" diyen yine rahmetli Orhan Eyüboğlu ve sonraları da aynı nitelikte bir insan olan Mustafa Üstündağ ile uzun yıllar uyum içinde çalışabilmiştir.

DSP tablosunun yine geniş bir çevrede şaşkınlık yaratan bir rengi de, 6 Kasım parlamentosuna ve onu oluşturan siyasî parti ve mensuplarına bunca sert eleştiriden sonra, o parlamento içinden dört milletvekilinin DSP kurucuları arasında yer almasıdır. İşte burada da şaşkınlığa sebep olan asıl neden Bülent Ecevit'in kendisi değil, yine zayıf olan hafızalardır. Çünkü 1974 yılında "Biz hükümet kurmak için değil, halk iktidarını gerçekleştirmek için yola çıktık", 1976 yılında "CHP, bir parti olarak değil, halk olarak iktidara gelecektir" diyen Bülent Ecevit, daha sonra Mustafa Kılıç, Orhan Alp, Ali Rıza Septioğlu ve Tuncay Mataracı gibi "halk güçleri" ile birlikte kritik bir hükümet kurmaktan çekinmemiş, böylece salt bir ilke adamı olmadığını, yeri geldiğinde pragmatist yaklaşımlarda da bulunan bir politikacı olduğunu kanıtlamıştır.

Tepeden inmeciliğe karşı

Ecevit'in aydınlara karşı olan tavrı da yeni değildir. Ama 1980 öncesinde "Türk aydınları... geleneksel olarak halktan kopukturlar" biçiminde ifade ettiği, reddedilmesi çok zor olan kanısını DSP ile birlikte Rahşan Ecevit'in ağzından sonuçlarıyla birlikte çok net bir biçimde açıklamakta ve böylece bir zamanlar CHP içine kendi bulup getirdiği aydınlarla sonraları neden ayrı düştüğünün cevabını da vermektedir. Rahşan Ecevit, DSP Kurucular Kurulu'nu açarken yaptığı konuşmada şunları söylüyor:

"Mühendis, köprü kurmak, baraj kurmak, bina yapmak için eğitilir, ülke yönetmek veya toplum sorunlarına çözüm getirmek için değil... Doktor, hastanın derdine çare bulmak için eğitilir, toplumun dertlerine çare bulmak için değil... Hukukçu, mahkemede adaletin sağlanması için yetiştirilir, toplum düzeninde adaletin sağlanması için değil... Siyaset bilimcisi bile, siyasetin bilimini yapmıştır, ama uygulamasını değil."

Bülent Ecevit, 1970'lerde tepeden inmeciliğe, seçkinciliğe karşı, hem de CHP Genel Başkanı olarak bir söylem ve tavır geliştirmiştir. Bu cesareti ve sağduyuyu göstermiştir. Ancak CHP'nin altyapısı bu söylem doğrultusunda hızlı bir biçimde gelişmemiş, gerekli devinimi gösterememiştir. Ecevit, şüphesiz bunun sıkıntılarını yaşamış, ama yalnız adam rolünü de benimseyerek oynamaktan kendini alamamıştır. 12 Eylül'den sonra, CHP'nin kapatılmasına çok içerikli bir dille karşı çıkarak Genel Başkanlık borcunu yerine getirmiş, aynı zamanda da istediği gibi biçimlendiremediği bir partiden kurtulmanın buruk sevincini yaşamıştır. Şimdi ortada eşiyle birlikte istediği gibi yoğurduğu bir parti var. □

DSP'den "son dakikada" ayrılan Demir

Tabanı tavan oluşturdu

Bedri Demir, Ecevit'in DSP kuruluşuna ilişkin ilk mesajı vermesinden itibaren hareket içinde yer aldı. 10 Ocak 1984 tarihinden sonra da doğrudan örgütlenme çalışmalarında bulundu. Bugün DSP sözcülerince henüz kuruluş hazırlıklarının tamamlanmadığı bildirilen Tunceli, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Muğla, Denizli, Tokat ve Kastamonu illerindeki örgütlenme çalışmaları bizzat Bedri Demir tarafından yürütülmüştü. DSP kurucular listesinin açıklanmasından 24 saat öncesine kadar Özdalga, İmirzalıoğlu, Kürkoğlu, ve Başdoğan'la birlikte DSP Kuruluş Hazırlıkları Bürosu'nun yöneticiliğini yapan Bedri Demir, son dakikada istifa etti.

Demir — "Kapıkulluğu reddedilmeli."

— DSP kuruluşunda göze çarpan en önemli nokta, kurucuların büyük çoğunluğunu çalışanların oluşturması. Ancak bunun sadece bir vitrin olduğu da öne sürülüyor. Bu konuda sizin değerlendirmelerinizi alabilir miyiz Sayın Demir?

— Öyle sanıyorum DSP özellikle kuruluşa doğru yaklaşırken, tavandaki yöneticiler çalışanların inisyatifi ilkesini ikinci plana atmışlardır. Biz, bu yapıyı oluşturacakların büyük çoğunluğu işçiler, köylüler olacak, partiyi onlar kuracak, onlar yönetecek ilkesiyle yola çıkmıştık. Fakat benim görebildiğim kadarıyla lider, sona yaklaşıldığında işçilerin işçi olma konumundan yararlanmak yolunda bir düşüncenin, bir tutumun içine girmiştir. Türkiye'de bütün politikacıların kurduğu tezgâhı, attığı çalımı, yaptığı bizans oyununu biz tekrarlayacaktık. Ben şahsen bu sorumluluğu alamadım.

— Bu kanımızı bir örnekle somutlayabilir misiniz?

— Bir gün aramıza Ankara Belediyesi temizlik işçilerinden birisi katıldı. Ben dahil hepimizi bilinciyle susturabilecek bir işçi yurttaş. Şimdi Sayın Rahşan Ecevit'e danışmanlık yapan koruma polisi Mustafa, "Abi" dedi, "ben bu adamı hanımefendi ile bir tanıştırayım." Tanıştırdı. Sonunda biz Rahşan hanımla karşı karşıya geldiğimizde bana "Bu adamı tanıyor musunuz?" diye sordu. "Hayır tanımıyorum, nasıl bir adam?" falan dedim. "Çok tehlikeli" dedi. Şaşırdım. O devam etti, "**YeniGündem** gazetesini okuyor" dedi. Şaşkınlığım daha da arttı.

İşte o olaydan sonra ben açık açık tavır aldım. Bugünkü anayasa çalışanların kendi sınıf partilerini kurmaya olanak vermiyor. Ama bu durum onların yokluğu anlamına gelmez. "Bunları bir süre de ben kullanayım diye düşünüyorsanız, ben ömrümün sonuna kadar karşınızda olurum, ama işçileri, köylüleri kendi örgütlerinin sahibi yapmak istiyorsanız sonuna kadar bir er olarak yanınızdayım" dedim. Ne yazık ki sonuç kullanma yönünde oldu.

— Parti kurulup tüzel kişilik kazandıktan sonra parti adına açıklamaları kurucular dışındakilerin yapmasını nasıl karşılıyorsunuz?

— Tepkim de ondan geliyor. 612 kişi alt alta konulmuş. Ama bir kâğıt değiller ki buruşturulup atılsınlar. Bunlara en azından bir değer yarattıkları için saygılı olmak lâzımdı. Sıkıyönetim, polis, öbür partilerin baskısına rağmen, "bu illegal bir partidir" denmesine rağmen kurucu formunu imzalayıp teslim edene saygılı olmalısın.

6 Kasım'dan önce partiler kuruldu. Biz kalktık dedik ki; "İzinle politika yapan insanlar demokrasi mücadelesi veremez. Onlar teslimiyetçiliği kabul etmiş insanlardır." Şimdi de açık açık söylüyorum, bu parlamento benim parlamentom değil, ben hiçbirisine oy vermedim. Şimdi nasıl olur da oyumu lâyık görmediğim insanlarla aynı siyasal örgüt içinde olurum.

Bir başka nokta daha. Biz dedik ki, çevreden merkeze doğru bir yapı oluşsun. Çevreden merkeze gelirken de hiç olmazsa bir kooperatif kadar ciddi olunmalıydı. Biz demeliydik ki, meselâ Bursa'da madem kurucu sayısı çok, öyleyse bunların hepsi toplansın temsilcilerini seçsin. Ama olmadı. Öyleyse taban da tavanı yaratmadı. Aksine, tavan kendine göre bir taban oluşturdu.

— Acaba hangi etkenler, nedenler şikâyetçi olduğunuz bu tabloyu yarattı Sayın Demir?

— Solda boşluk vardı ve bunu ancak DSP doldurabilirdi. Biz gittiğimiz her yerde bunu görüyorduk. Halkın Ecevit'e büyük bir sevgisi vardı ve onun sosyal demokrat çizgideki tutarlılığı DSP'yi büyük bir umut haline getiriyordu. Bedri Demir'in, Celâl Kürkoğlu'nun, hangi kitabı yazarsa yazsın Halûk Özdalga'nın, İmirzalıoğlu'nun, Avni Başdoğan'ın isteğiyle kurulamazdı bu parti. Lokomotif Ecevit'ti. Sonra sanıyoruz ki Sayın Ecevit'e yanlış bilgi verildi. Çıraklar, kalfalar ustaya yanlış bilgi verdiler. Şimdi yanlış sıva ile binayı oluşturmaya çalışıyorlar.

— Siz kendinizi hâlâ DSP'li olarak mı görüyorsunuz?

— O yurttaşlarla birlikte kötü yöneticilerle mücadele edebilmek için DSP'li olmam gerekiyor.

— Üye olmak için başvuracak mısınız?

— Vuracağım... □

Eski CHP milletvekili Günay

DSP, geleceğe kapı araladı

— DSP'nin kurucular listesine bakıldığında, toplumun çalışan kesimlerinin temsilcilerinin ağırlıkta olduğu görülüyor. DSP sözcüleri de partinin halk tarafından kurulduğunu söylüyorlar. Sizce, DSP'nin "tabandan tepeye" halk tarafından kurulduğu söylenebilir mi?

— Bir siyasal partinin, dayanmayı, güç ve destek almayı amaçladığı toplum kesimlerinin temsilcileri eliyle kurulması, kuşkusuz çok güzel. DSP böyle bir yöntemi benimsemiş görünüyor; en azından kurucular listesi, böyle bir görüntü vermeyi amaçlıyor. Ancak, bu görüntünün gerçeği yeterince yansıtmadığı, DSP kuruluşunda da aşağıdan yukarıya değil, öteki partiler gibi yukarıdan aşağıya özelliklerin ağır bastığı yolunda kaygılar taşıyorum.

Bir siyasal partinin halk tarafından kurulduğunu söyleyebilmek için, sadece kurucularının mesleki özellik ve niteliklerini sergilemek yetmez. Halkın doğrudan kurup örgütlediği bir siyasal partiden söz etmek için, önce halkın içinden başlayıp gelişen bir siyasal hareketten, bir ortak tavırdan söz edebilmek gerekir.

DSP, toplumumuzun son yıllarda yaşadığı karabasan içinde ortak tavırlar takınan insanların tabandan yukarıya oluşturduğu, kendiliğinden, tepeden bir zorlama olmaksızın geliştirdiği ve örgütlediği bir siyasal parti midir? Eğer, "öyledir" diyorlarsa -ki kurucuların büyük çoğunluğu henüz konuşmadığı için bu konuda bilgilerimiz yetersiz- kimsenin, başarı dilemekten başka sözü olamaz.

— DSP kurucuları arasında demokratik sol doğrultudaki eski siyasal partinin (CHP'nin) üyelerinin yüzde 18 oranında yer aldığı açıklandı. Esasen DSP'nin CHP kadrolarına bir ölçüde kapalı davrandığı da biliniyor. Bu açıdan bakınca CHP'ye yönelik bir "reddi miras" sözkonusu olabilir mi?

— Demokratik Sol Parti ileri sürdüğü yeni örgütlenme modelinin yanı sıra, yeni bir "partileşme" anlayışını da savunuyor. En kalın hatlarıyla bu anlayış geçmişin siyasal çizgileriyle çakışmamayı, eski siyasal yapıların kalıp ve kadrolarına tümüyle bağlı kalmamayı öngörüyor. Ben öyle anlıyorum. Doğrusu, çoğulcu demokrasinin yeniden ve belki ilk kez böylesine adım adım ve bir anlamda geniş kitleler tarafından özümsenerek kurulmaya çalışıldığı bir ortamda, böyle bir yeni partileşme anlayışının geçerliliğinden, hatta gerekliliğinden söz edilebilir.

Günay — "Kurucuların niteliği yetmez."

DSP, bütün Türk toplumunda belirgin ve egemen bir siyasal doğrultu olan "devletçi-seçkinci-tepeden inmeci" geleneğe karşı, aşağıdan yukarıya "halkın kendini yönetmesi" ilkesinin sözcülüğünü yapmaya, geleneğini kurmaya çalışıyor. "Devletçi-seçkinci" geleneğe karşı olmak, bir zamanlar bu geleneğin partisi niteliğini taşımış olan CHP'nin üyelerine, insan unsuruna kapalı olmayı haklı kılamaz.

Gerçi bir ölçüde, CHP'nin 12 Eylül öncesi ve sonrasında demokrasiye yeterince sahip çıkamadığı ileri sürülebilir. Ama bu, CHP üyelerinin bilinç ve inanç eksikliğinin sonucu değildir. Partiyi yönetip yönlendirenlerin ve bu konuda katı ve dışlayıcı tavırlar benimseyenlerin zoru görünce işlevsiz ve suskun kalışının ve örgütü öndersiz bırakışının sonucudur. Bunun yükü ve tarihî sorumluluğu CHP üyelerine yüklenemez, yüklenmemelidir. O bakımdan, ülkemizde, yeni tanımlar üzerinde kurulmaya çalışılsa da, demokratik sol bir siyasal hareketin CHP'nin bağımsızlık ve demokrasi yolundaki birikimini, bilinç birikimini, insan birikimini dışlaması, red etmesi mümkün olamaz; haklı ve gerçekçi olamaz. Yapılması gereken, bu birikimi daha özgürlükçü, daha katılımcı, daha gelişimci yeni ilkelerle işleyerek, toplumun çok daha geniş kesimlerinin onayını kazanmaya çalışmaktır. Bu zorunluğu DSP'nin de, SHP'nin de zaman içinde damarlarında kaçınılmaz biçimde hissedeceğine inanıyorum.

— DSP'nin baştan bu yana sürdürmeye çalıştığı ilkeli tavıra karşın, son anda 4 eski HP milletvekilini kurucular arasına almasını nasıl karşılıyorsunuz?

DSP, Halkçı Parti milletvekillerine kuruculuk verebildiğine, SODEP, Halkçı Parti ile birleşebildiğine göre, başka bir söyleyişle her iki siyasal hareket özünde kendilerine en aykırı olması gerekenle uzlaşma noktaları bulabildiğine göre, ileride biribirleriyle neden anlaşmasınlar? Doğrusu ben bunu imkânsız görmüyorum ve herkesin DSP'ye ağır eleştiriler yöneltmek için vesile yaptığı bu noktayı, DSP'nin geleceğe araladığı bir kapı, sosyal demokratların ilerideki yeni birlesmeleri için bir umut ışığı olarak değerlendiriyorum.

Elbette bu değerlendirmelere şiddetle karşı çıkılabilir ve bir yığın kuramsal itiraz ileri sürülebilir. Ama hayat, çoğu zaman kuramsal tartışmalara göre değil, somut gerçeğin dayatma ve zorlamalarına göre biçimlenip, sürmektedir. □

9 Mart'çı Celil Gürkan'ın demokrasi üstüne görüşleri

Celil Gürkan, 16 Mart 1971 günü "Disiplinsiz davranışları" nedeniyle emekliye sevkedilen ordu mensuplarından biri. Emekli edildiği gün rütbesi tümgeneraldi. Hiçbir zaman açık açık suçlanmadı. Ama hep "9 Mart 1971 gecesi başarılı olamayan hareketin önemli isimlerinden biri" olarak kaldı. Ekim ayının ortalarında başlayan "Cuntalar-Bomba Davası" tartışmalarının da başkişisi oldu. **YeniGündem***'e "Demokrasi" ile ilgili görüşlerini açıklayan emekli Tümgeneral Celil Gürkan, sorunların her zaman parlamento içinde çözümlenemeyeceğini söylüyor, geçmişteki ihtilal/müdahale öncesi parlamentoları suçluyor. Gürkan, "Benim de içinde bulunduğum hareket, çeşitli sağ ve serüvenci sol darbe olasılıklarına karşı Atatürkçü, devrimci, ilerici ve özgürlükçü bir düzene ulaşabilmek için yurtsever bir müdahaleyi öngören bir tavırdı. Ne Leninst idik, ne Marksist, ne de serüvenci. Sapına kadar Atatürkçü'ydük. Ama bizler yenildik" diyor. Celil Gürkan'ın görüşleri şöyle:*

"Anayasayı genişletecektik, yenildik"

Gürkan— "Acılı tatlı bir sürü deneyim..."

Kanımca demokrasi (doğal olarak burada kasdettiğim Batılı anlamda demokrasidir) halkın, her türlü güdümden, dürtüden ve baskıdan uzak özgür iradesiyle kurulan ve bekasını, istikrarını ve sürekliliğini (istimrarını) bu özgür iradede bulan sosyal sistemin (rejimin) adıdır.

Büyük Atatürk'ün onuncu yıl söylevinde: "... Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan..." sözleriyle nitelediği ve kuruluşundaki başarıyı "Türk ulusunun ve değerli ordusunun **bir ve beraber** olarak azimkârâne yürüyüşüne borçlu olduğumuz"u vurguladığı cumhuriyet, kuşkusuz bir devlet şekli idi ve büyük kurtarıcının yüreğinde ve kafasındaki düşünce de bu devlet şeklinin, en kısa sürede, tarihsel gelişimini tamamlayarak, her yönü ile "Batı demokrasi"sine dönüşmesi idi.

".... Anayasa ve Hukuk dışı tutum ve davranışları ile meşruluğunu yitirmiş bir iktidarın..." egemen olduğu 26 Mayıs 1960 Türkiyesi (Bakınız: 1961 Anayasası Başlangıç Bölümü),

".... Tutum, görüş ve icraatı ile yurdu anarşi, kardeş kavgası ve ekonomik huzursuzluk içine sokmuş, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma umudunu kamuoyunda yitirmiş, Anayasa'da öngörülen reformları tahakkuk ettirememiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin geleneğini ağır bir tehlike içine düşürmüş..." bir parlamento ve hükümetin yönettiği 9 Mart 1971 Türkiyesi (Bakınız: 12 Mart Muhtırası Madde: 1),

".... İç ve dış düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikrî ve fizikî haince saldırılar içinde" bulunan, "devletin başlıca organları işletmez duruma getirilmiş", "Anayasal kuruluşları tezada veya suskunluğa bürünmüş", "siyasi partileri kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamış", "bölücü ve yıkıcı mihrakların faaliyetlerini alabildiğine artırdığı, vatandaşın mal ve can güvenliğinin tehlikeye düşürüldüğü, Atatürkçülük yerine irticaî ve diğer sapık ideolojik fikirlerin üretildiği", "bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmiş, devleti güçsüz bırakılmış ve acze düşmüş..." 11 Eylül 1980 Türkiye Cumhuriyeti (Bakınız: Sayın Kenan Evren'in, Millî Güvenlik Konseyi Başkanı olarak 12 Eylül 1980 günü yayınladıkları bildiri), o günlerin dünya genel konjonktürü karşısında, kargaşanın, hattâ iç savaşın eşiğine getirilmiş toplumu ve çöküntüye giden demokrasisi ile, dıştan özgürlükçü demokratik parlamenter düzeni korur görünen, ama uygulamada otoritesini tümden yitirmiş bir yönetim ve politik hesaplarla adeta kilitlenmiş bir Parlamento idaresinde acaba "çağdaş uygarlık düzeyi"ne **çıkabilir miydi?** Çıkabilirse **kaçıncı** yüzyılda?.. O dönemin politik liderlerinin katı ve uzlaşmaz tutumları ortada iken, "demokrasilerde çare tükenmez!.. Sorunları Parlamento içinde çözmek gerekir!.." sözlerinin geçerliliği kalmış mıydı?

Ütopist bazı siyasetçiler çıkıp bu soruya olumlu yanıt verseler de, gerçekçi ve sağduyu sahiplerinin kendilerine pek katılacaklarını sanmıyorum. Çünkü öyle olsa idi ülkenin 26 Mayıs 1960'lara, 9 Mart 1971'lere ve 11 Eylül 1980'lere gelmesine ne gerek vardı? Demokratik Parlamenter rejimde Anayasa dışı "Meclis Tahkikat (Soruşturma) Komisyonları" kuran, yurdu anarşi ve kardeş kavgasına sokan, aylarca Cumhurbaşkanı seçemeyip yasama görevini bile yerine getiremeyen o günlerin Parlamentoları mı çare bulacak, toplumu aydınlığa çıkaracaktı?

Bizim tavrımız, çeşitli sağ ve serüvenci sol darbe olasılıklarına karşı, Atatürkçü, devrimci, ilerici ve özgürlükçü bir düzene ulaşabilmek için yurtsever bir müdahaleyi öngören bir tavırdı.

Amaç, büyük Atatürk'ün gösterdiği hedefe ulaşmak olduğuna göre, o dönemlerin vahamet düzeyine varan bunalımlar çıkmazından kurtulmak için yönetimin ve parlamentonun dışında fakat ulusal bir çözüme gerek vardı ve bu gerek kaçınılmaz idi.

Ne idi veya kim idi bu ulusal çözümü getirecek olan?..

Gözler, her üç dönemde de, ülkenin dar zamanlarında hızır gibi yetişeceğine inanılan Silahlı Kuvvetler'e çevrilmişti.

İşte bu durumlar karşısındadır ki, büyük Atatürk'ün, kuruluşundaki başarıyı "Türk ulusu ile **bir ve beraber** olmasına borçlu olduğumuzu" söylediği Türk Ordusu'nun mensupları olarak, tabiî ulusla bir ve beraber olan esası bir an gözden ırak tutulmamak koşulu ile, ilhamı da ondan alarak, ülkenin içine süreklendiği "vahim durum"dan Kemalist görüşle "Görev çıkarma" yoluna gidilmek istenmiştir.

İçtenlikli inancım, giderek yozlaşmış ve içi boşalmış bir demokrasiye **en kısa süreli** bir "Haftaym" verme pahasına da olsa, sonunda ülkeyi, uygarlık yolundaki yarışa, elinde gerçek demokrasi meşalesi olduğu halde daha büyük hızla ve kararlılıkla katılmasını sağlayacak bir görüşün davasını savunduğumuzdur.

Böyle bir çözüm yolunu arama çabasına girmek kuşkusuz anti-demokratik bir hareketti ve hiyerarşik düzen içinde olması hareketin bu anti-demokratik niteliğini hafifletmez, ortadan kaldırmazdı -bilemiyorum neden, **YeniGündem**'in 34. sayısındaki çok beğendeğim yazınızda "Demokrasi düşmanlığı" ya da "Diktatörlüğün ilericisi bir demokrasi" olarak nitelenmişti. Doğrusu bunu pek anlayamadım.

Türk ulusundan daha şerefli ve haysiyetli olduklarını sanmadığım ülkeler, koşulların zorunlu ve kaçınılmaz kıldığı haklı askerî müdahaleler sonunda, demokrasinin tüm faziletlerini gerçekleştiren hamlelerle uygarlık ve demokrasi kervanında yerlerini alırlarken, aziz ülkemin, başta laiklik olmak üzere Atatürk'ün temel ilkelerini tahribe yönelik kampanyalar açarak ülkeyi ardı arası kesilmez sen-ben kavgaları, sağ-sol çatışmaları ile felâkete sürükleyen teslimiyetçi yönetimler altında, sırf "Aman demokrasiye dokunmayalım!" kaygısı ile, kaderine razı bir yaşam sürdürmesine rıza göstermek mi demokrasi yandaşlığıdır?

Şahsen ben, kendimi, İttihat Terakki, Hareket Ordusu, Kuvayı Milliye ve 27 Mayıs Devrimi'nin bir tür hayırhah mirasçısı sayarım. Atatürkçülük'ten de bir bakıma bunu anlıyorum. Kemalist devrim derken, Atatürk'ün devrimci anlayışının günün koşullarına göre yorumlanmasını amaçlıyorum. Benim de içinde bulunduğum tavır, aslında bütün hüküm ve sonuçları ile tam anlamı ile "Tepeden inme darbe" olan 12 Mart Muhtırası'nın tersine, çeşitli sağ ve serüvenci sol darbe olasılıklarına karşı, koşulların kaçınılmaz hale getirdiği bir ortamda, Atatürkçü, devrimci, ilerici ve özgürlükçü bir düzene ulaşabilmek için yurtsever bir müdahaleyi öngören bir tavırdı. Ne Leninist idik, ne Marksist, ne de serüvenci... Sapına kadar Atatürkçü idik. İçinde bulunduğumuz hareketin amacı, 1961 Anayasası'nda yer alan temel hak ve özgürlükleri genişletmekti. Ama bizler yenildik. Savunduğumuz, içerdiği hak ve özgürlükleri daha da genişletmek istediğimiz 1961 Anayasası, 12 Mart döneminde "Tağyir, tebdil ve ilga" edildi. Hem de Muhtıra ile suçlanan Parlamento ile birlikte. Ve doğal olarak olaylar bizi 12 Eylül öncesinin kanlı kargaşasına getirdi.

Sonuç olarak şunu söylemek isterim:

Batılı anlamda gerçek demokrasiye bütün kalbimle "evet!"

Demokrasi dışı her türlü rejime, sosyal düzene bütün kararlılığımla "hayır!"

Yaşadığımız ve en kısa zamanda sona ermesini dilediğimiz demokrasiye geçiş döneminin sonunda, gerçek demokrasinin, bir daha -velev kısa sürelerle de olsa- biçilmemek, kurumamak koşulu ile yeşerdiği, boy attığı bir Türkiye, askerî müdahalelerin olmadığı (tabiî bu arada Ziverbey köşklerinin de olmadığı) bir Türkiye!..

İşte acılı tatlı bir sürü deneyimden geçtikten sonra vardığım sonuç!..□

İlhami Soysal, cuntacılarla ilişkisini anlatıyor

"Cunta işi, iyi bir iş değil"

Oniki Mart'tan sonra tutuklanan ve "Madanoğlu Davası"nda yargılanan gazeteci yazar İlhami Soysal, o dönemin olay ve kişilerine ilişkin sorularımızı yanıtladı.

— Yetmiş öncesi dönemde Yön'de, Devrim'de çekirdek yazar kadrosundaydınız. Bu grubun çeşitli cuntalarla da ilişkisi olduğu bilinirdi. Bize bu ilişkileri anlatabilir misiniz?

— Tabiî. Bizim **Devrim** takımının beyni Doğan Avcıoğlu'ydu. Doğan demokrasiye karşı bir insan değildi, ama Türk siyaset kadrolarından umudunu kesmişti. Soldu, Marksist anlamda olmasa da. Ve genelde Kemalist, ama sola açık Kemalist bir yöntemle Türkiye'nin ileri gideceğine inanırdı. Şüphesiz, onun düşündüğü bir "tek-parti" yönetimiydi.

— Yani Kadro yorumundan geçmiş bir Kemalist ideoloji denebilir mi?

— Evet, öyle. Bizim bu grupta çok çeşitli kişi ve çevrelerle temasımız oldu. Cunta çoktu zaten. O günlerde omzunda yıldızları olan herkes kendini bir cuntanın ya başında, ya içinde sayardı. Bizler, örneğin Cemal Madanoğlu'na yakındık. Ama asıl etkili cuntalar doğrudan silahlı kuvvetler içindeydi ve bizim onlarla dolaysız temasımız yoktu. Dolaylı yoldan çeşitli görüşmeler sonucu, bizim kafamızdakilerle askerlerin kafasındakilerin hiç benzemediğini anladık. Ondan sonra da ilişkimizi gevşettik. Bu, 12 Mart'tan bir yıla yakın süre önceydi. Zaten bizim Madanoğlu davasının mahkûmiyete gitmemesinin nedeni budur. İşin bu tarafı pek bilinmez, ama...

— Bütünüyle kesildi mi ilişkiniz?

— Bütünüyle denemez. Çünkü bir kere insanları tanıyorsun, görüşüyorsun. Ben ayrıca gazeteciyim, **Akşam**'dayım. Gazeteci olarak izliyorum. Yani o anlamda hep işin içinde kaldık.

İlhami Soysal, Madanoğlu Davası'nda (solunda Doğan Avcıoğlu).

Hoş bir şey anlatayım: O sıralarda bakanlık paylaşılırdı. Elden ele listeler dolaşırdı. Bizlere önerilmişti, Doğan'a, bana, biz de reddetmiştik. Ama görürdük bunları. Şimdi örneğin Mümtaz Soysal. Mümtaz her zaman askerî müdahalelere karşı olmuştur. Nitekim bundan ötürü **Yön**'den **Devrim**'e geçmedi. Bir gün baktım, sözkonusu listelerin birinde Mümtaz, Cumhurbaşkanlığı Sekreteri olarak yazılmış. Haberi var mı diye sordum. Yokmuş.

— Demek habersiz bakan olanlar da vardı?

— Tabiî, dahası var: "Yahu" dedim, "Mümtaz gibi adamı öyle yerde niye düşünüyorsunuz? Radikal bir şey yapacaksanız, örneğin yeni bir dış politika planlayabilir Mümtaz Soysal." İki gün sonra baktım, yeni bir listede Mümtaz dışişleri bakanı olmuş. Tabiî gene kendisinin haberi yok. O zamanlar herkes gazetelere filan bakar, hoşuna giden şeyleri yapan, söyleyen adamların yanına bir çizik atardı.

Mesela Uğur Mumcu ile temas ettiler mi, hiç sanmıyorum. Ama listede vardı, gençlik ve spor bakanı olarak. Sonra, Fakir Baykurt, o da vardı. Hatta, Necat Erder dahi.

Herkes herkesle konuşurdu...

— Kimlerle temasınız vardı? Herhalde altmışlardan başlıyordu, bu ilişkiler?

— Evet, ama oldukça gevşek ilişkilerdi aslında. Herkes herkesle konuşurdu. Ne bileyim, Fakih Özfakih'le işyerlerimiz aynı handaydı. Sık sık uğrardım, her seferinde birileri olurdu. Üstelik, onun bir ortağı vardı, sağcı, sonradan MHP davasının avukatlarından oldu. Örneğin o da bulunurdu bu konuşmaların içinde.

— Zaten bu karışıklık benim de hep dikkatimi çekiyor. Sonradan, cuntalarda hep birbirlerini suçlarlar. Ama ortak düşündüklerini sandıkları sıralarda bile aynı şeyleri düşündüklerini sanmıyorum.

— Olabilir. Ben bu işlere katılanların büyük çoğunluğunun bayağı iyi niyetli olduğuna inanıyorum. Ama olay öyle bir olaydı ki, istenenler gerçekleşse, iktidara gelinse, daha sonra olacaklarla, bu insanların özlemlerini uygulamaya koymalarıyla, iş sonunda bir çeşit faşizme dönüşürdü.

— Demek bu mesafeden baktığınızda bu yargıya varıyorsunuz?

— Tabiî, şimdi bakınca "cinayet" diyorum. "Şimdi" dediğim, aslında son on beş yıllık görüşüm.

— Başka kimler vardı? Mukbil Özyörük de o çevrenin adamlarından değil miydi?

— Evet. Böyle beklenmedik insanlar çıkardı, o toplantıda, bu toplantıda. Mukbil Bey de sağdan gelme, o sıralarda cesur şeyler söyleyen biri. Uğur hep yazar ya. Ama Yıldırım'a getirdiklerinde, tutuklu olarak, bitkindi. Sonra mahkemede de, "Ben o gün ishaldim. Sık sık odadan çıkıyordum. İşitmedim, bilmiyorum" diye ifadeler vermişti.

— Peki, Mahir Kaynak'la tanışıklığınız oldu mu?

— İki kere gördüm. Bunun ikincisi zaten mahkemedeydi. Birincisi Madanoğlu'nun evinde. Çok konuşan bir adam. Dehşet şeyler söylüyor, kimseye de lâf bırakmıyor. Ben sıkıldım, sigaramı yaktım, hiç ağzımı açmadım. Hattâ onun da dikkatini çekti de, "Siz bir şey söylemiyorsunuz, İlhami Bey" diye üstüme geldi.

— Konuşmamak herhalde daha hayırlı oldu...

— Ona ne şüphe.

— Peki, bütün bu dağınık ilişkilerin tümünü değilse de, önemli bir kısmını toparlayan, ipleri elinde tutanlar vardı herhalde. Bunlar kimlerdi?

— Vardı bu konumda kişiler. Gürler cuntası, Gürkan cuntası ve ötekiler arasında, en azından kimin ne yaptığını bilenler. Bunların içinde, bana sorarsanız, en başta Orhan Kabibay gelir. Kabibay her zaman herkesten fazla "enforme" olmuştur. 14'ler olayında da o herkesten sonra ortaya çıkmıştı. 27 Mayıs zamanında da MİT'le ilgili olan komite üyesi oydu. Kabibay bize, Gürler'le teması olduğunu söylüyordu.

— Şu ünlü 9 Mart/12 Mart ayrımı için ne diyorsunuz?

— Olacağı oydu; bizim haberimiz vardı olaydan. Ben gazeteden eve dönmüştüm ki. bizim merdivenlerde takır tukur avak sesleri işitildi. 9 Mart gecesi. Basın Sitesi'nde oturuyorum. Kapıyı açtım, hep aşina yüzler. Hani şu sonradan emekliye sevkedilenler. Manevra elbiselerini giymişler, ellerinde de çantalar. "Buyurun, bir çay içelim" deyince, isteksiz ama, kırmamak için, girdiler. Tabiî çantalarında makinelüler filan, tam teçhiza. Onlar gidince meraktan duramadım. Ne olur ne olmaz, gazeteye döndüm. Tabiî bütün gece telefonlar, konuşmalar. Bu arada Urfa'da olduğunu bildiğim bir subay Polatlı'dan aradı. O söyledi olmadığını.

Girişim olsaydı, bir direnişle karşılaşır mıydı, orasını tahmin edemiyorum. Direniş olsa ne olurdu, o büsbütün karanlık.

Yani, cunta işi iyi bir iş değil, burası kesin. İyi niyetlilerin yanında kendine bir şey koparmayı umanlar da vardı, belki sonunda onlar galebe de çalardı. Ama onların karşısındaki ekip de daha iyi değildi. İşte böyle bir garip tarih, yaşandı geçti. □

CUNTA SÖZLERİ

CUNTA KOCAYINCA SİVİLLERE MASKARA OLUR

*

CUNTAYA GİREN TERLER

*

SAKLA CUNTANI, GELİR ZAMANI

*

AYAĞINI CUNTANA GÖRE UZAT

*

CUNTAN KADAR KONUŞ

*

İKİ CUNTA BİR OLUNCA, İKTİDAR SEYRAN OLUR

*

CUNTA CUNTAYA DİBİN KARA DEMİŞ

*

BÜKEMEDİĞİN CUNTAYI ÖP

*

CUNTACININ HAKKINDAN KONTRGERİLLACI GELİR

*

CUNTANIN CUNTAYA ETTİĞİNİ DÜŞMAN ETMEZ DÜŞMANA

*

KOMŞUNUN CUNTASI KOMŞUYA İKTİDAR GÖRÜNÜR

*

İŞLEYEN CUNTACI PAS TUTMAZ

*

CUNTA YUVARLANMIŞ, KONTRGERİLLASINI BULMUŞ

*

İYİ CUNTA LAFININ ÜSTÜNE GELİR

*

CUNTA CUNTADAN ÜSTÜNDÜR

*

CUNTANIN AZI KARAR, FAZLASI ZARAR

*

BENİ DEVİRMEYEN CUNTA BİN YAŞASIN

*

GÜRLEMEYEN CUNTAYA İKTİDAR VERMEZLER

*

BÜYÜK CUNTA KÜÇÜK CUNTAYI YUTAR

*

ACELE CUNTAYA ŞEYTAN KARIŞIR

*

CUNTA BİLENİN, DARBE YAPANINDIR

*

GÜLME CUNTACIYA, GELİR BAŞINA

*

BİR İPTE İKİ CUNTA OYNAMAZ

*

BİR CUNTA BİR CUNTAYA, BRE CUNTA GEL BERABER BİR DARBE YAPALIM DEMİŞ

*

O CUNTA SENİN, BU CUNTA BENİM

*

CUNTA GELDİ CİHANE, ANARŞİSİ BAHANE

*

CUNTAN MI VAR, DERDİN VAR

*

KESKİN CUNTA KÜPÜNE ZARAR

*

FAZLA CUNTA GÖZ ÇIKARMAZ

*

CUNTANIN VURDUĞU YERDE GÜL BİTER

*

BİR CUNTA BİN NASİHATTEN EVLÂDIR

*

CUNTA CENNETTEN ÇIKMADIR

*

DARBEYİ SEVEN CUNTASINA KATLANIR

*

CUNTANIN SESİ UZAKTAN KULAĞA HOŞ GELİR

*

GÖRÜNEN DARBE KILAVUZ İSTEMEZ

*

AK CUNTA KARA GÜN İÇİNDİR

*

CUNTA DUMANLI HAVAYI SEVER

*

CUNTA GELİYORUM DEMEZ

*

EL CUNTASIYLA İKTİDARA GELİNMEZ

*

CUNTA GİDER, TOPLUM KALIR

*

BİZ KIRK CUNTACIYIZ, KIRKIMIZ DA BİRBİRİMİZİ TANIRIZ

*

CUNTA ÖRGÜTÜ DARBE YOLUNDA DAĞILIR

Halit Çelenk'in savunması

Bu salonda önemli bir dava görülüyor. Çünkü bu dava ile "insan hakları" ve "demokratik rejim" yargılanıyor. Davanın önemi, iddianın tutarlı olmasından değil, dönemin "demokrasi" anlayışından, "hak ve özgürlük" anlayışından kaynaklanıyor.

Gerçekte yargılanan, iddianamede adları yazılı sanıklar değil, onlar tarafından hazırlanıp imzalanan bir dilekçenin içeriği, önerdiği ve dile getirdiği düşüncelerdir. Halkımızın, yılların süzgecinden geçerek gelen demokratik özlem ve dileklerini ve çağdaş bir demokrasinin ilkelerini içeren bu dilekçede suç bulamayanlar, biçimsel bir dava görüntüsü altında dilekçede yer alan düşüncelerin yargılanmasını istemişlerdir.

Görmekte olduğunuz dava, ülkemizin adalet tarihinde önemli bir yer alacaktır. Bu dava, adalet tarihine, dönemin demokrasi anlayışının, hak ve özgürlük anlayışının bir simgesi olarak geçecektir.

Bu dava, ülkemizde, özellikle 12 Mart'ın bir devamı olan 12 Eylül döneminin getirdiği "hukuk anlayışı"nın bir göstergesi olacaktır.

Gerçekten bu dava karşısında şaşırmadım. Çünkü, dört yılı İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, bir yılı stajda olmak üzere 42 yıldan beri hukuk okuyorum. Araştırıyorum, yerli ve yabancı yayınları inceliyorum, uygulamaları izlivorum. Ulaştığım sonuç odur ki, hukuk sınıflı toplumlarda, egemenlerin iradesinin bir yansıması olarak ortaya çıkmakta, bu irade bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Birçok ünlü düşün adamı ve hukukçunun savunduğu bu görüşü ben de paylaşıyorum.

"Bu dava, adalet tarihine dönemin demokrasi anlayışının bir simgesi olarak geçecektir"

2362 yıl önce Eflatun, "Devlet" adlı yapıtında Trasymakhus'un diliyle şunları söylemiştir: "Her hükümet, kanunları, kendi işine geldiği gibi kurar, ötekiler de tıpkı böyle; kanunları kurmakla kendi işine gelen şeylerin idare edilenler için de doğru olduğunu söylerler; kendi işlerine gelenden ayrılanı da kanuna, hakka karşı geliyor diye cezalandırırlar... Her şehirde kuvvet, hüküm süren unsurun elindedir." (**Devlet**, Kitap I, s.31)

Tarih boyunca, özel koşulların getirdiği nadir istisnalar dışında, aynı gelişmeler süregelmiştir.

Kölelik düzeni kendi hukukunu, feodal düzen feodal hukuku, kapitalist düzen de yine kendine özgü hukuku getirmiş ve bunu egemenlerin çıkarları doğrultusunda oluşturmuş ve kullanmıştır.

Ekonomik ve giderek siyasal gücü ellerinde bulunduran sınıflar ve bunların temsilcileri, yasal düzenlemeleri kendi çıkarları doğrultusunda yapmışlar, uygulamaları bu doğrultuda yürütmüşler, yönetilen sınıf ve tabakaları bu kurallara uymak zorunda bırakmışlar ve yasalara uymayanları suçlu ilan etmişlerdir.

Böylece hukuk kuralları, egemenler tarafından bir baskı aracı olarak kullanılagelmiştir.

Bir incelememizde bu konuda şunları söylemiştik:

Çağımız hukuk anlayışında, kuramsal açıdan, insancıl değerlerin ilke olarak ön planda yer alması gerekir. Bu, özellikle ceza ve ceza yargılama hukuku için geçerli. İnsancıl değerleri hedef olarak ele almayan, insan haklarını temel saymayan bir ceza yargılama anlayışına "çağdaş" gözü ile bakmak olanaksız. Bir ülkenin ceza ve ceza yargılama anlayışı, o ülkenin demokrasi anlayışının bir ölçüsüdür.

Kendi kendimize hep sorduk: Hukukçuların, düşünürlerin, yazar ve sanatçıların savunageldikleri "insan hakları", "insancıl hukuk", "hukukun üstünlüğü" ve "hukuk devleti" ilkelerinin günümüzde durumu nedir? "İnsan hakları" ve "hukuk devleti ilkesi" yaşama geçebilmiş midir? Anayasalarda yer almasına rağmen siyasal iktidarlar bu ilkelere uymakta mıdırlar? "Her şey insan için, insanın mutluluğu için", "insan hukuk için değil, hukuk insan içindir" özdeyişleri toplum yaşamına ne oranda yansıyabilmiştir?

Devlet ve toplum yaşamında, değişik görüntülere rağmen, temelde bu ilkelere hangi oranda değer verilmekte ve saygı gösterilmektedir?

Giderilemeyen özlemler

Ülkemizde hukukçular, üniversite öğretim üyeleri ve demokratik ilkelere inanmış kişi ve kuruluşlar, yıllardan beri ceza hukuku alanında, düşünce suçlarının Ceza Yasası'ndan çıkarılmasını, Ceza Yasası'ndaki suç ve cezaya ilişkin uyumsuzlukların, dengesizliklerin giderilmesini. bu yasanın çağdaş ve demokratik bir niteliğe kavuşturulmasını, Ceza Yargılama Hukuku alanında da, idare kolluğu (idarî zabıta) yerine adalet kolluğunun (adlî zabıta) oluşturulmasını, suçların hazırlık soruşturmasının idareye bağlı polis görevlilerinden alınarak C.Savcılıklarına verilmesini, böylece soruşturmanın temelini oluşturan bu aşamada hukuk eğitimi görmüş C.Savcılarının görev yapmasını, giderek soruşturmanın güvenceye kavuşturulmasını ve sanıklar üzerinde baskı olanaklarının en aza indirilmesini, çapraz sorgu sisteminin getirilmesini, savunmanın suçlama ile birlikte başlatılmasını, polisin yasadışı uygulamalarının önlenmesini vb. ısrarla istemişlerdir.

İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti kavramları bu kişi ve kuruluşların sürekli sloganları olmuştur.

"Tutuklu sanıkların dövülmeleri için emir verdiğini belirten cezaevi müdürleri için tum taleplere rağmen dava açılmamıştır"

Yurdumuzda hukukçuların ve demokrasiden yana kişi ve kuruluşların anılan özlem ve taleplerine karşın, bu dilek ve istemler gözönüne alınmak şöyle dursun, bunun tersi doğrultuda yeni düzenlemelere gidilmiştir.

İnsancıl değerlere, hak ve özgürlüklere geniş oranda yer veren ve belli tarihsel koşulların bir ürünü olan 1961 Anayasası, 12 Mart döneminde geriye doğru değiştirilmiş ve halkımıza tanınmış olan hak ve özgürlükler büyük çapta kısıtlanmıştır. Daha sonra 1982 Anayasası ile de 1961 Anayasası tümden yürürlükten kaldırılmış, kişinin hak ve özgürlükleri tamamen kısıtlanmış, yargı erkinin özgürlüklerle ilgili en önemli görevleri yürütme organına devredilerek Anayasa'nın kabul ettiği "güçler ayrılığı" ilkesi bir kenara itilmiş ve ülkemizde demokratik bir rejimin yerleşme olanakları büsbütün sınırlanmıştır.

"...Demokratik hukuk devleti, çağdaş insan haklarını korumak ve olgulara geçirmek işleviyle yükümlüdür. Oysa 1982 Anayasası, devletin kuruluşundaki tüm organ, yetki ve görevleri sözkonusu işleve ve ereğe ters düşen bir biçimde düzenlemekle kalmamış, askerî yönetim kanunlarından aktarılan ilke ve kurallarla temel hak ve özgürlükleri genel olarak ve her birini ayrı ayrı alabildiğine sınırlamış ve kısıtlamış bulunmaktadır." (Prof. Dr. Lütfi Duran, **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1985.)

Ceza ve ceza yargılama hukuku alanında, tüm demokratik düzenleme önerilerine karşın, Ceza Yasası'nda bu doğrultuda düzenlemeler yapılmadığı gibi, aksine, "düşünce suçları"nın cezaları yükseltilmiş, yargılama hukukunda adalet kolluğu doğrultusunda bir düzenlemeye gidilmediği gibi, 1982 Anayasası'yla getirilen yeni hükümler ve Polis Görev ve Yetki Yasası'nda yapılan değişikliklerle idareye bağlı emniyet görevlilerinin yetkileri artırılmış ve genişletilmiştir.

Örnekler

1961 Anayasası'nın kabulünden bu yana, kısa ama önemli bir zaman kesitinden alınacak birkaç örnek, değerlendirmemizin doğruluğunu gösterecektir:

A- 1961 Anayasası'nın kabulünden 12 yıl gibi kısa bir zaman sonra "Bu anayasa ile devlet idare edilmez" denilerek, 12 Mart dönemine gelinmiş ve bu dönemde 1961 Anayasası ile halka verilen hak ve özgürlüklerin geri alınması için çalışmalar yapılmış ve bu anayasanın hak ve özgürlüklerle ilgili en önemli maddeleri değiştirilmiştir.

B- Bu değişikliklerle yargı organlarının birçok görev ve yetkileri yürütme organına verilmiş, giderek hak ve özgürlüklerin güvencesi ortadan kaldırılmıştır.

C- Bu değişikliklerle kamu görevlilerinin sendika kurma hakları ellerinden alınmış ve memur sendikaları yok edilmiştir.

D- Bu değişiklikler sonunda, Türkiye B.M.M. tarafından yapılan anayasa değişikliklerinin, Anayasa Mahkemesi'nce esas yönünden incelenemeyeceği hükmü getirilerek Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi ortadan kaldırılmıştır.

E- Yürütme organına bağımlı hakimlerden kurulu Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası kabul edilerek sıkıyönetim sürekli hale getirilmiştir.

F- 1969 sayılı yasa ile Ceza Yargılamaları Usulü Yasası'nda yapılan bir değişiklikle, Ceza Yasası'nın temel ilkelerinden biri olan "suçsuzluk karinesi", yani kişinin kesin bir mahkeme kararıyla mahkûm oluncaya kadar suçsuz sayılması kuralı kimi suçlarda kaldırılmıştır.

G- Danıştay Yasası'nın 82. maddesinde yapılan bir değişiklikle, Danıştay davalarında idare tarafından "gizli" kaydıyla gönderilen dosya ve belgelerin avukat ve davacı tarafından incelenemeyeceği kuralı getirilerek savunma hakkı çiğnenmiştir.

H- 12 Eylül döneminde 1961 Anayasası tamamen ortadan kaldırılarak, demokratik bir rejimin, hak ve özgürlükler rejiminin gerçekleşmesine olanak vermeyen bir anayasa getirilmiştir.

İ- Bağımsız sendika anlayışı kaldırılmış, sendikalar etkisiz duruma getirilmiş, işçi hakları savunulamaz hale getirilmiştir.

J- Polis Görev ve Yetki Yasası'nda yapılan değişikliklerle kişinin hak ve özgürlükleri yaralanmış ve kullanılamaz hale getirilmiştir.

K- Dernekler, üyelerinin özlük hakları içine hapsedilmiş ve yurt sorunları üzerinde düşünce açıklama hakkından yoksun bırakılmışlardır.

L- Düşünce suçlarına ilişkin yasa maddelerinin kaldırılması şöyle dursun, bu maddelerin cezaları artırılmıştır.

"1982 Anayasası ile kişi hak ve özgürlükleri tamamen kısıtlanmış; güçler ayrılığı ilkesi bir kenara itilmiştir"

M- YÖK Yasası ile üniversitelerin özerkliği ortadan kaldırılmış ve bilimsel araştırma olanakları sınırlanmıştır.

N- İnsanlar düşüncelerinden ötürü yargılanmış ve cezalandırılmışlardır.

O- İşkence sistematik bir hale getirilmiş ve sorgulamanın kuralı kabul edilmiştir. Gözler bağlanarak sorguya çekme soruşturmanın yöntemi olmuştur.

Ö- Emniyet ve cezaevlerinde çok sayıda kişi işkence sonucu ölmüş ya da sakat kalmıştır.

P- 12 Eylül döneminde, mahkemeye ve askerî savcıya verdiği ifadelerde "Tutuklu sanıkların dövülmeleri için ben emir verdim" diyen, böylece suçunu ikrar eden cezaevi müdürleri görülmüş, ama tüm taleplere rağmen bunlar hakkında kamu davası açılmamıştır.

R- Savunma yapan avukatlar duruşma salonlarından çıkarılarak, kimi kez tutuklanarak, cezaevlerinde tutuklu-avukat görüşmesi açıktan dinlenerek, ülkemizde savaş olmadığı halde "savaş hali hükümleri" uygulanarak, yanlı davranmaktan ötürü hakimin reddi hakkı ortadan kaldırılarak, savunma hakkı ihlâl edilmiştir.

S- Devlet Başkanı, soruşturma ve davalar devam ederken, bir yandan mahkemeleri etki altında bırakacak şekilde konuşmalar yapmış, böylece Anayasa'nın açık hükümlerine aykırı bir davranış içine girmiş, öte yandan da 1985 adalet yılı açılış toplantısında, "Yargıda görev alanların ve alacak olanların, şartlar ne olursa olsun, etki altında kalmadan çalışmalarını sürdürmeleri başta gelen görevleri olmalıdır" sözlerini söylemiştir.

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Ama bütün bu yasama ve uygulama biçimleri hukuk'un nasıl kullanıldığını ve hangi sınıfların amaçlarına hizmet eder duruma getirildiğini göstermeye yeter sanırım.

Hukukun, yasal düzenlemelerin ve uygulamaların bu niteliğinin bilinçinde olarak davaya konu yapılan dilekçenin, "bir dilekçe mi, yoksa bildiri mi?" tartışmasına girmekte varar görmüyorum. Bu, eski bir deyimle "malumu ilam" olacaktır.

Değerlendirme sayın mahkemenindir.

Saygılarımla.□

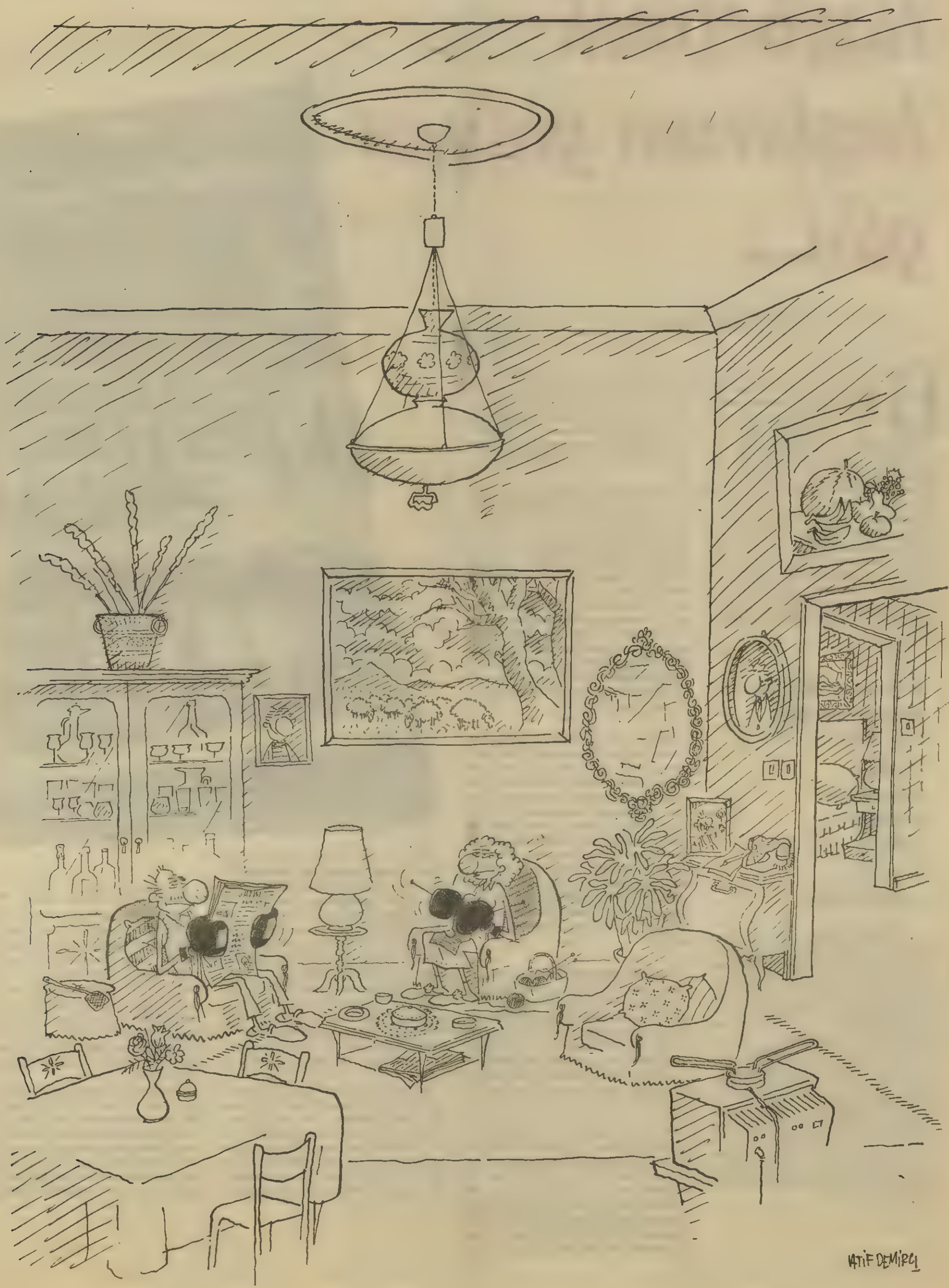
ATIF DEMIRCI

Kaybetmek hoşlarına gidiyor gibi...

OSMAN BALCIGİL

Bara oturan adamın "Bana bir viski ısmarlasana" demesi Maçka Oteli kumarhanesinin barmenini hiç şaşırtmadı. Çünkü oldukça şık giyimli adam üç dört saat içinde tam altı milyon lira kaybetmişti. Ama herkes galiba o kadar şanssız değil. Yaşlı, şişmanca, kısa boylu kadın ayaklarının ucunda hafif yükselerek elindeki jetonları, ardı ardına jeton yuvasından içeri atıyor. Ardından kola asılıyor. Elmalar, armutlar, patlıcanlar ve öteki şekiller göstergede fırıl fırıl dönüyor. Ama nedense bir türlü yan yana gelmiyorlar. Birdenbire patlıcanlar bir düz sıra oluşturuyor. Elektronik göstergede 20 rakamı beliriyor. Yaşlı kadın titreyen parmağını boşaltma düğmesine bastırıyor ve beş jetonla oynadığı için, 100 jeton makineden oluk oluk akıyor.

İstanbul'daki otel kumarhaneleri her cins ve sınıftan insanlarla doluyor ve sahiplerine iyi kazanç sağlıyorlar.

Çevredekiler alarm almış gibi dönüp ihtiyar kadına ve önünde durduğu makineye bakıyor. Herkesin gözleri parlıyor. Bu parıltı kıskançlıkla karışık bir sevincin ifadesi. Makineden boşalan jetonların sesi, **ilkin** "Tuh! Bana çıkmadı!" diye hayıflanmalarına yol açıyor; **ikincisi,** "Belki de sıra bendedir!" diye düşündürüyor. Makinelerin başlarındaki insanlar bu düşünceyle hızla dönüyorlar önlerindeki makinelere. Yine ardı ardına atıyorlar jetonları jeton yuvalarına ve asılıyorlar kollara...

Bu arada 5 jetonla oynadığına hâlâ seviniyor yaşlı kadın. 1 jetonla oynamış olsaydı, sadece yirmi jeton alabilecekti. Yani, üç yüz lirasına karşılık sadece altı bin lira kazanabilecekti. Ama şimdi elindeki plastik kutuya doldurmaya çalıştığı jetonların değeri tam otuz bin liraya eşit.

Maçka Oteli'nin "Şans Oyunları" kısmı. Burada da, Hilton'da, Dedeman'da olduğu gibi, yüzlerce makinenin çeşitli yerlerinden çıkan pek çok mekanik ve elektronik ses, insanlara gözlerini parlatacak kadar güzel geliyor. Uzaklardan bir makine bağırmaya başlıyor. Belli ki biri büyük ikramiyeyi kazandı.

Maçka Oteli'nin bu bölümündeki barmen, konuşkan ve şakacı bir delikanlı. "Buraya daha çok kimler gelir?" sorusumu, "Kimler gelmez ki?" diye yanıtlıyor. Ama biraz daha zorlayınca, "Tüccarlar, esnaflar, biraz yüksek dereceden memurlar, işadamları... Gençler, ihtiyarlar, orta yaşlılar... Zayıflar, şişmanlar, normal kiloda olanlar... Sevgililer, karıkocalar, çocuklarıyla birlikte aileler, yalnızlar..." diyerek işin içinden sıyrılıyor. Ama bu arada doğruyu da söylemiş oluyor. Çünkü çevreye bir göz gezdirince her yaş, cins ve sınıftan insan görmek mümkün. Yani bu şans salonları başlangıçta belli bir gelir düzeyinin üstündeki insanlar için düşünülmüş olsa bile sonuç şimdi çok farklı.

* * *

İlerde bir kadın, önünde durduğu makineye muntazaman tekme atıyor. Kimse karışmıyor makineyi tekmelemesine. Makinelerin belden aşağıları zaten tümüyle metal. İmalatçı firma, makinelerin başlarına bu tür işlerin gelebileceğini hesaplamış olsa gerek.

En yakındaki görevli "Böyle şeyler çok olur mu?" şeklindeki bir sorumuzu bakın nasıl cevaplıyor: "Yok. Çok olmaz. Genellikle insanlar, zaten taa başından karar vermiştir burada ne kadar kaybedeceklerine. Yani canları sıkılır belki kaybedince ama, taa baştan buraya gelirken hazırdırlar kaybetmeye. Onun için de böyle tepkiler göstermezler genellikle."

* * *

İki görevli önlerindeki seyyar metal tezgahı "Şans Oyunları" bölümünün poker kısmına doğru itiyor. Birisine ödeme yapılacak anlaşılan. Bir poker makinesinin ve önünde oturan adamın etrafında insanlar toplanmış. Kazanılan miktar, ötekileri oyun oynadıkları makinelerin başından koparabildiğine göre hayli büyük olmalı. Kısa bir hesap, makinenin başında oturan adamın 1.5 milyon lira kazandığını gösteriyor. Para hemen ödeniyor.

Bir yetkili insanların bu durum karşısındaki heyecanlarını şöyle gerekçelendiriyor: "Son 1 hafta içinde, pokerden kimse, 1.5 milyon kazanmadı. Şu anda 1 milyon liralık çekle 500 bin lira nakiti cebine yerleştirip, 100 bin liralık jetonu da önüne koyan bu adamın, geçen üç saat içindeki kayıbı 300 bin lira. Aynı adam bir akşam evvel de aynı makinenin başında 600 bin lira kaybetmişti." _

Peki acaba kumarhanede çalışanlar şanslarını denemek istiyorlar mı? "İsteriz tabii" diyor gene barmen ve devam ediyor "Ama personelin oyun oynaması yasak. Biz de Dedeman'a tilân gidip şansımızı deneriz. Aslında makinelerin üç alıp bir verdiklerini biliriz ama, gene de şans bu belli olmaz. Meselâ benim âdetimdir, her cuma mesai bitiminde Dedeman'a gider biraz bir şey oynarım. Çünkü Dedeman'daki arkadaşlar makinelere perşembeleri jetonların yüklendiği ve en çok cuma günleri para kazanıldığı tiyosunu verdiler. Allah nazardan saklasın, yaptığımız hesaplara göre en azından şimdilik hiç açığım yok. Gerçi küçük oynuyorum ama, olsun."

Maçka Oteli'nin "Şans Oyunları" kısmından ayrılmamıza beş kala cana yakın barmen bir dilekte bulunuyor: "Alın şu üç jetonu. Karşıdaki makineye benim için atıp kolu çekin. Yakalarsak yarı yarıya." Barmenin uzattığı jetonları işaret ettiği makineye atıp kolu çekiyoruz. Patlıcanlar, biberler, domatesler ... düşüyor. Ama, bir seri oluşturamıyor.

HİLTON: Biraz daha elit

Hilton'un "Şans Oyunları" kısmı Maçka Oteli'ninkine nazaran sanki bir gömlek daha üstün. Bir kere jeton ücretleri burada 500 lira. Ayrıca patlıcanlı, biberli, dometesli ... aletler ve poker makinelerine ek olarak Hilton'da bir de at yarışlı makineler var. Makineler ikramiye isabet edince Maçka Oteli'ndekiler gibi bas bas bağırmıyor, ayrıca üzerinde kırmızı ışıklar filan da yok. Personel de daha itinalı seçilmiş belli ki. Ama buraya gelenler de Maçka Oteli'ne gelenlerden pek farklı değil:

Ağzında piposu gözünde yuvarlağa yakın tel çerçeve gözlükleri ve sırtında dirsekleri deri yamalı ceketi olan belli ki bir aydın... Onun hemen yanındaki makinede bir karıkoca ve yanlarında on küsur yaşlarında bir erkek çocuk var. Çocuk cin gibi göstergeleri izliyor. Arada babasının uzattığı bir jetonu makineye atıyor ve heyecanla kola asılı-

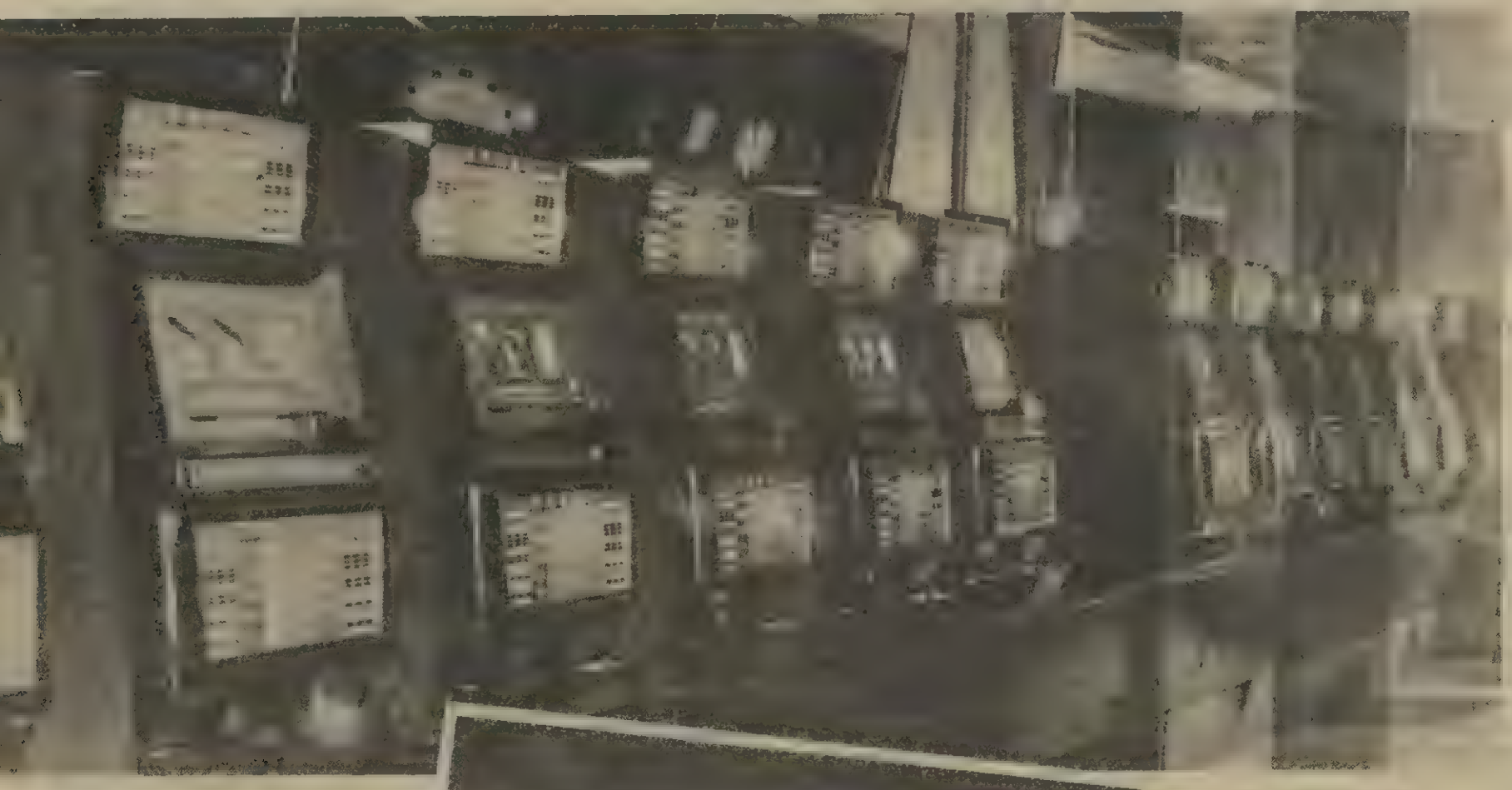

... Biraz ötede iki erkek ve iki kadın ma-
eyle ve birbirleriyle bağıra bağıra konu-
k şanslarını deniyorlar. Erkekler, her hal-
yle "Biz taşralı tüccarız diyorlar. Kadın-
belli ki bu iki paralı taşralının eşleri de-
Onlara gönülden muhabbet duymadık-
da besbelli. Erkekler kazanınca hakları-
nutlaka alıyorlar, ama kaybettiklerinde
oralı olmuyorlar. Sonra edindikleri mar-
arı küçük miktarlarda oynamaya müsait
kinelerde gıdım gıdım tüketiyorlar...
ir görevli, "Şu veya bu düzeyde ama, asıl
ay para kazananlara göre bir yer burası"
or ve ekliyor: "Heyecan duymak için ge-
rlar anladığım kadarıyla. İnanır mısınız
nem, kazandıkları zaman yeteri kadar se-
medikleri gibi bir duygu uyanıyor bende.
ni meselâ at yarışı, Toto, Milli Piyango da
n kazanınca insanlar sevinir ya, burada
e değil." "Demek ki asıl dertleri ötekiler
i 'kazanmak değil' diye düşünüyorum.
l dertleri bence heyecan duymak."
abiî yine adının açıklanmasını istemeyen
başka görevliye göre de: "Kaybetmek
larına gidiyor buraya gelenlerin büyük bir
mının. Şimdi biz burada aşağı-yukarı ki-
ı ne kadar kazandığını, kimin ne kadar
bettiğini tahmin edebiliriz. Ama dikkat
yorum, kendi aralarında konuşurlarken
birbirlerine ne kadar kaybettiklerini an-
yorlar. Nedense kazanmış görünmek hiç
miyorlar."

• • •

Şans Oyunları" merkezlerindeki makine-
çeşitli büyüklüklerde oynamaya imkân ve-
ek yetenek de programlanmışlar. Üç pat-
nı bir araya getirerek de, beş pathcanı bir
ya getirerek de oynamayı mümkün kıla-
ecek makinelerde, tek jetonla da, beş je-
la da oynayabilirsiniz. Makinelerin böy-
rogramlanmış olmasının iki nedeni var:
incisi; ellerinde çeşitli miktarlarda para
unduranlara hizmet verebilmek, ikinci-
her çeşit yükseklikteki oyundan zevk alan
ncuyu tatmin edebilmek.
ir makinenin başındaki altmış yaşların-
bir oyuncu, oyuncuları, bu açıdan bakın
l değerlendiriyor:
Şimdi, bazıları büyük, bazıları küçük oy-
nayı sever. Bunun insanların elindeki pa-
la ilgisi yok. Ben meselâ, büyük oynama-
severim. Bu bana daha fazla heyecan ve-
rir. Yani 1 tane jeton atarak tatmin olamam ben. Her zaman imkânlarımın elverdiğince büyük oynarım."

Bir görevliyse, aynı konuya şöyle yaklaşıyor:

"İnsanına göre değişiyor. Genellikle insanlar nedense küçük oynayarak başlıyor, sonra giderek artırıyorlar. Ama herkes için geçerli değil bu. Bir kadın gelir buraya, hep küçük makinelerle, hep arka arkaya en fazla üç jeton atarak oynar. Parası olmadığından da değil. Bir de bir adam vardır, çok paralı değildir. Ama büyük oynamayı sever. Markalarını alır en büyük nasıl oynayabilecekse öyle oynar. En kısa zamanda ya kazanır, ya kaybeder. Sonra çeker gider. Yani aslında hiç belli olmaz."

Peki, düşünerek, izleyerek ya da birtakım hesap kitaplarla kazançlı çıkmak mümkün mü "Şans Oyunları"ndan?

Bu sorunun cevabı ise çok yetkili bir ağızdan:

"Bu makinelerin en önemli özelliği hiçbir tahmine yakın olmamaları. Yani ihtimal hesapları filan bu makinelere sökmüyor. Başında saatlerce kolu çekersiniz ve artık pes eder çeker gidersiniz: Arkanızdan birisi gelir makinenin başına, atar jetonu çeker kolu birkaç milyonu toplar gider. Ya da o da gelir saatlerce uğraşır, binlerce lira kaybeder kazanamaz. İhtimal hesaplarıyla kazanılacak olsa ben kazanırım. Hergün buradayım. Bu makinelerin başında her şey, her zaman şansa bağlı."□

Bir hamlede 16 milyon

Dedeman Oteli'ndeki oyun salonu da diğerlerine benziyor. Salon, gürültüleri emecek şekilde dizayn edilmiş. Yerler boydan boya halı kaplı. İnsanların kaybedince yüz ifadelerini görmelerini sağlamak için olsa gerek, hemen hemen her makinenin yanına ve üstüne büyükçe aynalar konmuş. Makinelerin çeşitli renklerdeki ışıklarını cazip kılmak için salon oldukça loş bir şekilde aydınlatılmış. İnsanlar zaman zaman kendi kendilerine, zaman zaman da makinelerle konuşuyorlar. Ama sesini en fazla yükselten yine insanlar. Makineler sadece parayı çağrıştıran "seksi" sesler çıkarıyorlar...

Bütün bu benzerliklere rağmen Dedeman'daki oyun salonunun diğerlerinden bir farkı var. 11 şans makinesinin bağlandığı dijital bir gösterge oyuncuların kazanabileceği "büyük ikramiye"yi gösteriyor. Bu 11 makine kendi karnını doyurduktan ve şansını deneyen "mudilere" bir-iki ufak ikramiye dağıttıktan sonra kalan miktarı dijital göstergeye kaydediyor. Bir aydan bu yana toplanan 16 milyon 131 bin 470 lirayı kazanmak hem çok zor, hem de özel bir hüner gerektirmiyor. Atacağınız bir marka makineyi çılgına çevirecek; yüzlerce tur atan beş haneli tabla keyifli homurtularla durduğunda, karşınızda aynı hizaya gelmiş "bir" meyve görürseniz dijital göstergede yazan "büyük ikramiye"yi kazandınız demektir. Bu kadar şansınız varsa zaten orada durmasanız da olur. Nasıl olsa başka bir sürü talih oyunu var hayatta...□

Demokrat Parti'nin kuruluşu

Tek-partiden biçimsel demokrasiye geçiş

İnönü'nün en önemli şartı, "devr-i sabık yaratmamak"tı

ABİDİN NESİMİ

Bindokuzyüz kırkaltıda yapılmak istenen, içerikte "tek parti - tek şef", biçimde "çok-partili" bir düzene geçiştir. Biçimde değil, gerçekten parlamenter rejimi isteyen gerçek sosyalist ve demokratlar, o dönemin **yönetilenleriydi;** sahte sosyalist ve demokratlar ise, biçimsel geçişi destekliyordu. Gerçekten çok-partili parlamenter düzene geçilemediği için, gerçek sosyalistlerle gerçek demokratlar arasındaki ilişki bir "iktidar-muhalefet" ilişkisi olamadı.

Molotov ve Marshall yardım planlarının, Türkiye'de iktidarın biçimsel bir çok-partili rejime razı olmasında payı vardır. Böylece Türkiye savaşın sonlarında Almanya ve Japonya'ya savaş açarak San Fransisco'ya gitme hakkını kazandı.

Demokratik olmayan rejimlerde çeşitli haksızlık ve yolsuzluklar olur. Rejim bunları gizler. 1946'ya kadarki tek-parti rejiminde de özellikle müzayede tefziyatı (Koyuncu Salih Ağa mirasçıları). Firarî emvali (Seferoğlu yalısı), İstiklâl Mahkemesi kararları (Selanikli Cavit, Yenibahçeli Nail beylerin idamları), Mercanyan çetesi tertipleri, Manevracı Raşit'in oyunları gibi haksızlıklar olmuştu. Savaş boyunca ideolojisini Zeki Velidi Togan gibi yazarların ırkçı teorilerine göre oluşturan Türkiye iktidarı zaten gönüllü bir demokrasi taraftarı değildi; ayrıca, bu gibi haksızlıkların, gerçek bir demokrasinin temeli olan "devr-i sabık"larda soruşturulması hiç istenmiyordu.

Bu durumda, "danışıklı dövüş" niteliğinde bir "çok-partililik" için iki görüş öne sürüldü. Hüseyin Cahit'e göre, CHP'den başka, Millî Şef'in perde arkasından yöneteceği bir parti daha kurulmalıdır. İlk seçimi CHP, ikincisini bu muvazzaa partisi kazanmalı, üçüncü ve serbest seçimde de gerçek iktidar belirlenmelidir.

"Altı ok"a bağlılık şartı

İzmir milletvekili Halil Menteş de benzer bir görüş savundu. Yalnız, ona göre İnönü CHP'den ayrılarak iki partinin listesinde bağımsız olarak yer almalıdır. Böylece mutlaka kazanıp cumhurbaşkanı olmalı ve kazanan partinin başkanına başbakanlık vermelidir. Ancak, çok-partili rejimle ilgisi olmayan bu önerilere gelinceye kadar, zaten anayasa, partilerin "altı ok"a bağlılığını şart koşmuştu. Böyle olunca, zaten ikinci bir partinin kurulması mümkün değildi. Aslında önerilen, çok-partili rejim değil, CHP içinde "hizip" serbestliğiydi.

Ama CHP içinde bazıları -Recep Peker ve M.Ş.Esendal gibi- bu kadar serbestliğe bile direndiler. Buna karşılık Faik Ahmet Barutçu, Nihat Erim, Vedat Dicleli gibi CHP'liler İnönü'yü desteklediler. Esendal'ın sonradan bana anlattığına göre, "çok-parti" önerisini İnönü'den ilk dinlediğinde, bunun için önce sendika ve kooperatiflerin kurulup partinin onlara dayanması gerektiğini, ama bu sürecin yedi-sekiz yıl olacağını söylüyor. İnönü bu kadar vakit olmadığını belirtince, Esendal, anayasanın izin verdiği istimlâklerle topraksız ve az topraklı köylüyü topraklandırmak üzere bir program yapılacağını, yeni kurulacak partinin bu programa karşı çıkarak halkın gözünde prestij kaybedeceğini anlatıyor. Bunun şimdilik vaad olarak kalması, CHP seçimi kazanırsa istimlâk yoluna gitmesi uygun görülüyor. Ama Esendal, CHP'nin topraksız köylünün değil, toprak ağalarının partisi olduğunu ileri sürerek gene itiraz ediyor. Böylece, çok-partili rejime muhalefetini sürdürüyor.

Karabekir ve Orbay'a önerildi

İsmet İnönü bundan sonra danışıklı dövüş partisini kurmayı Meşrutiyet öncesinden beri arkadaş olduğu Kâzım Karabekir'e önermiştir. Karabekir bu öneriyi kabul etmiş, ama arkadaş olarak Topal Necati'yi seçmiştir. Nasyonal komünistlerden, Türkocağı üyesi Topal Necati, Erzurum'da Albayrak matbaası ve gazetesini, Albayrak özel okulunu ve Kurtuluş Savaşı başlarında da Albayrak çetesi ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin çekirdeği sayılan "İstihlas-ı Vatan" derneğini kurmuştu. TBMM birinci dönem mebuslarındanken daha sonra rejime muhalif olmuştu. Onun bu tavrını bilen CHP'liler, Topal Necati'nin bir süre sonra -parti tutarsa- Karabekir'i de kenara iterek bir devr-i sabık yaratacağı konusunda İnönü'yü ikna ettiler. İnönü bu etki altında Karabekir'e partiyi Topal Necati olmadan kurmasını söyleyince o da bu işten vazgeçti.

Bundan sonra aynı öneriyi İnönü, Rauf Orbay'a getirdi. Ama Rauf Orbay'ın İngiliz sistemine benzer bir "İslâmî cammanwealth" isteği üzerinde anlaşma sağlanamayınca Orbay da parti kurma işini reddetmiş ve bu durumda İnönü, üçüncü deneyi Celâl Bayar'la yapmıştır.

Gerçek anlamda çok-partili parlamenter düzene geçilememişti. Bundan dolayı DP, Kore'ye asker gönderilirken parlamentoya danışmaya bile gerek duymamıştır.

Celâl Bayar da özde "tek-parti - tek şef", biçimde "çok-partili" bir rejimden yanaydı. Yalnız, önemli bir noktada İnönü'den ayrılıyordu. O da, Bayar'ın kendi kuracağı partiyi "tek-parti", kendisini de "tek şef" olarak görmesiydi. Bu açıklamaya göre Bayar'ın danışıklı dövüş eylemi, kişilere değil, düzene yönelik bir danışıklı dövüştü. Dolayısıyla, İnönü'nün böyle bir danışıklı dövüş formülünü benimsememesi gerekirdi.

Oysa aynı zamanda Hüseyin Avni Ulaş'ın MKP'yi (Millî Kalkınma Partisi) kurması ve zaman aşımına bakmadan "devr-i sabık" yaratılacağını vaad etmesi, ortalığı karıştırdı. Bu yeni gelişmeye göre "devr-i sabık" yaratmama garantisi veren Celâl Bayar, İnönü için "ehven-i şer"di. Bu ortamda İnönü, Esendal'dan istifasını istedi ve Bayar'la bir "çok-parti" düzeninin hazırlığına geçti. Esendal'la birlikte Kasım Gülek, Rıdvan Nafiz Edgüer, Sedat Çumralı, Ahmet Cevat Dursunoğlu vb. CHP yönetiminden ayrıldılar. Esendal bu dönemde, benim de sürgün olduğum Bilecik'e geldi ve İnönü'yle aralarında geçen konuşmaları orada bana anlattı. O sıralarda amacı, İttihat ve Terakki Partisi'ni canlandırmaktı. Bana da, bu partide birlikte çalışmayı önerdi. Bense, önemli olanın "devr-i sabık" olduğunu, buna yönelik olmayan bir çalışmaya girmeyeceğimi söyledim. Esendal beni cevapsız bıraktı.

Çok-partili düzen kurulamadı

O dönemde böyle düşünen insanların sayısı azdı. Selanikli Cavit'in oğlu Şiar Yalçın, Yenibahçeli Şükrü'nün oğlu Burhan Oğuz, Laz Rauf'un yeğeni Fuat Arna ve Hüseyin Nesimi'nin oğlu, bu satırların yazarı Abidin Nesimi gibi birkaç kişi bu görüşü savunabildi. Geniş halk kitlelerinin ise, zaten olup bitenlerden haberi yoktu.

Böylece 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra girilen düzen gerçekten çok-partili bir düzen olmadı. Bu düzende parlamento da, gerçek bir karar organı değil, bir tescil organıdır. Bundan dolayıdır ki, DP, Kore'ye asker gönderilmesini parlamentoya danışmaya dahi gerek duymamıştır. Fakat bu, daha önceki tek-partili düzene göre kısmî bir iyileşme getirmiştir. Parlamentonun tescil organı olması, mutlaka hep halkın aleyhine çalışacağı anlamına gelmez; ama bu nitelikte bir parlamento, halkın ve halkın sesinin karar organı da olamaz.□

ANAP KİT işini bitiremedi

Mülkiyet yapısına ilişmeden etkinlik sağlamanın yolu KİT'leri çalışanlara kiralamak

SEYFETTİN GÜRSEL

Anavatan Partisi'nin iktisadi programında önemsediği konulardan biri, KİT'lerin kronik verimsizliğine çare bulmaktı. Özal Hükümeti, KİT'leri özelleştirerek soruna çözüm bulacağını düşünüyordu. Bu amaçla da yaklaşık bir buçuk yıl önce bir kanun çıkarıldı: "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun" ya da popüler adıyla "Satış Yasası".

Kanunda öngörülen **Gelir Ortaklığı Senedi** satışları öncelikle uygulamaya konuldu. **YeniGündem** (sayı 2), bu uygulamanın "yeni bir tasarruf bonosu serüveni" olabileceği konusunda dikkat çekmişti. Bugün görülüyor ki bu olasılık büyük ölçüde gerçekleşme yolunda. Hükümet'in böyle bir sonu önlemek için tek çaresi ise elektriğin fiyatını sürekli yapay bir biçimde yükseltmek. Ama bunun da bir sınırı olduğundan, "Gelir Ortaklığı Senetleri"nin yaygınlık kazanamayacağı belli oldu. Zaten bu işin en kolay yanıydı ve KİT'lerin etkinleştirilmesiyle bir ilgisi yoktu.

Zor olan, KİT'lerin hisse senetlerini satmaktı. Bu zorluğun başlıca nedenini, sermaye değerleri 5-6 trilyon olarak tahmin edilebilecek bu kuruluşları satın alabilmek için özel sektörün sermaye birikiminin çok yetersiz olması sebebinde daha önce tespit etmiştik. Ama Özal Ağustos 1984'te yaptığı bir basın toplantısında zorluğu aşmanın yolunu bulduğunu ilan ediyordu: Hisse senetlerini öncelikle çalışanlara, kalanını da halka satmak.

Aradan bir yıldan fazla bir zaman geçtiği halde uygulama bir türlü başlayamadı. Nihayet kısa bir süre önce, satış yöntemlerini tespit etmekle görevlendirilen "Lazard and Freres" adlı Amerikan firmasının THY'ye ilişkin raporu basına yansıdı. Bu rapora göre çalışanlar ancak yüzde 10 hisse alabilirlerdi, o da büyük ölçüde borçlanarak. Devlet ise yüzde 55 paya sahip olacaktı. Geri kalan hisselerin ise bir kısmı bulunabilirse yabancı bir havayolu şirketine, diğer kısmı ise halka satılacaktı.

Aslında bu sonuç Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilemeyeceğinin tescilidir. Gerçi başdanışman Adnan Kahveci devletin payının yüzde 50'nin altında olması gerektiğini ve böyle olacağını öne sürüyor. Ama çalışanların paylarının yüzde 10-15 arasında kalacağını da kabul ediyor. Böylece geriye kalan hisselerin büyük ölçüde halka satılması zorunluluğu ortaya çıkıyor. Menkul Değerler Borsası'nın işlerliğe kavuşturulamadığı, KİT'lerin kârlılığının ise yapay zamlarla sağlandığı bir ortamda hisse senetlerine talebin çok yetersiz kalacağı aşikârdır. Amerikalı firma da bu durumu tesbit etmiş olacak ki, raporunda "bu alanda yapılacak bir yanlışın tüm borsayı sarsabileceğinden" söz ediyor. Geriye bu senetleri kâr garantisi vererek, yani bir çeşit "Gelir Ortaklığı Senetleri" şeklinde satmak kalıyor. Bu yola gidildiğinde KIT sorununun olduğu yerde saymaya devam edeceğini iddia etmek hiç de zor değil. Çünkü:

- Çalışanların payı o kadar düşüktür ki, verimliliğe dikkate değer bir etki yapması olanaksızdır.
- Kâr garantisi yine yapay zam politikasına neden olacağından, değişen bir şey olmayacaktır.
- Azınlıkta kalsa bile, devletin en büyük paya sahip olması yönetimde gene belirleyici bir rol oynamasına yol açacaktır.

Böyle bir yapı başlangıçta hedeflenen, özerk, rekabetçi piyasa koşullarında çalışan KIT'lerden hayli uzaktır ve amaçlanan etkinliği sağlayamayacaktır. Oysa mülkiyet yapısına ilişmeden KİT'lerde etkinliği sağlamanın yolu vardır: Kuruluşları çalışanlara kiralamak. Nedense Özal Hükümeti bu yolu hiç düşünmüyor (aslında düşünemiyor) ve çıkmaz bir sokakta yürümekte ısrar ediyor.□

Öngörülen yapı, KİT'leri piyasa koşullarında çalışan özerk kuruluşlar haline getirmeyecek, amaçlanan etkinliği sağlamayacaktır.

Adnan Kahveci KİT'lerin nasıl "özelleştirileceğini" anlatıyor:

"Bizimki tepkiyi yumuşatma programı"

Kamu İktisati Teşebbüsleri'nin özelleştirilmesini öngören yasanın uygulanmasına THY ve Sümerbank'ın satışı ile başlanacağının açıklanmasından sonra arkadaşımız Aydın Köymen, Başbakanlık Başdanışmanı Adnan Kahveci ile görüştü:

— KİT'lerin özelleştirilmesinde niçin THY ve Sümerbank'ı ön plana aldınız?

— Evet, hem THY hem de Sümerbank için yaptırdığımız inceleme ortaya çıkardı ki, Sümerbank'ın bugün kârlılık oranı yüzde 10. Aynı satış fiyatlarıyla aynı işletmenin kârlılık oranı yüzde 40'a çıkarılabiliyor. Yani büyük miktarda verimsizlik var, yani hiçbir işçiyi çıkarmadan daha iyi, daha dinamik bir yapıya kavuşabilirse Sümerbank'ın kârlılığı artar. Şimdi kârlı KİT'i niye satıyorsunuz diye sorulabilir. Eskiden 10 kazanıyordu, şimdi 40 kazanıyor, devletin kârı daha fazla. Ayrıca Sümerbank'ın Alım Satım Müesseseleri bugün Türkiye'nin en büyük satış zinciridir. Bu zinciri tam gücüne ulaştırabildiğimiz takdirde, OYAK, Gima, Yeni Karamürsel yanında sıfır kalır. Yeter ki tüketiciye Türkiye'nin en ucuz ürününü takdim edebilecek bu müessesenin gücünü harekete geçirebilelim. Özelleştirmenin arkasında sadece devlete daha fazla kazandırma amacı yok yani, vatandaşa daha dengeli bir hizmetin sunulabilmesini de amaçlıyoruz.

— Peki, tümüyle özelleştirme mümkün müdür?

— Keşke mümkün olsa. Yani bizim arzumuz tümüyle özelleştirmek. Bizim şöyle bir sıkıntımız var: Gonzales'in İspanya'da böyle bir sıkıntısı yok, o sosyalist ve yabancı sermayeye satabiliyor. Biz mecburuz bazı toplumsal baskıları gözönüne almaya. Satışa karşı olmayan çevreler de yabancı sermayeye satmaya büyük tepki gösterecek. Halbuki Batı'da bu tepki yok. Biz bu nedenle, çalışanların ortak olmasını öngören bir programla başlatıyoruz işi. Ondan sonra halka satılması, ondan sonra da yabancı sermaye ve özel sektörün ortak edilmesi yoluna gidilecek. Eğer sermaye piyasasının gelişmesini istiyorsak, suni araçları burada kullanmamak gerekli. Hisse senedi ile halka satacağız.

— Ne kadarını çalışanlara satacaksınız?

— Belirli bir minimum oranı var. Yüzde 10-15 civarında çalışanlara satılacak. Bu, çalışanlara bütçelerine yük olmadan verilecek bir şeydir. Karşılığını ödemelerini düşünüyoruz.

— Şunun için soruyorum, sermayeler çok yüksek...

— Korkunç tabiî. Ama şirketlerin hakiki değerleri fazla değil, borçları var. Örneğin THY'nin korkunç bir borcu var. Belirli oranda temettüden, kârdan ödeme imkânı getirilecek. Onun ötesinde, çalışan vadeli olarak alabilecek hisse senetlerini. Yani çalışanlar hisselerini istedikleri oranda artırabilecekler.

— Yabancı ortaklara genel olarak bir pay sınırlaması var mı?

— Düşünülen bir sınır yok ama, tabiî kamuoyunun tepkisini gözönünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. İspanya gibi, bu konuda liberal düşünemiyoruz.

— Şundan soruyorum: Biliyorsunuz KİT'lerin özelleştirilmesiyle ilgili bir rapor var...

— Orada yabancı sermaye ile ilgili bir tavsiye yok. Yabancı sermayeyi almanın zor olabileceğini söylüyor.

— Ben de oraya gelmek istiyordum. Yüzde 10-15 gibi marjinal paylar düşünülürse yabancı sermayenin bu işe iltifat etmesi zor değil mi?

— Hayır, hem küçük payları, hem de büyük payları satmakta güçlük çekersiniz. Havayolu şirketleri dünya sermaye piyasasında iyi satılmayan şirketlerdir, risklidirler. Yıllar itibarıyla devamlı kârlı olan Amerika'da kaç havayolu gösterebilirsiniz bana? Avrupa'da genellikle devlet desteğiyle kârlılıklarını sürdürebiliyorlar. Dolayısıyla havayolu şirketini olduğu gibi özelleştirmek zor.

— KİT'lerde gelir ortaklığı senedini hiç düşünmüyorsunuz değil mi?

— Şu ana kadar pek düşünmedik.

Adnan Kahveci

Ama düşünmeyeceğimiz anlamına gelmez bu. Fakat KİT'lerimizin durumu o kadar kötü değil. Gelir ortaklığı bir kâr garantisi vermeyi amaçlıyor. O kadar da kötü KİT'imiz yok. Biz hisseleri veriyorsak vatandaş da o kadar riski alsın.

— Peki, örneğin bir THY'de, Sümerbank'ta devlet hissesi ne kadar olacak?

— Arzumuz şu: Kontrol eden hissenin devlet hissesi olmaması gerekiyor. Bugün Sümerbank'ın başında çok büyük kapasiteli bir yönetici var. Yunanistan'da en güzel örneğini gördük, hükümetler değiştiği takdirde bu yöneticinin yerinde kalamayacağı ve yönetim kurulunun değişeceği açık. Türkiye'de istediği kadar başarılı olsun, bir işletmenin başında 10 yıl kalan bir yönetici görmedim. En basitinden Sümerbank gibi bir kuruluşta ihracat için dışarıya tanıtma gezileri yapmanız gerekiyor. Eliniz boş dönerseniz turistik gezi yaptı derler size, Sayıştay'a verirler, yürütürler. Dolayısıyla biz devlet hissesinin çoğunlukta kalıp ileride politik yetkiler olarak kullanılmasını önlemek istiyoruz.

— Herhalde devlet hissesinin çoğunlukta olması idarî kararlarla buraların yönetilmesine yol açacak ki, bu da galiba sizin ilkelerinizle pek bağdaşmıyor...

— İlkemizin temeli devlete maksimum kârı sağlamak, verimsiz kuruluşları verimli hale getirmektir. Özelleştirmekle biz devlete büyük iyilik yaptığımız kanaatindeyiz. Sadece kısa vadeli değil, uzun vadede de devlete iyilik yaptığımız kanaatindeyiz.

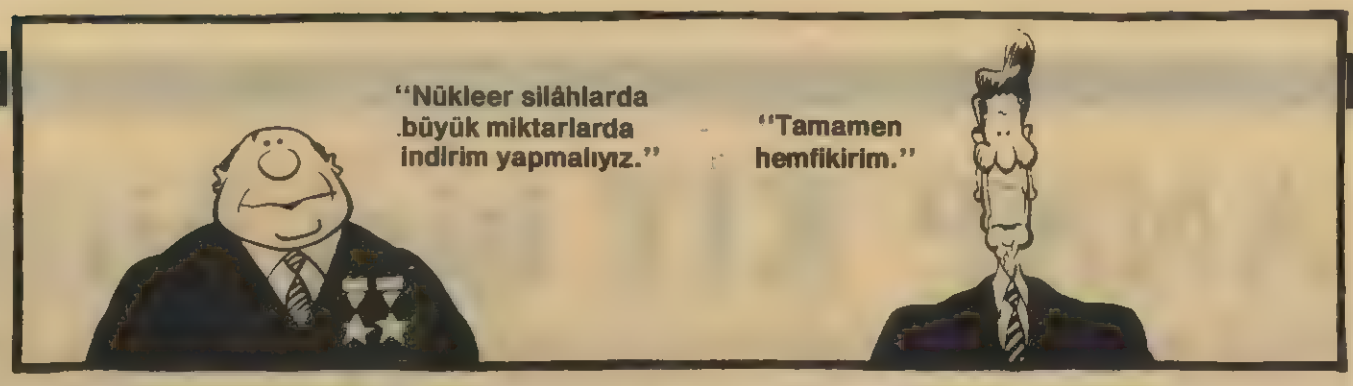

Şu "mütebessim zirve" ne işe yaradı?

Dünyayı yönetme show'u

JÜLİDE ERGÜDER

Amerikan Dışişleri Bakanı George Shultz'un kasım başlarında Moskova'dan döndüğünde pek neşeli olmadığı söyleniyordu. Shultz, Sovyet lideri ile zirve-öncesi görüşme raporunu Reagan'a özetlerken, Gorbaçov'un yeri geldiğinde müsait, güler yüzlü ve pragmatik davranabilmekle beraber, Sovyet sisteminin hayrına inanmış bir komünist olduğunu ve Washington'da siyasetin bir avuç Sovyet düşmanı aşırılık taraftarı tarafından belirlendiğine inandığını ifade etmişti. Dahası, Shultz'un verdiği rapor, Gorbaçov'un Reagan'ın Yıldız Savaşları'ndan vazgeçmesi konusundaki ısrarında en ufak bir gerileme olmadığını da vurguluyordu.

Shultz'un Moskova nezdindeki "nakış teşebbüsü", zirveden olumlu bir sonuç çıkacağına ilişkin en ufak ümitleri bile yok edici nitelikteydi. Sözün kısası, serpintileri hâlâ kendisini hissettiren Cenevre Zirvesi (1985) önceki sekiz Amerikan-Sovyet doruk buluşmasına kıyasla, en az başarı şansına sahip görünüyordu. Tam zirve öncesinde, Türkiye'deki üslerden havalanan münasebetsiz bir U-2 casus uçağı Sovyet hava sahası içinde yakalanıp zamanın Sovyet lideri Nikita Kruşçev'in küplere binmesine yol açmadığı ve dolayısıyla 1960 Cenevre Zirvesi'ni battal etmediği halde...

Peki o zaman neden buluştular? Sovyetler Birliği'ndeki tüm şartlar Gorbaçov'un böyle bir zirveyi arzu etmesini gerektiriyordu. (Bkz. **YeniGündem**, Sayı: 34, ss.:24-25) Silâhlanma tahsisatını istediği miktarda alabilmek için durmaksızın Kongre ile cebelleşmek zorunda kalan Reagan ise, önce kendi halkına, sonra da dünya kamuoyuna müzakereden kaçmadığını göstermek zorundaydı. Çok özetle dendikte, silâhlanmaya rahatça devam edebilmek için, önce uzlaşmadan yana görünmek icap ediyordu (Hem, büyük bir çoğunlukla ikinci kez seçilen ve iki buçuk yıl sonra Beyaz Saray'a ebediyyen veda etmek zorunda kalacak olan Reagan'ın, öbür başkanlardan eksik nesi vardı? Zirveler tarihî ve göz kamaştırıcı olaylardır; her lider de bir tarafından bu sürece bulaşmak ve bir şekilde tarihe geçmek ister.). Kaldı ki, Kissinger'in zirve öncesinde yayımlanan makalesinde belirtildiği gibi, Reagan'ın nükleer pazarlıktaki konumu öylesine güçlü bir noktaya ulaşmıştı ki, somut sonuç alınmasını hepten engelliyordu. Tıkanmayı, hemen sonuca varmak açısından değil de, **zaman** açısından rahatlatmak gerekiyordu. Nitekim, zirvenin bu amaca mükemmelen hizmet ettiğinde herkes hemfikir.

Peki, zirve öncesindeki beklentilere ne oldu? Bu beklentiler neydi, önce onlara bir göz atalım. Arap devletlerinin her iki süper güç üzerinde giderek yoğunlaşan tesirlerinden hareketle, İran-Irak savaşını sona erdirmek amacıyla birlikte nüfuz kullanma noktasında anlaşılması bekleniyordu. Bilhassa FKÖ yetkililerinin dile getirdiği, ABD'nin SDI'den vazgeçmesi karşılığında Sovyetler'in Ortadoğu'yu Amerikalıların nüfuzuna terketmesi ihtimali de vardı. Lübnan'daki Amerikan Büyükelçisi Reginald Bartholomew'in, Suriye'nin nezaretinde üç milis örgütü arasında varılan anlaşmanın uygulanmasını engelleyici tavrı da bu ihtimale bağlanıyordu. Cenevre Zirvesi yeni bir Yalta olabilirdi, pekâlâ. Ama olamayacağı hemen anlaşıldı. Son zamanlarda biraz kızağa çekilmiş gibi görünen Savunma Bakanı Caspar Weinberger'ın Başkana hitaben yazdığı mektuplardan biri, nedense tam Reagan Cenevre'ye uçarken, "uyarı mektubu" adıyla ve **New York Times** marifetiyle dünya basınında baş köşeye kuruluverdi. Reagan'ın danışmanlarının "zirveye sabotaj" iddiaları hiç inandırıcı değildi. Tıpkı, Weinberger'in bu olaydan pek rahatsız olduğu şeklindeki açıklamasının hayli komik kaçtığı gibi... Önemli olan, Başkan'ın manevra sahasının ne kadar kısıtlı olduğunun hissettirilmesiydi, ki bu başarıldı.

"Bensiz olmaz!"

Gorbaçov: "Kararları birlikte vermeliyiz. Eğer taraflardan biri kendi dediğinde ısrar ederse, karar alınamaz. Biribirimize sıkı sıkıya bağımlıyız."
Reagan: "Gorbaçov ile aynı görüşteyim."
20 Kasım 1985 günü, ilk buluşma öncesinde, iki liderin "Fleur d'Eau" şatosu önünde, bekleşen basın mensuplarına verdikleri demeçlerden.

Gorbaçov'un daha ilk gün bismillah derken dile getirdiği şey -belki yuvarlak bir lâf gibi görünüyor ama- çok net: "Bensiz olmaz!" diyor. Zirvenin seyrine ilişkin tüm ayrıntılar ve özellikle, son gün ortak deklarasyonu imzalayan dışişleri bakanlarını tepeden seyreden iki liderin arzettiği tablo, tüm dünyanın zihnine kazınmış olmalı. İki gün boyunca biribirlerine fasılasız gülücükler bahşeden bu iki adam, dünyanın sahibiydiler. Tüm kitle iletişim araçları bunu böyle sundu ve kimse itiraz etmedi. Altı yıllık bir gerilim ve "görüşmeme" safhasından sonra, iki lideri el sıkışırken bir arada gören Batılıların eriştiği ferahlama duygusunun, sadece ve sadece soğuk savaş kalıbının -yani, iki kutupluluğun- tekrarlanmasıyla gerçekleştirilebilmesi biraz tuhaf değil mi?

Aeroflot'un yeniden ABD seferlerine başlaması, Kiev ile New York City'de birer konsolosluk açılması ve ticaret hacminin artırılması gibi ikincil konularda nihaî kararlar önceden verilmişti. Böyle ufak tefek şeyler için koskoca bir zirveyi kullanmaya ne gerek var?

Bir gerek vardı ki, Cenevre en az bir hafta süreyle kendi sakinleri için yaşanamaz bir hale geldi; pek sakin bir ülkede görev yaptıkları için sıkıntıdan sinek avlayan İsviçre güvenlik kuvvetleri dünyanın en önemli işini yapıyormuş gibi davranarak amiyane deyişle, **hayatlarını yaşadılar**; -6 derecede ve kar altında dünyayı "hiçbir şey olmadığı"ndan haberdar eden üç bin küsur gazeteci, yüzbinlerce gazeteciyi teleks mesajlarına boğdu! Şaşırtıcı bir danışıklı döğüşle, zirve esnasında hiçbir açıklama yapılmayacağı duyurulunca, magazin muhabirlerine gün doğdu. Birkaç gün dur-durak ve uyku bilmeden çalıştılar ama ellerinde bulunmaz bir hazine vardı: First-lady'lerin çay diplomasisi. Raisa Gorbaçov, eski artist rakibini hanımlıkta açık farkla alt ederken, tüm dünya neredeyse iki lideri unutacaktı. Nancy ve Raisa'nın Cenevre'de bulunuşlarının sebeb-i hikmeti de bu olsa gerekti. O kadar ki, Cenevre Zirvesi, herhalde tarihe first-lady'lerin kıyafetlerinin en ince teferruatlarına kadar konuşulduğu tek zirve olarak geçecek.

Reagan, Brüksel, Gorbaçov da Prag'daki müttefiklerine "doğru yolda olduklarına ilişkin kanaatleri"ni anlatmaya giderken, bu sefer de tüm dünyayı bir anda sarıveren **iyimserlik** konuşulmaya başlandı. Zirvede ne halledilmişti? Kimse bilmiyordu ama herkes çok iyimserdi. En ilginci, zirve öncesinde neredeyse dünyada sarfedilen her on cümlenin birinde yer alan "Yıldız Savaşları" hepten unutulmuştu. En başta iki liderin maharetle atlayıverdikleri bu konu -öyle icap ettiği için olsa gerek- kasden gündeme getirilmiyor.

Son bir nokta var. Eğer **İzvestia**'nın yazdığı doğruysa, naklettiği anektod, Cenevre Zirvesi'ni çok iyi özetliyor: İlk günkü buluşmada, Reagan'ın paltosu ve atkısına sarınmış Gorbaçov'u, Fleur d'Eau şatosunun kapısında takım elbise karşılayışını hatırlatan **İzvestiya**, Gorbaçov'un Başkan'a, Rusça olarak, "Çok hafif giyinmişsiniz, eğer soğuk alırsanız, karşımda konuşacak kimse bulamam" dediğini kaydediyor. Buraya kadar iyi de, sonrası kötü: Reagan bu sözlerden hiçbir şey anlamadığı için, her zamanki gibi tebessüm etmeye devam etmiş. **İzvestiya**, Reagan'ın yeni işe başlayan hostesler gibi durmaksızın mütebessim bir çehreyle dolaşmasına atıfla, Gorbaçov'un Başkan ile dalga geçtiğini iddia ediyor (Tevekkeli değil, gazeteciler Beyaz Saray Sözcüsü Larry Speakes'i Reagan'ın çamaşırlarının yünlü olup olmadığı konusunda sıkıştırıp durdular!..). Evet, hep gülümsediler. Ve dünyayı yönetmenin bir **show** olduğunu bir defa daha ortaya koydular. Kitle iletişim araçlarının dünyanın dört bir yanındaki insanları böylesine etkilemesini ve insanların da bu iyimserlik havasına kapılmaya böylesine hazır olmalarını yanlış bulmuyor musunuz?□

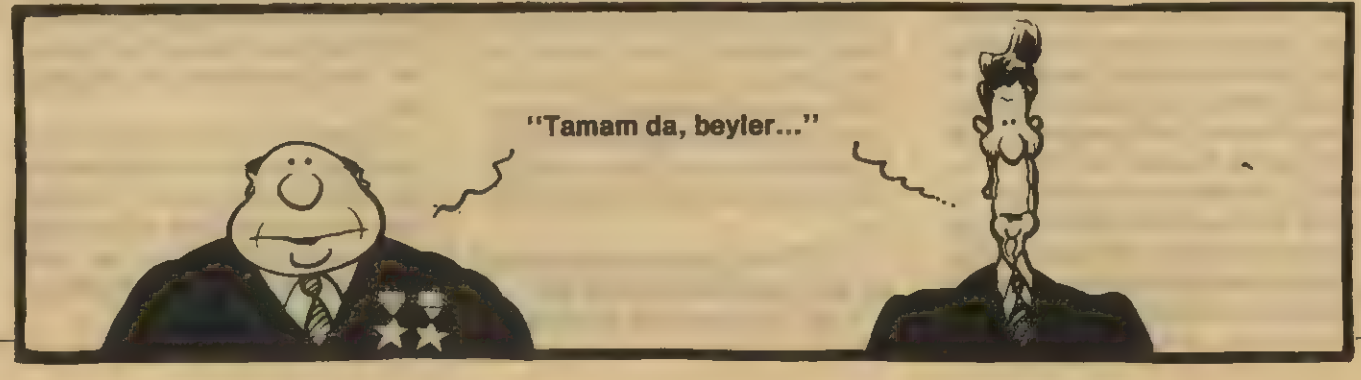

Le Carre— Moskova'yla fırtınalı bir aşk ilişkisi...

Bayan Gorbaçov— Gizli hayran o mu?

Sovyet casuslarıyla uğraşan yazar Le Carre'ın son romanından bölümler Moskova'da basıldı

"Köstebek"e Moskova'dan sevgilerle

Tüm dünyayı heyecanlara sürükleyen "Köstebek" ve "Soğuktan gelen Casus" gibi casus romanlarının yazarı John Le Carre son günlerde Sovyetler'le ilişkisini açığa vurdu. Dediğine göre geçenlerde "Moskova'dan bir aşk mektubu" almış. Aşk mektubu dediği, son romanı "Küçük Trampetçi Kız"dan bir alıntı karşılığında Moskova'nın "Literaturnaja Gazeta" adlı edebiyat dergisinin gönderdiği 284 bin lira tutarındaki telif ücreti. Milyonlarını dolar kuru üzerinden sayan Le Carre için pek büyük para sayılmazdı, ama Sovyetler'den gelen paranın anlamı onun için bambaşkaydı.

Otuz yıldır Le Carre'ın başlıca uğraşı Sovyet ajanlarının hünerlerini anlatmak. "Literaturnaja Gazeta" onu yirmi yıldır düzenli aralıklarla "Soğuk savaşın en kötü taraftarlarından biri" olarak anıyor.

John Le Carre, Moskova'dan gelen işarete neden bu kadar meraklı olduğunu 10 Kasım günü Sunday Times'e açıkladı. Anlattığına göre daha öğrenciyken Josef Stalin'e mektuplar yazıyormuş. "İlk Rus mektup arkadaşı"na gittiği okuldaki "zalim rejimi" anlatıyor ve İngiltere'de "ikinci bir cephe" açmayı öneriyormuş. Le Carre'ın sevgisi tek taraflı kalmış: "Bugün artık biliyorum ki, Stalin o sırada savaştan ve Rus orta sınıfının kökünü kurutmaktan boş vakit bulamıyordu." O zaman John Le Carre da, henüz Le Carre değildi. Adı David Cornwall idi. Büyüdükten ve İngiltere'nin Dışişleri'nde dört yıl görev yaptıktan sonra, John Le Carre adıyla casusluk romanları yazabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmuştu.

1973'te Sovyet yönetimi Cenevre telif hakları sözleşmesini imzalayana kadar birçok Batılı yazarın eserleri Sovyetler Birliği'nde milyonlarca basılıp satılıyordu ve yazarına tek kuruş, tek kopek telif ücreti ödenmiyordu. O dönemde Le Carre, kitaplarından birinin Sovyet sansürünü aşıp peynir ekmek gibi satıldığını duymuştu. Yine duyduğuna göre kitapları Sovyetler Birliği'nde çok satılan batılı yazarlardan bazıları, zaman zaman Sovyet kültür bürokrasisi tarafından Kırım Yarımadası'ndaki tatil tesislerine davet ediliyor ve alamadıkları telif ücretine karşılık kendilerine bol bol plaj, güneş, kum, votka, Kırım köpüklü şarabı ve havyar ikram ediliyordu. Le Carre daha da mütevaziydi. Sovyetler'in Londra'daki kültür ataşesine yazdığı mektupta, "Oraya gelip paramı harcayabilir miyim?" diye soruyordu. Yine cevap alamadı. Ta ki bir gün Moskova devlet üniversitesinden "ufak tefek, enerji dolu bir bayan" onun sevgisine karşılık vermeye gelene kadar, sevgisi karşılıksız kalmıştı. Bu bayan onu Sovyet Yazarlar Derneği'nin konuğu olarak Moskova'ya davet ediyordu. Daveti masrafların cebinden olması şartıyla kabul ettiğini söyledi. Dahası, elçiye zeval olmaz kuralına rağmen Le Carre, Sovyetler'in temsilcisine hoş olmayan şu sözleri söylemiş: "Kendi üyelerinin hapse atılmasını resmen onaylayan bir kuruluşun konuğu olarak gelmek istemem."

Sovyetler Birliği'ne ilgisini şimdi İngiliz gazetelerinde çıkan haberleri okumakla, Sovyet resmi kuruluşlarının dağıttığı kuşe kağıda bol resimli Leningrad broşürlerine göz gezdirmekle tatmin ediyordu. Daha ilginç bir Doğu havası koklama yolu, Uzakdoğu'ya yaptığı tüm yolculuklarda İskandinav SAS Havayolları'nın uçaklarına binmekti. Çünkü SAS'ın Uzakdoğu seferlerinde hep ara durak olarak Taşkent vardı. Hiç değilse "Kızgın pist üzerinde Rus akar yakıtının çıkardığı buğuyu koklayabiliyor"du.

John Le Carre'ın Sovyetler Birliği'ne duyduğu ilgi, melodrama dönmek üzereydi ki, "Literaturnaja Gazeta", onun "Küçük Trampetçi Kız" adlı romanından iki bölüm yayınlayıverdi. Bu romanda klasik Doğu-Batı mücadelesinin aksine, Filistinli gerillalarla İsrail gizli servisi MOSSAD arasındaki mücadele konu ediliyordu. Ama Le Carre tam, Sovyet okuyucularına da ulaşmış olmanın sevincini yaşarken, derginin başa bir de önsöz eklemiş olduğunu duydu. Dediğine göre önsözde "müstehcen bir iddia" vardı. Literaturnaja Gazeta'nın önsözünde yer alan "yazarın MOSSAD'ın gelişkin işkence yöntemlerini MOSSAD'ın zindanlarında bizzat izlemiş olması gerektiği" sözü hoş kaçmıyordu. John Le Carre öyle öfkelendi ki, intikam almaya karar verdi. "Eserimi tersyüz etmelerini sevmem. Paramı işkence seanslarına katılarak kazandığım suçlamasını hiç sevmem. Hele Gulag takımadalarının sahiplerinin bunu söylemesine hiç dayanamam" diyordu Le Carre.

Le Carre, öyle oturup, Sovyetler Birliği'nin kültür bürokratlarından nasıl intikam alabileceğini düşünürken Alman romancısı Heinrich Böll'ün ölümü dolayısıyla bir bağış çağırısı aldı. Ölüm ilânında şöyle deniyordu: "Çiçek ya da çelenk gönderilmemesi, onun yerine Uluslararası Yazarlar Birliği PEN'in siyasi baskıya uğrayan yazarlara yardım fonuna bağış yapılması rica olunur."

Le Carre, Zürih'teki temsilcisi aracılığıyla, Moskova'dakilerin kendisine ödeyeceği telif ücretini bu fonun bankadaki hesabına yatırması isteğini bildirdi. Artık "Ne kadarını münasip görürlerse" diye de eklemişti. Nitekim bir süre sonra "Literaturnaja Gazeta"nın 284 bin lira dolayındaki telif ücretini bu hesaba yatırdığı haberi duyuldu.

Aslında Sovyetler Birliği dahil dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren bu kuruluş, bağış sahiplerinin adlarının gizli tutulacağı konusunda güvence veriyor. Ama Le Carre, Moskova ile ilişkisini bir kere açıklamayı kafasına koymuş. "Gururlarını yendiler ve ödediler" diyor. Artık yeniden Moskova konusunda umutlu. "Bütün bu hareketler sadece özlenen Rus aşk mektubunun girizgâhıydı" diyor böbürlenerek. Dahası, John Le Carre, Moskova'dan gelen sevgilerin bir bayanın kaleminden çıktığını takmış kafasına. Kremlin uzmanlarına uzun uzadıya sormuş, "Literaturnaja Gazeta" niçin bu bahar, Gorbaçov'un başa geçişinin hemen sonrasında, Le Carre'nin iki yıllık bir romanından iki bölüm birden yayınladı diye. Onlar da ona demiş ki, Gorbaçov, "Batı romanlarının tiryakisi" imiş. Belki de John Le Carre'nin casus romanları da Kremlin'deki bayanın en sevdiği kitaplar arasındadır. □

Eski Madrid Büyükelçisi Kuneralp'le 'İspanya'da demokrasiye geçiş' üstüne

"Demokrasiye zemini Franco dönemi hazırladı"

"İspanya'nın daha sonraki dönemini layıkıyle değerlendirebilmek için iç savaşı bilmek lâzımdır. Aynı ailenin fertlerinin bile birbirini hunharca boğazladığı görüldü. Franco, bu yoksulluk ve kaynaşma içinde iktidara geldi. Çok adam öldürdü... Franko'nun sistemi maskara bir sistemdi ama..."

"Franco, devlet reisi oluşunun yıldönümü olan 1 Ekim günü, Madrid'de kalmış olan misyon şefleriyle devlet erkânının tebriklerini aldıktan sonra balkona çıktı. Halk, sarayın önündeki büyük meydanı hıncahınç doldurmuştu. Franco halka hitaben birkaç söz söyledi. Titrek bir sesle, ne söylediği pek anlaşılmadı, ama balkona çıkması kâfi idi. Bir alkış tufanı koptu, halk delicesine tezahüratta bulundu, dakikalarca "Franco, Franco, Franco" diye bağırdı. Hava soğuktu, birkaç gün sonra Franco hastalandı. Hastalığını yenmek için tıp ilminin verdiği bütün çarelere başvuruldu. Nâfile, tabiat en son galip geldi, Franco 20 Kasım günü vefat etti. Tabutu Saray'a getirildi ve halk önünden geçti. Cenaze günü Saray önündeki meydan yine tıklım tıklım dolu idi. Tabut Saray'dan çıkınca halk son bir defa "Franco, Franco, Franco" diye bağırdı. Bu bir veda bağırışı idi. Bu sefer Kral ilân edilen Juan Carlos balkona çıktı ve halk "Juan Carlos, Juan Carlos," diye bağırdı. Halk böyledir, tek değildir, çoktur ve başka başka bağırır."

"Sâdece Diplomat", Zeki Kuneralp, s. 191.

— Efendim, 1972-1979 döneminde ülkemizin Madrid nezdindeki Büyükelçisi idiniz. Dolayısıyla 20 Kasım 1975'te Franco öldüğünde İspanyol halkının bu olayı nasıl karşıladığını yakinen gördünüz. Nitekim, Franco'nun 10. ölüm yıldönümünün yaklaştığını bana da siz hatırlattınız. Bu konuya girmeden önce, İç Savaş'tan alarak, Franco'nun 40 yıllık iktidar döneminde neler gerçekleştirdiğini, kısaca, değerlendirmenizi isteyebilir miyim?

— İç Savaş İspanya için yeni bir şey değildi. Geçen asırda İspanyollar bir Napoleon'a karşı savaştılar, bir de müstemleke savaşları oldu. Ama, içte, Karlistler yani Kuzey'deki eyaletler ile Madrid'deki Merkezciler arasındaki çarpışmalar hep dahilî harplerdi ve çok hunharca idi. Son iç savaş da sırf Franco'nun eseri değildi: biraz anane, biraz Cumhuriyetçiler'in beceriksizlikleri buna yol açtı. Ama Franco bu yaratılan zeminden istifade etti. İspanya'nın daha sonraki dönemini lâyıkiyle değerlendirebilmek için iç savaşı bilmek lâzımdır. Öylesine acımasızdı ki, kimi zaman aynı ailenin fertlerinin bile birbirlerini hunharca boğazladığı görüldü. Ve Franco bu korkunç anıların beslediği büyük bir kaynaşma ve yoksulluk içinde iktidara geldi. İlk zamanlarda çok sert davrandı; çok adam öldürdü. Ama zamanla, memlekete istikrar hâkim olmaya başladı.

— Böylesine feci bir iç savaş ertesinde, toplumun tüm kesimleri bu istikrarı onayladı mı?

— Evet, İspanya'ya istikrar hâkim oldu; çünkü Franco'dan nefret edenler dahi istikrarı kabullendiler. Şunu vurgulamak gerek: İstikrar her şeyin başıdır. İstikrarsız hiçbir şey olmaz, ne sanayi, ne turizm ne de başka bir şey. Bu ikinci fasılda Franco istikrarı sağladı. Evet, belki "mezarlık istikrarı" diyeceksiniz. Doğrudur. Ama, sevimsiz görünse de, bir siyasetin değerini ölçmek için neticeye bakılması genel kabul gören bir temayüldür. Çok da yanlış bir temayül değildir. Nitekim, bu istikrar sayesinde İspanya'ya nimetler gelmeye başladı. Tabiî, İspanya'da hava ve deniz üsleri kuran ABD'nin malî yardımını da hesaba katmak lâzım. İspanya belki Marshall yardımı almadı ama üsler nedeniyle birçok imkâna kavuştu.

— Peki efendim, tüm dünyada şaşkınlıkla izlenen İspanya'nın demokratikleşmesi nasıl gerçekleşti?

— Ben bunu birinci derecede Franco döneminde ulaşılan maddî refaha bağlıyorum. Maddî refah, toplumdaki keskin farkları yumuşattı. Kimsenin dahilî harbin dehşetine geri dönmek istemeyişi de, siyasî atmosferin ılımlı seyretmesini sağladı. Bu süreç, istikrar-iktisadî refah-demokratikleşmenin normal bir teselsül şeklinde gerçekleşmesinden ibarettir. Tabiî ki, Franco'nun tüm icraatını İspanya demokratikleşsin diye kasıtlı olarak yaptığım söylemiyorum. Ama, objektif olarak icraatı ile bu gelişime elverişli bir zemin hazırladığı söylenebilir. Meselâ, başlıca Falanj Partisi'nin uğraştığı devlet sendikaları işçilerin ücretlerini gözetiyordu. Almanlar'ın bir vecizesi vardır: "Die Liebe geht durch den Magen" (Sevgi, mideden geçer). Franco da işçilerin midesini -en azından bir miktar- doldurmaya çalıştı.

Tutulmayan yemin

"Franco bir gün öleceğini biliyordu, onun için kendisine bir halef hazırlamıştı. Ölümünden sonra halefi eserini, Franco rejimini devam ettirecekti. Halefinin ismi Juan Carlos idi, son İspanya Kralı'nın torunu idi. Babası menfada yaşıyordu, Franco onunla anlaşmıştı ve Juan Carlos daha küçük iken babasından alınıp İspanya'ya getirilmiştir. Franco'nun nezareti altında İspanya'nın müstakbel devlet reisi olarak yetiştirilmişti. Seçkin hocalardan ders görmüş, askerî okullara devam etmiş, her üç kuvvette askerliğini yapmış, rütbesini almıştı. Olgunluk çağına gelince "İspanya Prensi" ünvanıyla bütün merasimlerde Franco'nun yanında ama bir adım geride, yer almıştı. Franco, rejiminin ana prensiplerini "değişmez" ilân ettirmişti. Juan Carlos, tahta çıktığı vakit, bu prensiplere sadakat yemini edecekti. Bunların bekçisi, hattâ bir bakıma esiri olacaktı. Bu, Franco'nun ümidi idi. (...)

Franco öldü, Juan Carlos Kral oldu ve Franco'nun istediği gibi, rejiminin ana prensiplerine sadakat yemininde bulundu. Ama yeminden sonra bir nutuk verdi ve bu nutukta İspanyol milletine demokrasi vaad etti. Vaadini tuttu, yemini bozdu. Bu, kaçınılmazdı, çünkü yemin ile vaad bağdaşamazdı. Juan Carlos yeminini yavaş yavaş, kademe kademe, ihtilâl yoluyla değil inkılap yoluyla bozdu. Juan Carlos'un idaresinde İspanya, kısa zamanda 40 yıllık kapalı otokratik rejimden, açık, demokratik rejime geçti."

Sâdece Diplomat, S. 192.

İspanya'da milli bayram— Franco Prenses Sophia'nın kolunda. Dona Carmen'e (Bayan Franco) refakat eden Veliaht İspanya Prensi Juan Carlos onu izliyor.

Kuneralp— "1976'dan sonra İspanyollar demokrat oldu."

— Kral'ın tüm bu dönüşümde oynadığı rol neydi?

— Juan Carlos başlangıçta bir muamma idi. Franco'nun kuklası olduğu söyleniyordu. Güzel, boylu poslu bir adamdı ama silik bir şahsiyete sahip olduğu izlenimini yaratıyordu. Ama Franco'nun öldüğü o mühim anda, orduyu zaptetti, Güttierrez Mellado ile birlikte. Çünkü bütün komutanlar Kral'ın hocası, tüm önde gelen subaylar da askerlik arkadaşıydı. Hepsiyle istediği an ve istediği biçimde konuşabiliyor, onları ikna edebiliyordu. Bu işlevini sonuna kadar sürdürdü ve o maskara darbe teşebbüsünde de rejime sahip çıktı. Hatırlarsın, subayın biri geldi, birkaç arkadaşıyla meclisi bastı. Elindeki tabancayla ne yapacağını bilemez bir vaziyette... Bir krizdi tabiî, ama dışarıda daha büyütüldü. Fransızlar, "Le ridicule tue" derler. Yani, birşey gülünçleşince ölür anlamına. İşte, İspanya'da da, artık bir darbe ihtimalinden sözetmek mümkün değil. Faşizm tamamen öldü; Komünizm can çekişiyor. Alternatif yok. Zâten ne için gelecekler? İspanya dünyanın en gelişmiş on sanayi ülkesinden biri oldu. Kimse Kral'a ve hanedana karşı değil. Üstelik Kral'ın oğlu Felipe de gayet iyi yetişiyor. İspanya'nın derdi -ki, ondan kurtulacağı yok- Bask sorunudur.

Geç kalmış bir ölü

"Franco'nun ağır ve uzun süren hastalığı, -biraz da tıp kaidelerine aykırı olarak İspanya'nın siyasî ahvali üzerinde bir bakıma müsbet tesir icra etti. Halk, Franco olmadan da devlet işlerinin yürütülebileceğini gördü, 'Francosuzluk ürküntüsü'nden büyük ölçüde kurtuldu. Gerçek şudur ki, 1975 Kasımı'nda, İspanya'da Franco'nun -eceliyle de olsa- siyasî sahneden çekilmesini istemeyen kimse yoktu. Franco'nun sağlık durumuyla ilgili haberler tedricen arka plana atılmakta, Prens Juan Carlos giderek ön plana çıkmaktaydı. Son zamanlarda duyulan istikbale ilişkin tereddütler ve emniyetsizlik de zamanla azaldı. İntikal devresi için giderek müsait şartlar oluştu. İspanya milleti şimdiden 'Franco Devri'ne kapanmış nazarıyla bakmaya alışmaktaydı."

— Tekrar geçiş devrine dönelim mi?

— Ben göreve başladığımda dostum o zamanki İsviçre Sefiri dahil çok sa-

yıda ileri gelen kimse, Franco'nun öldüğü gün tüfeklerin patlayacağına, Madrid'in ana caddesi **Passeo de la Castellana**'da kan gövdeyi götüreceğine neredeyse muhakkak gözüyle bakıyorlardı. Çünkü, İspanya iç çatışmalara alışıktır deniyordu. Böyle olmadı. Birbirlerini öldürmediler. Üstelik 1976'dan sonra İspanyol milleti demokrat oldu. Ki, İspanyollar -tarihlerine bakılınca açıkça görüleceği üzere- demokrasiye de alışık değildiler. İspanya'daki bu sancısız dönüşümün, sanırım, tarihte bir benzeri yoktur. Birkaç sene önce hepsi Franco'nun birer uşağı gibi görünen kimseler, kendi varlıklarını devlete karşı isbat edebildiler. Halk da iyiyi kötüyü ayırd ediyor, siyasetçilerin her dediğine kanmıyordu. Çok zengin bir dil ile kültür mirasının bunu kolaylaştırdığını düşünüyorum. Tekrar ediyorum, Franco'nun kurduğu devlet düzeni ve anayasa -ki bu hepsi devlet başkanı tarafından tayin edilen kimselerin oluşturduğu çok şeklî ve maskara bir sistemdi- yine Franco'nun belirlediği çerçeve içinde değişti. Mevcut anayasayı yok edenler, kendilerini işbaşından uzaklaştıracak seçimleri ve yeni anaya-

İç savaş yılları— Madridli milis kadının yüzündeki yıpranma ve tatlı tebessüm, Franco'nun İspanya'sına karşı halkın kendiliğinden direncini simgeliyor.

sayı düzenleyenler hep Franco'nun bir zamanlar seçtiği adamlardı.

— Bir keresinde Bilbao'daki uçak kazasında ölen eski dışişleri bakanı üzerinde durmuştunuz?

— Evet, Lopez Bravo. Bravo, Franco'nun günün ihtiyaçlarına göre yön verdiği dış siyaseti yürütüyordu. Çünkü meselâ, ABD ile yakın ilişkilere rağmen, Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunun birer sefir gibi işlev gören konsolosları vardı. Madrid'de. Ben göreve başladıktan sonra, Tayvan Sefiri başkentten ayrıldı ve yerine Pekin'den yeni bir sefir geldi. Ayrıca, Lopez Bravo'dan önce Ortak Pazar'a müracatta bulunulmuştu. Gerçi, Ortak Pazar uzun süre cevap vermedi ama olsun, hamle yapılmıştı bir kere.

— Peki, Komünist Partisi ve Santiago Carillo hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Carillo sürgünden, sakal takıp tebdil kıyafetle döndü. Ama geldiği biliniyordu. Ve herkes zannetti ki, Komünist Partisi süpürüp götürecek her seyi. Hayır, Komünist Partisi Carillo'yu süpürüp götürdü.

— Çok teşekkür ederim, efendim. □

JÜLİDE ERGÜDER

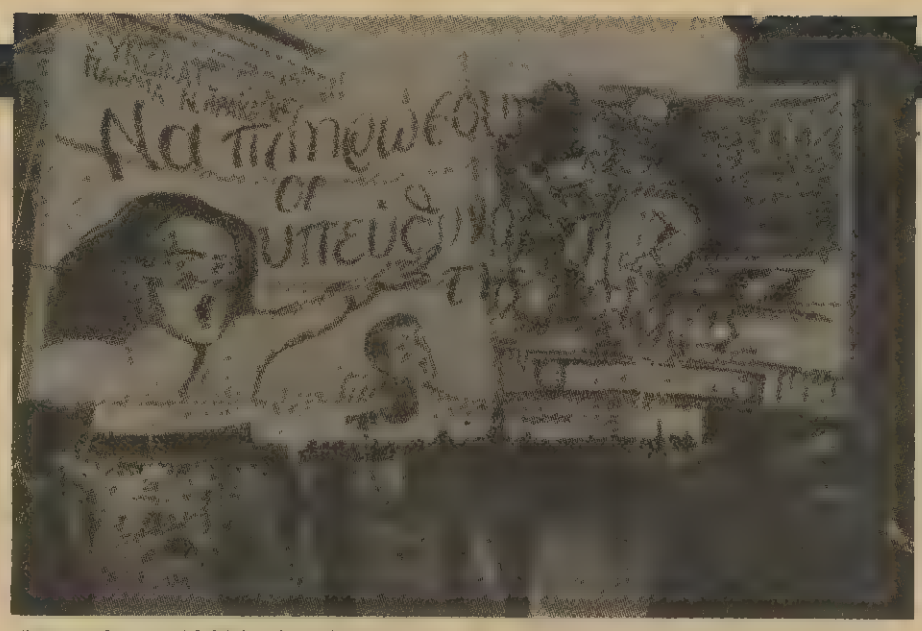

Protestolar— PASOK'un başı dertte.

Uzo-Sirtaki günleri bitti

Ekonomik önlemlere muhalefet sol içi hesaplaşmaya dönüştü

Yunanistan Kasım ortalarından bu yana grevlerle çalkalanıyor. Yeni iktisadî önlemleri, uzmanlar kaçınılmaz buluyor, ama PASOK'u destekleyen işçilerin gözünde Papandreu, düpedüz, seçim vaadlerini bir anda unutan bir lider durumuna düştü. Papandreu 1981'de işbaşına gelişinden bu yana en yoğun muhalefetle yüz yüze. 11 sendikacıyı PASOK'tan ihraç etmek zorunda kalması, muhalefetin kendi partisini de sardığını gösteriyor. Enflasyon oranı yıl sonunda yüzde 23.5 (AET'deki en yüksek oran) carî işlemler açığı ise 3 milyara ulaşacak. Dış borç da çoktan 15 milyar doları buldu. Aşağıdaki yazı, Papandreu'nun iktisadî zorunluklar ve muhalefet ile başa çıkıp çıkamayacağına ilişkin ipuçları içeriyor.

ANDONİS ZİKAS

ATİNA

14 Ekim sabahı. Saat 8. "Bir genel grev günü sabahında Atina" diye kafamıza başlığı atmış, sokağa çıkmışız. Bizim hurda Volkswagen'le şehir merkezine doğru yol alırken ilk grev kırıcıya rastlıyoruz: İstanbul trafiğine rahmet okutan Atina trafiği.

Merkez çembere birkaç kilometre berideki kavşaklardan birinde kırmızı ışık yanınca duruyoruz. Yanımıza gelip duran ve sırtına iki kocaman ses yükseltici yüklenmiş otodan yapılan yayını dinliyoruz: "Kahrolsun pahalılık hükümeti PASOK", "daha çok hayat pahalılığına hayır", "Halkın sesi Yeni Demokrasi Partisi" türünden sloganların kaydedildiği bir kaseti çalarak şehirde dolaşan Yeni Demokrasi Partisi'nin onlarca propaganda arabasından biri bu. Televizyonun deterjan programlarını andırır bir düzenleme ile kasetten yayın sürüyor; "cuntadır geçecek nı nı nının", "liderimiz Mitsotakis nı nı nının."

Genel grevi örgütleyen Yunanistan İşçi Sendikaları Konfederasyonu (GSEE)'nin 1983'teki yönetim kurulu seçimlerine katılmayan ve konfederasyonda etkinlikleri sadece Genel Kurul'da 20/235 oranında olan YDP'liler fırsatı ganimet bilip muhalefete geçmişler. Ama bu kez olan bitenlere ancak "hariçten gazel" atabiliyorlar. Olanlar, sol içi olup bitiyor zira.

YeniGündem'in bir önceki sayısının yayınlandığı günlerde açıklanan ekonomik önlemler paketi tam anlamıyla, sol gösterip, knock-out'luk bir sağ direkt çıkartmaktı. Yeni Ulusal Ekonomi Bakanı Smitis'in IMF uzmanlarına parmak ısırtacak ustalıkta bir neoliberal reform programı hazırlayacağı beklenmiyordu doğrusu.

Önce her zamanki gibi Papandreu televizyonda arz-i endam edip kapkara bir ekonomik tablo çizdi. Sonra sırayı Smitis'e verdi ve o da, "düşünülen" önlemleri teker teker açıkladı. Bu önlemler paketi şarkısını Türkiyeli okuyucu yıllardır dinlediği için ayrıntıya girmiyorum, ana başlıklarla yetineyim:

— İhracatın artırılması, ithalatın kısıtlanması için Drahmi'nin yüzde 15 devalüasyonu (bu madde uygulanmaya kondu),

— Tasarrufların artırılması, tüketimin kısılması, yatırımların artışı için zamlar, vergi reformları,

— Enflasyonun önlenmesi için ücretlerin ikibuçuk yıl süreyle artış hızının düşürülmesi (şu anda ücretler enflasyon hızına paralel, bazan onun üzerinde artıyor).

1985-1989 sezonu ekonomi tartışmalarının girilen yeni aşamasıyla birlikte, gazetelerde, dergilerde, TV açık oturumlarında, taverna ve kafeniolarda tartışmalar giderek arttı. Kimi, PASOK'un beş ay önce seçimler sırasında bunca karanlık bir ekonomik tablo çizmezken şimdi bunu yapmasının ardındaki bit yeniğine dikkati çekerken, kimisi de olayın üç milyar dolarlık "asrın silah alımı"na hazırlık olduğunu öne sürüyordu. Özellikle Komünist Partililer PASOK'un üç yıl sonra NATO üslerini kaldırmamak için mazeret hazırlığına başladığından dem vuruyorlardı.

Bu minvalde "sakin sakin" tartışılıyorken ekonomik pakete ilk "tavır" geldi. Yunanistan Sendikalar Konfederasyonu'nun PASOK'lu başkanı, hiç kimseye danışmadan -biraz da durup dururken- hükümetin almak zorunda olduğu önlemlerin acı, ama ulusal bağımsızlığın koşulu olan ekonomik bağımsızlık için gerekli olduğunu, işçi sınıfının hükümeti desteklediğini açıklayıverdi.

Ekonomik pakette en ağır yük çalışanların sırtına bindiriliyorken, herkes, güvenilir hesaplamalara göre gerçek ücretlerin yüzde 10 düşeceğini biliyorken, bu açıklama sendika çevrelerinde, henüz yarısı dolmuş olan bardağı doldurmaya ve taşırmaya yetecek malzemeyi sağladı.

İlk etapda PASOK'lu başkana muhalefet eden PASOK'lu Konfederasyon Yönetim Kurulu üyesi 8 kişi PASOK'tan atıldı (Yönetim Kurulu toplam 45 kişi, şu anda 18 PASOK, 17 Komünist Partisi, 2 İç Komünist Partisi, 8 atılanlar.). Ardından atılanlar, her iki Komünist Partisi'nin Kurul'daki üyeleriyle birleşip başkanı düşürdüler. Şimdi her iki tarafta usül, ayrıntı, tüzük, mahkeme vs.'li bir kapışmadır gidiyor. Gelişmeler Aralık başlarında daha da hızlanacak.

Devalüasyon ve fiyat artışları -ki her zamanki uygulama- dışında ekonomik paketin öngördüğü ücretlerdeki kısıntı henüz bir proje aslında. Tartışmaya sunulduğu andaki tepkiler bunlar olduğuna göre hükümet, projeyi hangi noktalarından nereye kadar uygulamaya koyacağını alacağı tepkilere göre yeniden düşünecektir sanıyorum. Ama PASOK; "Bu ekonomik önlemleri ille de uygulayacağım" der ve bir yolunu bulup sendikacıların, Komünist Partisi'nin ve kendi partisi içindeki karşıtların onayını almazsa, madenciler grevinin Thatcher'ın başına ördüğü çorabın benzeri Papandreu'nun başına örülebilir.

Papandreu'nun ve PASOK'luların Mitterand ve Thatcher'dan yeterli dersi aldıklarını varsayarsak, son ekonomik paketin uygulama metni olmaktan çok "neyin nereye kadar uygulanabileceğinin ölçüldüğü bir metin" olarak alınması daha doğru gibi geliyor bana.

"Yönetici" ya da "politik iktidar" olan ve bunun gereklerini mevcut üretim ilişkileri mantığında halkın çıkarlarına aykırı yollarla yerine getirmek zorunda olan PASOK, bu "toplumsal tepkiyi ölçme" işini epey iyi yapar zaten.

PASOK'luların bu "toplumsal tepkiyi ölçme" ve ona göre davranma taktiklerinin ilginç iki örneği Karamanlis'in Cumhurbaşkanı seçilmemesi olayında ve Fransız faşisti Le Pen'in Yunanistan'a gelişinde yaşananlardı. İlkinde Papandreu son ana kadar Karamanlis'in seçiminden yana tavır koyacağının sinyallerini verdi. PASOK tabanı, gençlik ve parti yöneticilerinin önemli bir kısmı "Karamanlis'e hayır" deyince, Karamanlis harcanıverdi. İkinci olay ise geçen yaz yaşandı. Le Pen'in Yunanistan'a gelip ileri-geri demeç vermesine, hapisteki cunta lideri Papadopulos'u ziyaret girişimlerine ses çıkarmayan hükümet, üniversite öğrencileri ve militan sol gruplar Le Pen'in kaldığı otele doğru yürüyüp camını çerçevesini dağıtınca, ülkeyi terketmesi için uyardılar. Polisin tutukladığı yüzlerce öğrencinin Yunanistan yasalarına göre müebbet hapis istemiyle yargılanmaları gerekiyordu. Basın, üniversite, partiler bir hafta kaynayıverince, "antifaşist güçlerin zaten babası olan sosyalist hükümet" manzarası ihmal edilmeden, öğrenciler salıverildi.

Yönetenlerle yönetilenler arasında hep bir didişme olduğunu ve yönetimin üslubunu yönetilenin çap ve kalitesine, bilinç, örgütlenme ve siyasal olgunluk düzeyine göre ayarlaması gerektiğini bilir PASOK'lular.

Bu ekonomik önlemlerin son biçimlenmesi yönetenlerin boylarının ölçüsünü aldıkları kadar yönetilenlerin de boylarının 40 yıldır ne kadar, nerelerde, nereye kadar uzadığının en yeni göstergesi olacak sanıyorum. □

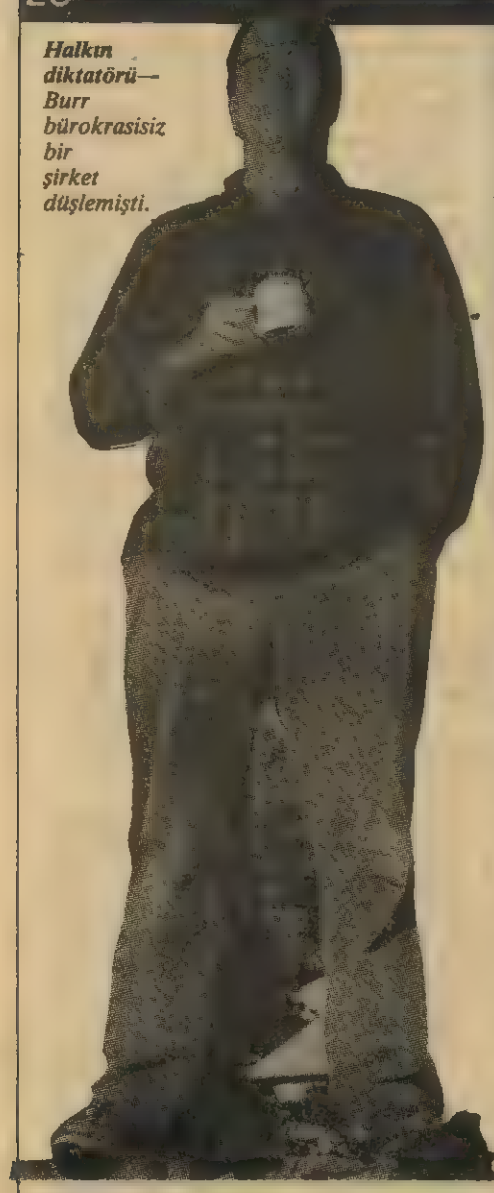

Halkın diktatörü— Burr bürokrasisiz bir şirket düşlemişti.

HAVA TRAFİĞİ

Halkın Ekspresi

Havaalanında upuzun kuyruklar. Herkes son anda bilet arıyor. Bilet bulan talihliler uçağa bindikten sonra hostes koltukların arasında dolaşıp "Ücretler lütfen" diyor. Havalandıktan sonra da müşteriler uçağın büfesine yanaşıp, 50 cente meşrubat ve sandviç satın alabiliyor. Valizlerini 3 dolar karşılığında bagaja veriyorlar. Koltuğunda oturup servis yapılmasını bekleyen yok, çünkü o iş için personel yok. Pilotlar da uçuştan önce ve sonra bagaj kontrolü yapıyor, bilet dağıtıyor, danışmada duruyor. Valizleri müşterilerin taşıması gerekiyor. İşte "Peoples Express" (Halkın Ekspresi). ABD'nin beşinci büyük havayolları şirketi. Bu yıl bir milyar ciro yapan şirket, ciddi işadamlarının binmeyi prensip olarak reddettikleri tek havacılık kurumu. Çünkü "Halkın Ekspresi" gişesinde hep upuzun bir kuyruk oluyor ve uçakları istisnasız rötar yapıyor.

"Halkın Ekspresi"nin kuruluşundan sadece beş yıl sonra 1 milyar dolarlık ciroya ulaşması, şirketin bugünlerde ekonomik efsaneler arasına girmesine yol açtı. Şirket bugünlerde 170 dolardan daha az bir ücretle Amerika ile Avrupa arasında yolcu taşıyor. "Halkın Ekspresi"nin Brüksel'den kalkan New York seferlerine Avrupa'nın dört bir yanından hücum ediliyor.

Şirketin patronu Donald Burr'un başarısının sırrı, işini her bakımdan diğer şirketlerden farklı kurmuş olması. "Halkın Ekspresi"nin yöneticilerinin hiçbirinin (Burr'un da) sekreteri yok. Telefonlara kendileri bakıyorlar, mektuplarını kendileri yazıyorlar. Burr, şirketin en üst yöneticisi olarak geçen yıl sadece 68 bin 912 dolar (38 milyon 590 bin lira) maaş almış. Oysa diğer şirketlerde pilotlar bile ortalama 90 bin doların üzerinde yıllık gelire sahip. Bunu şöyle açıklıyor: "Ücretler, maliyet ve masraf demek. Mülk sahipliğinin ödülü kâr primi ve hisse değerinin yükselmesidir." Newark'taki merkezde kendi şirketine ait park alanına girerken bile her sabah bilet parası ödüyor. Ne kendisi, ne ailesi, şirketin herhangi bir hizmetinde özel indirim ve kolaylıktan yararlanamıyor.

1980 yılında şirketi 8 kişi kurmuşlardı. Birkaçı ortaklaşa evlerde oturuyor, öğle yemeklerini birlikte pizzacıda yiyor, aksam hep beraber bira içmeye gidiyorlardı. Yeni alınan personel de bunun dışında kalmadı. Tüm personel gerçek bir aile havasındaydı.

Burr çalıştırdığı insanlara Amerikan şirketlerinde görülmemiş özgürlükler verdi. Başka şirketlerde her pilota program verilirken, Halkın Ekspresi'nde pilotlar tartışıp kimin hangi uçuşta yer alacağını karara bağlardı. Kıdem, şeflik gibi kurumlar yoktu. Pilotların uçuş süresi haftada 35 saat ile sınırlanmıştı. Halkın Ekspresi'nin pilotları ise ayrıca envanter, bagaj yükleme, bilet kontrolü, gibi görevlerle haftada 70 saat çalışabiliyordu. Ama yine de ücretleri 22 ile 70 bin dolar arasında (12.5-37 milyon lira) kalıyordu.

Beş yıl önce Halkın Ekspresi'ni kurarken 8 ortağıyla görevlilerin üniforma giyip giymeyeceğini bile geceler boyu tartışmıştı. Şirkette zorunlu sayıda yönetici dışında rütbe olmayacaktı, işe alınan herkes en az 100 hisseyle şirkete ortak olmak zorundaydı.

Şimdi eski ortaklarından bazıları kendisini "Rahip Jim Jones" adıyla anıyor (1979'da Guyana'da yüzlerce müridini intihara zorlayan Halkın Tapınağı tarikatı lideri). Birisi şöyle diyor: "O tümüyle bir diktatördür. etrafta ona rakip olabilecek kimse istemez."

Burr geçenlerde 300 milyon dolara küçük ve kibar Frontier havayolları şirketini aldı. Frontier, Halkın Ekspresi'nin aksine lüks müşterilere sesleniyor. İdari yapısı ise tümüyle bürokratik. Burr, Frontier ile değişik müşterilere seslenmeyi düşünüyor, ama Frontier'deki bürokrasiyi azaltacak, bu arada Halkın Ekspresi'ni de reorganize edecek, yani bürokratikleştirecek. Halkın patronunun önünde daha çok uzun bir yol var.□

FEDERAL ALMANYA'NIN SKANDALLARI

Binbir suratın marifetleri

Çeşitli devlet makamlarından verilme çuvalla pasaportu var, sık sık isim ve kimlik değiştiriyor, işi, "pis herifleri yakalamak." Kimi zaman hedef seçtiği insanları önce suç işlemeye kışkırtıyor, sonra yakalattırıyor. Kimi zaman çalıntı sanat eserlerini buluyor ve sahiplerine geri satıyor. Amerikan tipi bir özel hafiye. Werner Mauss, hukukuyla övünen Federal Almanya'da hukuk dışı ilişkilerin simgesi. Mauss'un yüzünü gören pek az kişi var. Kendisine çeşitli görevler veren Federal Polis Örgütü'nde bile eşkalini doğru dürüst vermeyen silik bir fotoğrafı var.

Mauss vakasının kamuoyuna yansıması, peşpeşe iki ekonomi bakanına rüşvet veren Flick şirketi yöneticisi Eberhard von Brauchitsch'in verdiği ipucuyla oldu. Madem onu ve iki eski ekonomi bakanını (Otto von Lambsdorf ile Hans Friderichs) ipe çekmeye hazırlanıyorlardı, iş diğer önemli adamlara sıçrasın da görsünlerdi. Von Brauchitsch'in mantığı buydu. İki ekonomi bakanına verdiği birkaç yüz bin mark karşılığında şirketine yarım milyar marktan fazla vergi indirimi sağlayan kararlar aldırmıştı. Yasadışı bağışlar listesindeki bağışların bazıları da Federal İstihbarat Örgütü BND'ye aitti. Bu ipuçları kısa zamanda yeni bir skandalı ortaya çıkardı. 10 büyük Alman şirketi beş yıl önce gizli servise 500 bin mark dolayında bağışlar yapmıştı. Hem de şartlı olarak. Karşılığında gizli servis teröristleri yakalaması için özel hafiye Mauss'u görevlendirecekti.

Şirketlerin gizli servisi kendi hesaplarına çalıştırma isteği 1977 yılında İşverenler Sendikası Başkanı Schleyer'in kaçırılması üzerine doğmuştu. Şu anda hükümeti satın almaktan yargılanan von Brauchitsch "RAF" (Kızılordu Fraksiyonu) Örgütü'ne fidye olarak verilmek üzere 500 bin markla aracılık yapacak olan Cenevreli bir avukatla buluşmaya gitmişti. İş çevreleri korkuya kapılmıştı. O zamanın hükümet üyelerinden birinin ifadesiyle "hepsi kendini halk mahkemesi önünde yargılanır halde görüyordu bile."

İşadamlarından gelen baskıyla gizli servis yöneticileri Mauss'u görevlendirdiler. Bir yıllık sözleşmeyle Mauss'a hizmetleri karşılığında 650 bin mark ödendi. Devlet kasasından 250 bin mark çıktı. Daha sonra da sözleşme uzatıldığında 192 bin mark daha.

Özel hafiye kullanmanın pratikliği ortada. Sosyal Demokrat Parti Parlamento Grup Başkan Yardımcısı Horst Ehmke, "Bir özel dedektif her şeyi yapabilir" diyor. "Evlere kapıyı kırarak girebilir, telefonları gizlice dinleyebilir. Yakalanırsa suçlu odur.

Gizli servislerle yakından ilişkisi olan bir Sosyal Demokrat milletvekiline göre bu iş Almanya'da sık sık yapılan bir şey: "Mauss olayında beni şaşırtan tek şey, bu defa sahte bir hesap yerine doğrudan BND'nin kendi banka hesabının kullanılmış olması Yoksa işler hep böyle yürüyor da, biraz daha efendice oluyor." Genellikle kamuoyu baskısıyla karşılaşma tehlikesi yüzünden paravan şirketler kuruluyor.

Hafiyenin resmi — Belki Mauss da yıllarca böyle yöntemlerle çalıştı. Ama şimdi onun "görgü tanıklarına dayanılarak çizilen resmi" federal polisin elinde.

Devletin demokratik kontrol mekanizmalarıyla ilişkisi en hassas kurumun özel çıkar çevrelerinden, hem de şartlı olarak, bağış aldığının ortaya çıkması büyük bir skandal. Ama politikacılar dan ses gelmiyor. Çünkü skandal Sosyal Demokrat Başbakan Helmut Schmidt'in döneminde gerçekleşmişti. Gizli servis BND'nin o zamanki müdürü Klaus Kinkel baş sorumluydu ve şimdiki Kohl Hükümeti'nde önemli bir görevde. Üstelik Hür Demokrat. Hıristiyan Demokrat Parlamento Grubu sözcüsü Alfred Dregger'in deyişiyle "Hür Demokratlar'la uzun vadeli bir işbirliğini düşünüyoruz. Bu yüzden onları şimdi korumamız lâzım."

Yine de Hıristiyan Demokrat hükümet görevlilerinden biri, "Belki de Kinkel'i şöyle bir uçuruma götürüp aşağı sallandırdıktan sonra kurtardığımıza pişman oluruz, kimbilir?" diyor.□

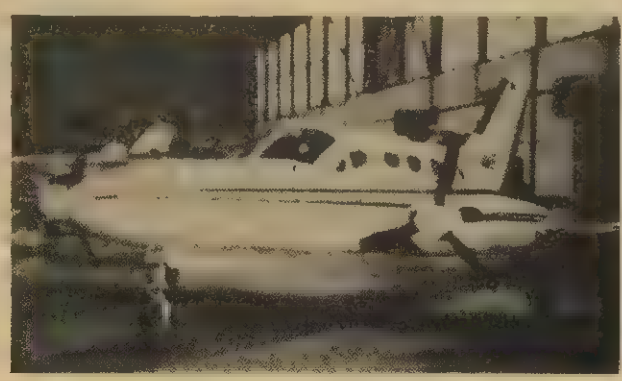

007 dekoru — Özel hafiye Mauss'un evi, zenginlere bile parmak ısırtacak bir villa (solda). "Binbinsurat"ın özel uçağı da vardı (sağda).

Silahlı taraf— İşi asıl tırmandıran hükümetlerin formülü.

İNGİLTERE - İRLANDA ZİRVESİ

"Masum kanı akacak"

Kuzey Irlandalı radikal protestanların lideri Ian Paisley öfkeliydi: "Margaret, Arjantin'in General Galtieri'sini ve İngiliz madencilerinin şefi Arthur Scargill'i yenmiş olabilir, ama Ulster (Kuzey İrlanda) halkına karşı bir savaşı asla kazanamaz." Kuzey İrlanda'da savaş havasının doğmasına neden, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ile İrlanda Başbakanı Garret Fitzgerald arasındaki zirve görüşmesiydi. Kuzey İrlanda'nın merkezi Belfast yakınlarındaki Hillsborough şatosunun karşısındaki bir binada kocaman bir pankart asılıydı: "İhanet". Zirvede imzalanan bir anlaşmayla tarihî bir adım atılıyordu. İrlanda Cumhuriyeti, Kuzey İrlanda üzerindeki hak iddiasından vaz geçiyordu, buna karşılık Kuzey İrlandalı ve İrlanda Cumhuriyeti'nden görevlilerin oluşturacağı bir ikili komisyon ve bir sürekli sekreterya kurulacaktı. Böylece İrlanda Cumhuriyeti ilk kez adanın kuzeyi üzerinde soz söyleme hakkına sahip oluyordu.

İrlanda hassas bir konuydu. 5 milyon 200 bin nüfuslu adada katolikler yüzde 80'lik bir çoğunluğu oluşturuyordu. Buna karşılık İrlanda'nın bağımsızlığı sırasında suni olarak oluşturulan kuzey eyaleti Ulster'de protestanlar yüzde 60'lık bir çoğunluk halindeydi. Muhafazakâr İngiliz milletvekili Mathew Parris'in dediği gibi "Ulster, çoğunluğu Britanya'ya bağlı kalmak isteyen bir sömürge"ydi. Çünkü kuzeyde bellibaşlı ekonomik ve siyasi mevkileri ellerinde tutan protestanlar, sömürgeci ayrıcalıklarını bırakmak niyetinde değil.

Zirvede imzalanan anlaşmaya tüm taraflardan tepki yağdı. Fitzgerald'ın Kuzey İrlanda'nın anayurt ile birleşmesi hedefinden vazgeçmesini, IRA ve onun siyasi kanadı Sinn Feinn liderleri ihanet olarak niteledi. Kuzeyli protestan lideri Ian Paisley ise İngiliz hükümetinin İrlanda Cumhuriyeti'ne söz hakkı tanımasının birleşmeye doğru bir adım olduğu gerekçesiyle "ihanet" diyordu. Dahası şöyle konuşuyordu: "İngiliz hükümeti, İrlanda'yı yönetemeyeceğini açıklamak zorunda. Bu ülkede otorite kalmayacak." Paisley'in hareketinin kıyılarında yer alan "Ulster Özgürlük Savaşçıları" Örgütü ise bunun ne anlama geldiğini açıklıyordu: "Hükümetlerarası konferansta görev alacak her memuru öldüreceğiz."

İngiliz ve İrlanda hükümetleri arasındaki anlaşmanın ilk resmî sonucu, İngiliz parlamentosundaki Kuzey İrlandalı protestan milletvekillerinin istifası ve bunun sonucunda erken kısmi seçim ilanı oldu. Bunu izleyen günlerde de Sinn Feinn lideri Gerry Adams, Katolikleri temsil eden diğer parti olan ılımlı Sosyal Demokrat Liberal Parti'ye ittifak önerdi. Seçim aritmetiğine göre ittifakın başarılı olması halinde biri bir milletvekiliyle temsil eden, biri bir sandalye kazanıp parlamentoyu boykot eden iki parti 17 Kuzey İrlanda sandalyesinden dördünü daha protestanların elinden alma şansına sahip. □

HAVA KORSANLIĞI

Mısır, bir türlü öğrenemiyor

Ronald Reagan Malta hükümetine teşekkürlerini gönderdi. İngiltere hükümeti, Mısır ve Malta'nın terörizme karşı aldığı tavra hayran olduğunu açıkladı. Ürdün Kralı Hüseyin ve Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Mısır'ın "cesur" kararını şiddetle desteklediklerini bildirdiler. Tabiî İsrail de geri kalmadı.

Ama bu kutlama mesajlarının odak noktasında 60 insanın cesedi kanlar içinde yatıyordu. Bunların 58'i Mısır komandolarının baskını sırasında ölmüştü. Ve dünya kamuoyu harekâtın başarısı konusunda aynı görüşte değildi. Örneğin International Herald Tribüne'un Kahire muhabiri, Mısır televizyonunun önce can kaybı konusunda haber vermediğini ve bu yüzden halkın çok mutlu ve gururlu olduğunu bildirdi. Ama kanlı bilançoyu Mısırlılar, diğer Arap ülkelerinin radyolarından duyduklarında halk arasında hava "çok üzücü ve utanç verici" ya da "bu kadar can kaybını Mısırlılar kolay kolay hazmedemeyecekler" biçiminde değişiyordu.

Bir de İngiliz yolcunun ifadesi vardı: "Mısır komandoları pist üzerinde hareket eden her şeye ateş ediyordu."

Mısır'ın bu açıdan sicili karışık. 1977'de Larnaka'daki ise akla hayale sığmayacak bir fiyasko; Larnaka Havaalanı'nın kaçırılan bir Mısır uçağına operasyon düzenlemek için Rum yetkililerden izin almadan alana inen komandolar Rum askerleriyle çatışmış ve 13 kişi ölmüştü. □

DANİMARKA

Üstü başı düzgün mülteci olmaz ki

Avrupa'nın karakteristik sorunu "yabancılar" Danimarka'da ortaya çıkmaya başladı. Bu ay ülkenin başlıca dinlenme merkezi Tivoli parkına trenle gelenleri tren istasyonunun girişinde kocaman bir pankart karşıladı. Pankartta Danimarka bayrağının renklerini (kırmızı beyaz) taşıyan bir kol bir mülteciyi canavar biçiminde çizilmiş bir Ayetullah Humeyni'nin dişlerine teslim ediyordu. İstasyonun girişinde kamp kuran bir grup İranlı günlerce bu protestoları sürdürdü. Konu, mülteci akışının haftada 200'e tırmanması üzerine yetkililerin çok sayıda mülteciyi ülkelerine iade etmesiydi.

Yeni bir gelecek arayan yabancılara karşı gösterdiği hoşgörüyle tanınan ülkeler arasında yer alan Danimarka'da son yıllarda gözle görülür değişiklikler var. Geçen yıl Frederikson kentindeki bir Türk kulübüne yapılan bombalı saldırı ve bu yaz İranlı mültecilerin barındığı bir mülteci kampına çok sayıda Danimarkalı gencin iki gün üst üste hücum etmesi gibi saldırılarda doruğunu bulan yabancı düşmanlığının başlaması. Bir de yetkililerin tavrının değişmesi.

Bu değişikliğin öncülerinden biri 1980 yılında İshoj kenti belediyesi tarafından hazırlanan II. Yabancılar Raporu olmuştu. Bu raporda oturma ve çalışma izni olmayan yabancıların gözetim altında bulundurulmaları, yabancıların değişik semtlere yüzde 6-8 oranında dağıtılması ve kesinlikle gettolaşmaya izin verilmemesi gibi klasik önlemler Danimarka toplumu için ilk kez resmî bir kurum tarafından öneriliyordu. Raporda ayrıca Türklerin ve Pakistanlıların modern evleri doğru kullanamadıklarından yakınılıyor, "doğru kullanım" için broşürler hazırlanması öneriliyordu. Önemli uyarı işaretlerinden biri ise Türklerin balkonlardan kilim silkelediği, bu yüzden Danimarkalıların onların arkasından bağırdığını ve Türklerin buna aldırış etmediği biçimindeydi.

Danimarka on beş yıldır Türklerin ve Pakistanlıların yoğun göçüyle karşılaştıktan sonra şimdi de başta İran ve Lübnan olmak üzere, savaştan kaçan mülteci akınıyla karşı karşıya.

Kopenhag Üniversitesi sosyoloji profesörü Jaques Blum, olayı Danimarka'ya özgü bir ırkçılık olarak yorumluyor: "Bizim önyargılarımızı yönelteceğimiz bir toplumsal grubumuz yakın zamana kadar hiç yoktu. Çünkü yabancıların sayısı çok azdı. Az sayıdaki yabancıyla da mutlu oluyorduk: Yahudilerle, Polonyalılarla, Macarlarla. Çünkü onları asimile etmek kolay oldu. Ama yeni yabancılar asimile olmuyor, sıradan Danimarkalı şimdi burada hep yabancıların varolacağını fark etmenin huzursuzluğunu yaşıyor." Ve ona göre sokaktaki Danimarkalıyı kızdıran çok şey var: "Şimdi şu Lübnanlı ve İranlı mülteciler, hiç de mülteciye benzemiyor. Mülteci dediğin üstü başı yırtık pırtık, bezgin filan olur. Bunlar, üstübaşı düzgün, yakışıklı ve güzel insanlar, üstelik kendilerine güven taşıyan insanlar."

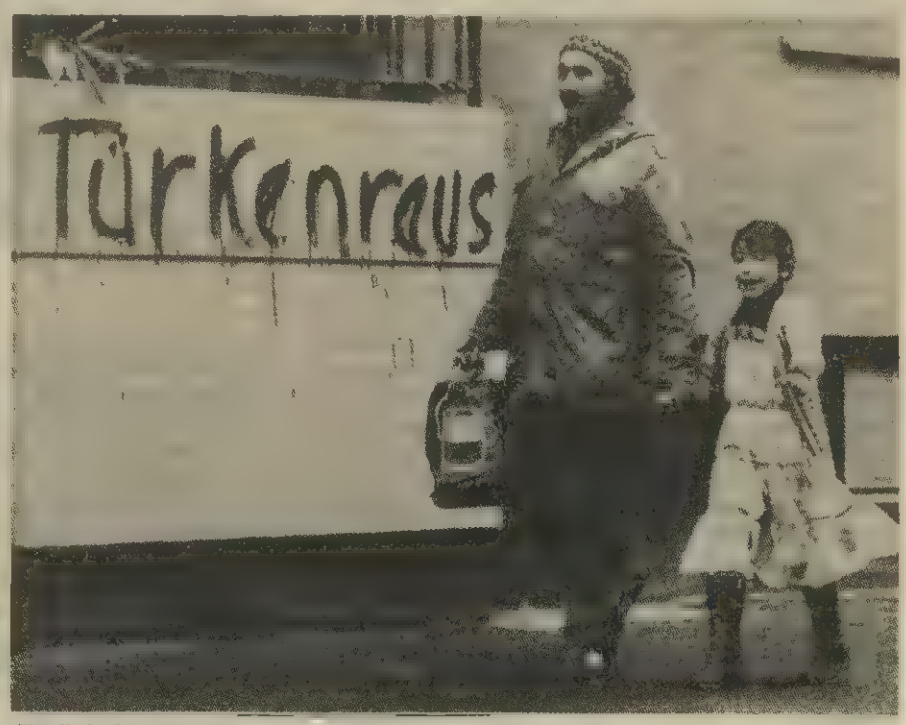

Şimdi de Danimarka'da— Yabancı düşmanlığı.

Bu köklü çelişkiye rağmen, Danimarka'da, örneğin Federal Almanya'da olmayan olumlu bir gidiş var. Üç yıldır ülkede oturan herkese oy hakkı verilmiş olması, siyasi partilerin, yine Federal Almanya'dan farklı olarak, yabancıların oylarının peşlerine düşmesine ve onlardan yana tavırlar da almasına yol açmış. Aşırı sağcı "İlerleme Partisi"nin yabancı düşmanı politikası da, ötekilerin bu konuda açık tavır alma zorunluluğuna yol açmış.

Parlamentoda iki yıl önce kabul edilen bir yasayla ülke, Avrupa'nın iltica-lar konusundaki en liberal ülkesi haline gelmişti. Şimdi o yasayı hazırlamış olan Ole Espersen, iltica formalitelerinin hızlandırılmasını öngören bir yasa değişikliğini savunuyor. Bunun bir sertleşme olmadığı, sadece mültecilerin başvurularının kabul edilip edilmeyeceğini daha erken öğreneceğini ileri sürüyor. Sokaktaki Danimarkalı ise bunu sertleşme olarak değerlendiriyor ve rahatlıyor. □

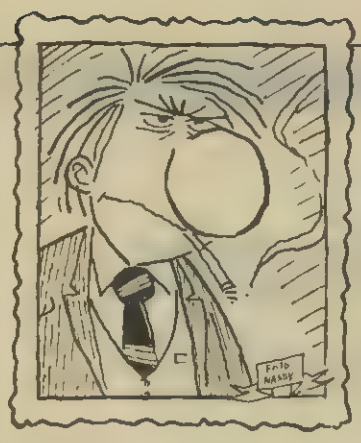

Ben Murti ile konuşmam!

SADIK ÖZBEN

YeniGündem'in bina içindeki yeri değişmiş gene. Üst kata çıkmışlar. Benim bildiğim üçüncü değişiklik. İnsanlarda da biraz değişiklik var ya. Meselâ, Tuğrul diye biri gelmiş. Tuğrul Eryılmaz. **Nokta**'dan, **Yeni Asır**'dan geliyormuş. Belli, huysuz bir adam. Bu derginin yeri filan değişiyor da, tirajı galiba değişmiyor. Bir ara yükseldiydi. Tesadüf olacak, yanılmıyorsam benim yazmaya başladığım sıralarda..,

Neyse, son uğradığımda dergiye, bu Tuğrul Eryılmaz oradaki çocuklara bir şeyler söylüyor; adımın geçtiğini işitince gayrı ihtiyarî durdum, kulak kabarttım. Adetim değildir, hiç hoşlanmam böyle birilerini dinlemekten, ama dediğim gibi, adım geçince, dayanamadım. Diyor ki bu Tuğrul Eryılmaz, "Yahu Sadık Özden mi, Sadık Özben mi? Ne işe yarıyor bu adam?" Bak, hele! Gel de dinleme şimdi! "Bizim canımız çıkıyor, gece yarılarına kadar bu kara kuru dergiye renk vereceğiz diye..." Arada dergiyi de harcadı. Bakalım sonu nereye varacak. "Bu adam on beş günde bir getirip acaip bir yazı bırakıp gidiyor. Yazı da bari bir şeye benzese..." İyi iyi. Bu adam yakında Murat Belge'yi de atar bu dergiden. "Gönderin gitsin röportaj filan yapsın. Bir işe yarasın. Meselâ niye Murtaza Elgin'le röportaj yapmaya göndermiyorsunuz?" Bu noktada beni öksürük tuttu ve mecburen, yeni geliyormuş gibi girdim içeri, yoksa öksürünce belli olacak dinlediğim. Beni görünce sustular, o Tuğrul denen adama da kaş göz ettiler. Zevzeklik edecek hal kalmamıştı. Onun için yazıyı bırakıp hemen ayrıldım.

Delinin zoruna bak! Murtaza Elgin'le röportaj yapacakmışım. Şimdi, evet, ben mimarım, gazeteci filan değilim. Ama yazabilirim, her türlü gazetecilik faaliyetini de yapabilirim. Yalnız, bir kere röportaj kısmı yapıma çok uygun değil. Çünkü utangaç, sıkılgan bir insanım ben. Röportaja gitsem, ne diyeceğimi, ne soracağımı bilemem. "Ee, daha daha nasılsınız?" diye de röportaj olmaz ki. Nejla'yla gittiğimiz resmî ziyaretlerde de böyleyim. Sonradan azar işitiyorum: "Senin yerinde Mikelanj'ın Musa heykeli olsa biraz daha katılabilirdi sohbete," diyor. Ne yapayım, huy.

Kalkıp elin adamıyla röportaja gidecekmişim. Üstelik, kimbilir ne potlar kırarım: "Beyefendi şu şeyi nasıl olduğunuzu okuyucularımıza anlatır mısınız?" demişim meselâ, kafama abajuru yemişim.

Gerçekten, düşünmeye başladım, hayalini kurdum. İlk fasıl, selâmlaşma geldi aklıma. Sözgelişi, iki elim cebimde, samimi bir tavırla, "Selâm. Murti, n'aber?" diye mi girmeli lafa? Yoksa, bir elimde herhangı bir yere bırakamadığım pipo, öbüründe teyp filan gibi avadanlıklar, şöyle iş üstü bir telâş havasında, "İyi günler, efendim, sizi yormayalım, hemen başlayalım mı?" filan deyip alet edevatı açmaya mı girişmeli?

Ben öyle vesveseli, kuruntulu bir insan değilim. Hele bir insan hasta diye -üstelik bu da kesinleşmemiş, umarım değildir- gereksiz tedbirler falan alacak değilim. İnsanlığa sığmaz böylesi. Ama ne de olsa çoluğum çocuğum var. İnsan sorumlu olmalı, ailesine karşı. Onun için ne olur ne olmaz, evinde değil başka yerde buluşmalı. O da bunu kabul eder mi? Etmezse bizim eve-saçmalama, Sadık! Olayın başını unuttun gene! Havalar iyi olsa, ne bileyim, Çamlıca tepesinde, açık havada konuşulabilirdi belki. Telefonla konuşup yüzyüzeymiş gibi yazsam-bu da meslek ahlâkına sığmaz.

Şimdi her mesleğin tehlikeleri var. Görünmez tehlikeleri de. Sözgelişi bizim mimarlık, insanın kafasına tuğla düşebilir, örneğin. Ya da Ticaret Odasından, ANAP'lı filan bir zengin çağırıp, "Şöyle zevkime göre bir ev yaptırmak istiyorum size," diyebilir. Yani var, her mesleğin tehlikeli tarafları var. Ama gazetecilik galiba bayağı tehlikeli bir meslek. Düşünsenize, savaş muhabiri, diye tutup bir yerlere gönderebiliyorlar. Ya da AIDS röportajı yapmaya yolluyorlar insanı. Eskaza memleket hakkında doğru bir şey yazıp hapse düşmek de var.

Gene düşünüyorum, kuruyorum kafamda, ne konuşurum, nasıl konuşurum Murtaza beyle diye... Yok yok, bana göre iş değil.

"Nasıl şeye tutuldunuz?" diyeceğim, "olmadım ki!" diyecek büyük bir ihtimalle. "Tabiî, estağfurullah!" diyeceğim. Çünkü ben nazik bir insanım. Öyle adamın üstüne gidemem. Hem nasıl gideyim yani? "Olmuşundur, olmuşundur" mu diyeceğim? "Bende hiç AIDS'li hali var mı?", "Yok, yok. Ne münasebet!" Ya, "Öyleyse niye geldin?" derse? "Nasıl şeye tutulmadığınızı anlatır mısınız?" derim ben de. Belki daha dolaylı sormalı, kişiselleştirmeden, "Efendim, AIDS hakkında ne düşünüyorsunuz?" Yok, bu çok saçma! Bunu ancak TV'de sorarlar böyle. Belki daha da dolaylı girilir: "Rock Hudson'u beğenir miydiniz?"

Röportaj onun evinde olacaksa, ya kahve, çay filan getirirlerse? Vehim değil. Ne bileyim, bir ihtimal, diyelim ki adamcağıza gerçekten bulaşmış virüs. Doktorlar bile bilmiyor ki nasıl geçiyor, nereden geçiyor. Çay filan içmemeli. Ama korkudan içmediğimi belli etmemeliyim. "Oruçluyum," derim. "Kazayı tutuyorum," derim. Yok, "kaza" dedikleri oruç değil, namaz mıydı yoksa? Neyse, onu öğreniriz. Aslında bu da pek inandırıcı değil, uygun değil.

Hayır, efendim! Ne üstüme vazife. Bu dergide Osman Balcıgil diye genç, değerli bir arkadaş var. O gitsin görüşsün. O zaten "insanlar" filan, böyle şeyler yapmayı seviyor. Al işte, bu da bir insanlık hali. Osman Balcıgil bu işi çok güzel yapar. Ben yapamam. Hem benim sorunum gerçekten AIDS filan değil, korkmak değil. Tutuk bir insanım. Röportajı beceremem.

Üstelik kadrolu filan değilim. Yazımı getirip veriyorum. Anlaşmam bu kadar. Karşılığında verdikleri para bir şey olsa. Bir de hayatımı, çoluğumu çocuğumu tehlikeye atacağım. Canım, zaten ben biraz büyüttüm galiba bu işi. Kimsenin beni zorla bir yere gönderdiği yok. Şu geçen yazıdaki, "ya çocuğun başına balta düşerse" hikayesine benzedim. Gerçi ben öyle evhamlı bir insan sayılmam. Hay Allah laidsinini versin, Tuğrul Eryılmaz.□

GENÇLİK

Millî Kültür ve Gençlik Sempozyumu

Yılbaşında yayımlanan **Gençlik Yılı Kutlama Kılavuzu**'nda her üniversitenin "en az bir tane" gençlikle ilgili toplantı yapması öngörülmüştü. Bunlardan biri daha gerçekleştirildi ve Gazi Üniversitesi, "Milli Kültür ve Gençlik Sempozyumu" düzenleyerek "yükümlülüğünü" yerine getirmiş oldu. Sempozyum, gerek hazırlanışı gerek gerçekleştirilmesi açısından "belli bir yaklaşımı" göstermesi yönünden ilginçti.

Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, bu sempozyumu düzenleme kararını aniden aldığı için, tebliğ sunacak olanlara "görevlerini" ancak iki hafta önceden haber verebilmişti. Öğretim görevlilerinin çoğunluğu zamanın kısalığını bahane ederek "irticalen konuşma" yapmayı, bazıları ise daha önceden sundukları tebliğlerin bazı kısımlarını asistanlarına "değiştirterek" okumayı tercih etti. Her iki durumda da sunulan tebliğler, salonda dolaştırılan "yoklama listesini" imzalamakla uğraşan öğrencilerin ilgisini çekmedi. "Disiplinli bir hava" içinde geçen sempozyumda, ön sıraları dolduran "protokola dahil zevat" televizyon ekibine poz verdiler ve öğrencileri işe karıştırmadan birbirlerine "pas atarak" sorular yönelttiler.

Tebliğlerde neler söylendi? Rektör Şakir Akça, değişmez gündem maddesi olarak gördüğü "Gençliğin millî kültürümüzdeki rolü"nü kendisini örnek vererek anlattı. Kendi neslinin "çarıktan ayakkabıya, hamyoldan asfalta, iki üniversiteden 27'ye" geçişi gördüğünü ve de "örtülü harp metodlarını ve beşinci kol faaliyetlerini müşaahede ettiklerini" söyleyerek, "iç ve dış düşmanların yıkmaya çalıştıkları Türk Devleti'ni korumak için ihtiyaç duyulan insan tipinin belli olduğunu" açıkladı. Bu genç insan tipini ise şöyle tanımladı: "Türklüğünü bilen, millî kültürünü benimseyen ve millî şuura sahip gençler." Konuşmacıların da ne söyleyeceği belli olmuştu tabiî. Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu'nun "başarılar" dileyen konuşmasından sonra, önce Mehmet Eröz "Millî Kültür" kavramına "açıklık" getirdi! "Tuna Nehri kenarında vaftiz edilen Kıpçaklar Türkçe konuşuyorlardı..." "Londra'da Türk filmlerine Kıbrıslıların nasıl koştuklarını görmüştü..." "Yunanistan'da Türkçe filmlere bir giren bir daha çıkmıyordu..." "Öyle bir millî kültür yaratmalıydık ki, Alevîleri de içine almalıydı..."

"Ellerinde olmayan nedenlerle tartışma bölümünü çok kısa tutmak zorunda" olan konuşmacılardan Bahaeddin Ögel ise gençlere "atalarını anlatmak" için kürsüye geldi. Eksüg Bey, Melek Gazi, İmadettin Zengi isimlerini anıp, "eğer onlar Urfa Kalesi'ni almasaydı Doğu Anadolu'nun şimdi kimbilir kimlerin elinde olacağını" soran Ögel, "pis kokan Ermeni lağımcıların, döktürdüğü toplara Kayı damgası vuracak kadar millî kültüre bağlı Fatih Sultan Mehmet'le karşılaştırılamayacağını" söyleyerek konuşmasını bitirdi. Kendisine "aramızdaki menfaat ilişkilerini nasıl önleyebiliriz?" diye soran bir gence, "İyidir, iyidir, o kadar yakınmayın. Her şeyi Allah'ın terazisine koyun" diye cevap veriyordu.

Üç gün süren ve "Türklerin Devlet Kurma Başarısının Sosyolojik ve Psikolojik Sırları", "Türk Devletinin Devamlılığını Sağlayan Bir Faktör Olarak Gençlik Grubu", "Günümüz Gençliğinin İnanma Problemleri" vb. başlıklar taşıyan bildirilerin sunulduğu sempozyum, tam onbeş dakika süren ve adı "Büyüklerden Beklediklerimiz" olan "Gençlik Adına Konuşma" ile sona erdi. Nice seminerlere!.. □

Mehmet ŞENOL

Denizlisporlu Bahtiyar Yorulmaz hırçınlığının nedenlerini anlatıyor

Maçta başka, sivil hayatta başka

TANIL BORA

Denizlispor-Kocaelispor maçı. Bir Denizlili futbolcu ağır kalıyor, taça giden topa yetişemiyor. Tribünde homurtular. Denizlisporlu taraftar bağırıyor: "Bahtiyar olsa yemiştin tokadı..."

Bahtiyar, Denizlispor'un takım kaptanı. Geçen sene kaybedilen Bursaspor maçından sonra iki futbolcu arkadaşını sahanın ortasında tekme yumruk dövdüğü için federasyondan beş maç ceza almıştı. Bu sene de maçlarda takım arkadaşlarına bağırıyor, fazla sinirlendiğinde tokatlıyordu. Antrenör İlyas Datça'ya antrenmanlarda çıkışıyordu: "Adamlar idmanda kaytarıyor, bir şey demiyorsun!" Denizlispor'un 1976'da futbolu bırakan eski kaptanı Ekrem, Sakaryaspor maçından önce nasihat etmişti: "Kendine hakim ol. Takım arkadaşlarına küfür etme, tokat atma." Bahtiyar, "tamam abi" demişti; ama o maçta da Denizlisporlular kaptanlarının hışmından kurtulamamışlardı. Bahtiyar bir ayı aşkın süredir kadro dışıydı.

Mahalle arkadaşları "özel hayatından çok uysal, çok sakin, çok sempatiktir" diyorlardı, onun için. Gerçekten yumuşak üslubuyla konuşurken kendisi de "maçtaki halimle sivil hayattaki halim çok farklı, farkındayım" diyordu.

Belki öylesine ağzında çıkmıştı, "sivil hayat" sözü. Ama "sivil hayat"ın dışındaki "maç hayatı" galiba gerçekten "savaş" gibi, "askerlik" gibi bir şeydi onun için. Şakaya gelmeyen, yenilgilere, başarısızlıklara tahammül edilemeyecek, **hayatın esası** olan bir şey...

Şehirlerarası hatlarda kendi otobüsünün şoförlüğünü yapan babası, Bahtiyar'a "sakın şoför olmayı düşünme; uykusu, rahatı, garantisi yoktur" diye öğüt vermişti küçüklüğünde. Bahtiyar Yorulmaz, Denizli Ticaret Lisesi'ne gelinceye kadar "ticaret yapma"yı düşleyerek okudu. Derste beş-altı gibi bir not aldığı zaman öğretmenle münakaşa ediyordu. Ticaret Lisesi'nde, mahalle arasında oynadığı futbolla lise takımına sıçradı. Oradan Genç Milli Takıma çağrıldı. O zaman Fenerbahçe'nin antrenörü olan Didi "bu çocukta iş var" dedi. Bahtiyar, futbolun heyecanına girmişti. Genç Milli Takım kadrosunun açıklandığı 13.00 ajansını dinlerken kalbi neredeyse duracaktı. Devamsızlıktan sınıfta kaldı. Babası "ne olacak senin durumun?" deyince, o zamanlar her anne babayı dehşete düşürecek olan kilit sözleri söyledi: "Futbolcu olacağım." Futbol o zamanlar büyük riskti. Garantisi yoktu. Futbolcu adama hakikaten kız vermiyorlardı. Futbolcu olmak özel hayatta da fazla büyük avantajlar sağlamıyordu: "Tam tersine. Benim konuştuğum, görüştüğüm bir kız vardı lisedeyken. Rahat konuşamazdık. Bir Murat arabam vardı o zaman, arabaya binip uzak yerlere gidip konuşurduk. Görseler, 'adama bak, futbolcu olacak, kendine bakmıyor' derlerdi..." Futbolcu olmak, hele eski uçurumu içine sindiremiyordu. "Ben 's..tir git a...cık ağızlı' diyen hakem gördüm" diyordu. Geçen sene Denizlispor-Beşiktaş maçının hakemi İhsan Türe ile haftalarca uğraşmıştı: "O gün sarhoştu. 3-0 kazanacağımız maçı uydurma bir penaltıyla 1-0 kaybettirdi. Beni de oyundan attı... İhsan Türe İzmir'de üç daire sahibiydi. Bir gariban hava astsubayının üç dairesi olur mu? **Yeni Asır** gazetesi bu olayı ortaya çıkardı, fakat sonra herhalde aralarında anlaştılar, yazmadılar..."

"Ben s...tir git a.... ağızlı diyen hakem gördüm... Hakem sarhoştu, kazanacağımız maçı penaltı golüyle kaybettirdi.

Bu işin peşinde bütün Denizlispor'da bir tek Bahtiyar koşmuştu. Zaten eski futbolcu Ekrem Sevsay'a bakılırsa "artık bütün futbolcular yeniliyor, gol yiyor, ama dönüp arkalarını gülüp gidiyorlar"dı. Bahtiyar'ın Fenerbahçe'den memleketi Denizli'ye takım kaptanı olarak döndükten beridir esasen kendi takım arkadaşlarının başına belâ olmasının nedeni de buydu. O çok genç yaşta futbola başladığı için eski futbolcularla tanışmış, onlardan şu öğüdü almıştı: "Parayı düşünme... Önce oyna, para ardından gelir." "Hakikaten de para ardından geldi" diyordu. Üstelik futbolculuk eskisi gibi değildi, **meslek** olmuştu: "Bir yerde para da önemli, ama şimdi artık sadece parayı düşünüyorlar. Bizim takımdaki Macar geçen gün geldi bana, "kaptan kendi sahamızda berabere kaldık, prim yok mu?" dedi. Olacak şey mi? Şimdi futbolcu oynasa da, oynamasa da parayı alıyor. Eskiden böyle değildi. Sadece futbolda değil, hiçbir şeyde böyle değildi. Futbolcu futbolu düşünür, futbolla uğraşırdı. Lokantacı lokantasıyla ilgilenirdi. Şimdi herkes gayrimeşru yoldan para kazanmaya alıştı. Kaçakçılık, bankerlik. Her yere yayıldı. Artık millet bedavadan para kazanmanın yolunu arıyor..,"

İnsanlara güveninin sarsıldığını söylüyordu. Bursa'da bir gazeteciye beğendiği yazarları söylemiş, ertesi gün başkan çağırıp "böyle işlere bulaşma" demişti; "Bahtiyar bizden değilmiş" diye uyarılar almıştı. Şimdi siyasi görüşünü sorunca "ben hep ilgilenirim ama söylemem" deyip gülüyordu: "Onu sorma, gizlidir."

"Gazetelerin fasarya yazması"na sıkılıyordu. Çekoslovakya'da bir milli maçtan sonra Çek gazetelerinde bu karşılaşmaya dörtte bir sayfa yer ayrıldığını görünce hayret etmişti. Gazetecilerin sorduklarına düşünerek cevap veriyor, "abi gel şöyle bir fotoğraf çekelim" dedikleri zaman "olacağı varsa" çektiriyordu.

Futbolcu milletinden de sıkılmıştı Bahtiyar: "Çoğu cahildir. Günleri rahat geçtiği için hep havai konuşurlar. Ben Bursa'dayken Metin Kurt'un futbolcuları bir sendika gibi bir araya toplamak için bir mektubu gelmişti. Soyunma odasında bir ben, Sedat 3, bir kişi daha 'iyi olur' dedik. Herkesin 'işte komünist, bu ayaklara girdi', 'menfaati vardır' dediğini hatırlıyorum. Bilgisizlik, ilgisizlik..."

"Ben de bıktım artık. Benim de kafa yapım değişti" diyor Bahtiyar: "İster oynayayım, ister oynamayayım, alırım paramı yatarım diye düşünüyorum artık ben de. 'Türkiye'de olur her şey' denir ya. Türkiye'de her şey oluyor. Ben istediğim, gerekli olan bir yere gelemedim. İdeallerden söz açarsak işte milli de oldum, Fenerbahçe'sinde de oynadım. Fakat yeterince mutlu değilim bunlardan. Sinmiyor içime. Futbolumla belli bir seviyeye gelemedim ben...

Bunları anlattıktan bir iki saat sonra Özkan Sümer'in Denizlispor'a teknik direktör olacağını öğreniyor Bahtiyar. "Özkan Sümer disiplinlidir, ciddi adamdır. Adama küfür de eder ama yüzüne karşı eder" diyor. "Bu benim için yeni bir moral olur" diyor. Bahtiyar Yorulmaz 31 yaşında. Yeni bir başlangıç mı? Kimbilir kaçıncı kere?

Denizlisporlu futbolcu yetişemediği topa bakıyor, hakeme el-kol hareketleri yapıyor, tribünlere gülümsüyor... Bir Denizlisporlu seyirci sırıtarak sesleniyor: "Bahtiyar olsa döverdi lan sizi! Dua edin..."□

Demirtaş Ceyhun'la ödüller üzerine

Yayıncı ya da dağıtımcı jüri üyesi olursa...

Edebiyat ödüllerinin çeşitli yönlerini ele almak amacıyla yaptığımız bu konuşmada Demirtaş Ceyhun, özellikle Orhan Kemal Roman Ödülü'nün işleyişi üzerine ilginç şeyler anlattı. İlgililerin, kendileriyle ilgili noktalara ilişkin olarak cevap haklarını kullanabilecekleri açıktır.

— Edebiyat ödüllerinin işlevleri üzerinde durarak başlayalım konuşmamıza...

— Edebiyat ödüllerinin bir işlevi olduğuna inanıyorum. Ciddi ödüller edebiyatın geniş kitlelerce sevilmesine, tanınmasına yol açıyor. Ben genç yaşımda edebiyat ödülleri kazanmış olmanın çok yararlarını gördüm. Bunlar beni geniş bir okur kitlesiyle tanıştırdı. Sanırım ödüllerin amacı da bu zaten. Ödüller ciddi bir incelemeden, elemeden sonra verilirse bu işlevlerini de yerine getiriyorlar. Kısaca, ödüllere karşı değilim; ödüllerden yanayım.

— Son yıllarda ödül sayısında artış görülmesini olumsuz bir gelişme olarak değerlendirenler var. Anladığım kadarıyla bu görüşe de katılmıyorsunuz.

— Ödül sayısının artmasına da kesinlikle karşı değilim. Yıllar önce Çetin Altan'dan öğrenmiştim: Şaka yollu, "Fransa'da kaç ödül var, biliyor musun?" diye sormuştu. Tahmin bile edemedim. Meğer birkaç bin ödül varmış Fransa'da. Bizde ise beş on ödül var. Böylesine küçük rakamlardayken sayı arttı diye telâş göstermek çok anlamsız. Ama bizde ödül sayısının artmasını sağlayan etkenlerde bir sağlıksızlık var.

— Ne gibi?

— Ölen her edebiyatçının eşi, kocasının adına bir ödül koyuyor. Dolayısıyla ödüller, hep birbirine benzer oluyor. Nitekim bu tür ödüllerin aynı yazarın hattâ aynı yapıtına verildiğine tanık oluyoruz.

— Örnek verebilir misiniz?

— Nevzat Üstün, Ömer Faruk Toprak Ödülleri, Ali Yüce'ye Hasan Hüseyin'e verilmesi...

— Ödüllerin birbirine benzememesi için neler önerirsiniz?

Hem yayıncı hem jüri üyesi

— Sözgelimi doktorlar, mühendisler, hukukçular edebiyat ödülleri koyabilir. O dallarda yazılmış edebiyat yapıtlarına verilir bu ödüller. Böylece ödülden beklenen amaç gerçekleştirilebilir gibi geliyor bana. Sanıyorum ödüllerin Fransa'da birkaç bini bulması bu türlü oluştan. Belediyeler, meslek odaları edebiyat yapıtlarına verilmek üzere ödüller koymuşlar. Bizde bu bir ara sinemada yaygınlaştı. Antalya'da, Adana'da film festivalleri yapılarak film ödülleri verildi. Edebiyatta sadece, anımsadığım kadarıyla, Balıkesir Barosu kendi meslek alanıyla ilgili bir yarışma açtı. Gönül ister ki bizdeki ödüller de bu anlamda çoğalsın.

— Bizde edebiyat ödüllerinin işlevlerini yerine getirdiğini söyleyebilir miyiz?

— Kuşkusuz söyleyebiliriz. Yeter ki ödüller ciddi seçiciler kurulları tarafından ciddi olarak verilsin, birtakım kişilerin oyuncağı haline gelmesin. Oysa Türkiye'de ödüller her geçen gün ciddiyetini yitiriyor.

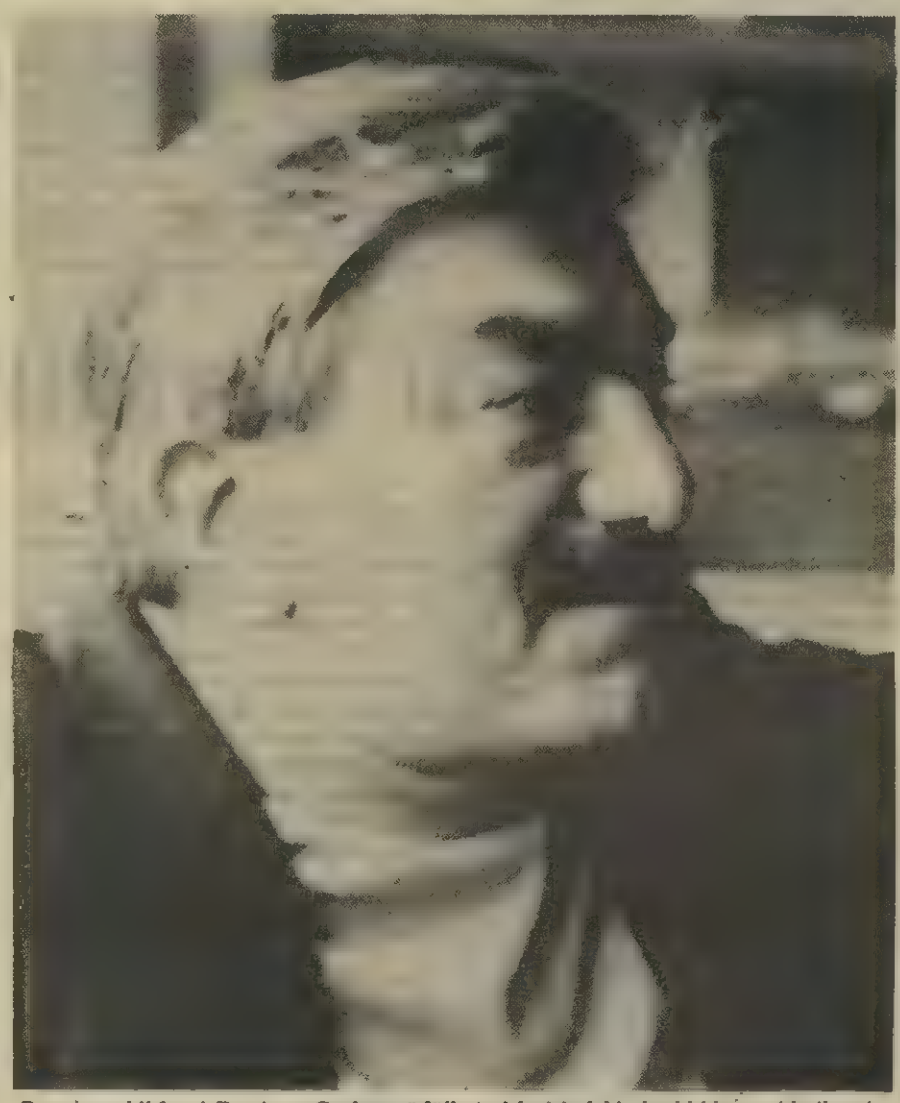

Romancı, hikâyeci Demirtaş Ceyhun, ödüllerin işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi için öncelikle jüri üyelerinin seçiminde özen gösterilmesi gerektiğini söylüyor.

— Bu kanıya hangi gerekçelerle ulaşıyorsunuz?

— Örneğin yayınevi sahipleri ödüllerin seçici kurullarında görev alabiliyor. En tipik örnek de Orhan Kemal Ödülü. Bir yayınevi sahibi, vaktiyle bu ödülü almış olmaktan dolayı girdiği seçici kurul üyeliğini hâlâ bırakmıyor. Kitabı basıyor, yayıncı kılığından soyunup seçici kurul üyesi kılığına bürünüyor, yarışmaya gönderdiği kendi yayınını -bu kez seçici kurul üyesi olarak- sanki ilk kez okuyormuş gibi tavırlar takınarak ödüllendiriyor. Bu durumdan ne öteki seçiciler kurulu üyeleri, ne de ödülü koyan Orhan Kemal ailesi rahatsızlık duyuyor. Bu öylesine boyutlara geldi ki 1985'te, akıl alır gibi değil. Doğrusu sonuçlar karşısında dehşet içinde kaldım. Çünkü bildiğim kadarıyla Orhan Kemal Roman Ödülü bir yazarın bir önceki yıl içinde yayımlanmış kitabına verilir. Kurulduğu günden beri hep öyle uygulanmış bu ilke. Ama ilk kez 1985 yılında ilke bozuldu. Ödülün seçici kurul üyesi olan yayınevi sahibi, ödül almasını sağladığı yazarının 1983 yılında çıkmış kitabına da, 1984'te çıkan kitabıyla birlikte ödül verdirtti öteki üyelere. Sonra da 1985 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü kazanmış yapıt, diyerek her iki kitap üzerine de bant geçirip ticarî dehasını gösterdi. Ne öteki seçici kurul üyelerinden, ne de Orhan Kemal ailesinden bir tepki geldi! Edebiyat kamuoyumuz da bu duruma alabildiğine duyarsız davrandı. Çünkü büyük bir yayınevinin yöneticisi becermişti bu işi. Aynı zamanda sahibiydi ve usta bir tüccardı.

Romanımı, ödülden nasıl çektim?

— Bu anlattıklarınız, "ödüllerin işleyişinde aksaklıklar var" yargısına götürüyor. Aksaklık yalnızca yayınevi sahiplerinin seçici kurulda görev almasından mı kaynaklanıyor?

— Doğrusu, şimdiye dek çok ödüle katıldım. Bir kısmını kazandım da. Ancak, acaba "kazandım" mı demeliyim, yoksa sözkonusu ödülleri seçici kurullar bana "verdi" mi demeliyim, bilemiyorum. Çünkü bu süre içerisinde katılıp da kazanamadığım ödüllerle ilgili son derece ilginç konuşmalara, olaylara tanık oldum. Bunları yazdım da. Yinelemek istemiyorum. Ancak anlatmak istediğim bir olay var: 1982 yılında **Cadı Fırtınası** adlı romanımla Orhan Kemal Roman Ödülü'ne katılmıştım. Aynı zamanda seçici kurul üyesi olan bir dostuma kitabı imzalayıp verdim. Kendisinden de, seçici kurul üyeliğinden dolayı değil, okurluğundan ve yazarlığından dolayı, kitabımı bir an önce okuyup düşüncelerini söylemesini rica ettim. Dostum aynı zamanda yayıncıydı; bana romanımı kendisi yayımlamak istediğini söyledi, niçin kendisine getirmediğimi sordu; gülüştük geçtik... Her karşılaştığımızda romanı okuyup okumadığını soruyordum; "okumadım ama oyumu sana vereceğim," diyordu. Gerekçe olarak da Orhan Kemal Ödülü'nün bir yazarın bir kitabına değil, bütün yapıtlarına, kanıtlanmış yazarlığına verilmesi gerektiği görüşünde olduğunu söylüyordu. Bu tür konuşmalar, aramızda 1983 Ocağından Nisan sonlarına kadar sürdü gitti. Bu arada kendisine yeni hikâye kitabımı önerdim; bir şartla basabileceğini söyledim. Şartım, Haziran başında, yani Orhan Kemal Roman Ödülü sonuçlarının açıklandığı gün kitabın piyasaya çıkmasıydı. Anlaştık. Şubat başında kitabı kendisine teslim ettim.

Mayıs başında bir gün yayınevine uğramıştım. Bana, beni çok seven bir dost edasıyla, "Demirtaş", dedi, "romanını Orhan Kemal yarışmasından çek; kendini bir genç yazara ezdirtme." Şaşırdım. O güne kadar hiç konuşmamıştık. "Nereden çıkarıyorsun bunu?" diye sordum. İzmir'de Mehmet Doğan'la konuştuğunu, Mehmet Doğan'ın

oyunu benim kitabıma vermeyeceğini açıkladığını söyledi. "Olabilir," dedim. Çünkü, **Politika** gazetesindeki genel yayın müdürlüğüm sırasında Mehmet Doğan'la aramızda birtakım yanlış anlaşılmalar olmuştu. Bu nedenle onun oy vermesini beklemediğimi söyledim.

Gerekçe uydurdum

"Konur Ertop da sana oy vermez," dedi. Konur Ertop, rakibim genç yazarın romanının ödül aldığı bir başka jüride bulunduğu için onun lehinde oy kullanmış, yazı yazmıştı. Bunu gerekçe gösterdi. "Olabilir," dedim, "geride beş altı üye var..." "Nurer Uğurlu da sanıyorum oyunu sana vermeyecek," dedi, masanın üzerinde duran bir kapalı zarfı gösterdi: "İşte Nurer'in gönderdiği mektup. Oyu bunun içinde. Kendisi Paris'e gidiyor. Bu yüzden jüri de benim burada toplanacak. Sanmam ki bunun içindeki oy sana verilmiş olsun." "Olamaz," dedim. Çünkü Nurer, her gittiği yerde benim romanımı övüyordu. Bana da birkaç kez, "İlk olarak ayakları yere basan bir roman yazmışsın," gibi övgüler yöneltmişti. Hattâ, Orhan Kemal ailesine de romanımı övücü konuşmalar yapmış, ödülün mutlaka bu romana verileceğini söylemiş, okumalarını istemiş, gibi konuşmalar kulağıma gelmişti. Bu yüzden inanamadım.

"Geride Rauf Mutluay'ın, Hilmi Yavuz'un oyları var..." dedim. "İster misin," dedi, "Rauf Mutluay'ın kime oy vereceğini hemen öğrenip geleyim sana?" Yine şaşırdım. Bildiğim Rauf Mutluay, kesinlikle düşüncesini önceden açıklamazdı. Rauf Mutluay'ın hemen yukarda, o yayınevinin ortağı başka bir kuruluşta çalıştığını da bilmiyordum. "Nasıl öğreneceksin?" dedim.

"Romanımı yarışmadan bana zorla çektiren yayıncı, ödül alan yazarla 6-7 ay önceden bütün kitapları için sözleşme yapmış."

Gerçekten de yukarı gitmesiyle dönmesi arasında beş dakika geçti geçmedi, geldi, "Rauf Mutluay da sana oy vermiyor," dedi.

Çok üzüldüm. Sinirlendim, öfkelendim... Çünkü ısrarla, "kendini ezdirme bir genç yazara, çek kitabını," diyordu o eski dost. Ayrıca, "Ama kitabı yarışmadan çekmeni de benim istediğimi sakın belirtme kimseye," diyordu. Bu isteğinde içtenlikli olduğunu sandım. O akşam eve gider gitmez bir dilekçe yazıp Fethi Naci'nin o sıralar **Somut** dergisinde çıkan bir yazısından dolayı çekiyormuş gibi bir gerekçe uydurarak kitabımı Orhan Kemal Roman Ödülü'nden çektiğimi jüri sekreterine bildirdim.

Çok geçmeden Orhan Kemal Roman Ödülü'nü oybirliğiyle Orhan Pamuk'a verdiler. Gerçekten de, Nurer Uğurlu'nun bir ay önce o yayıncıya bıraktığı mektuptan Orhan Pamuk'a oy çıkmıştı.

Aksaklıklar nasıl giderilir?

Ödülün verilişinden birkaç gün sonra Ankara'daydım. Bir öğrendim ki, romanımı yarışmadan bana zorla çektiren yayıncı, meğer daha 1982 Aralığında, yani ödülün verilmesinden altı yedi ay önce, Orhan Pamuk'la bütün kitaplarını yayımlamak üzere sözleşme imzalamış. Nitekim ödülün hemen ardından hem ödül kazanan kitabı, hem "Orhan Kemal Ödülü'nü kazanmış yazarın yapıtı" diye duyurarak, Orhan Pamuk'un başka bir kitabını yayımladı.

Bir süre sonra Orhan Kemal'in damadı Selim Sabit'ten de bir başka gerçeği öğrendim: Ödülün seçici kurulunda üye olan bir dağıtımcı, Orhan Pamuk'un Karacan Yayınları'nda çıkmış ilk kitabının tamamını kapatmış. Yani o kitabın ödül kazanması onun için de zorunlu. Böylece, yayıncı ile dağıtımcı önceden hangi kitabın ödül kazanacağı üzerinde anlaşmışlar.

Bu nedenle artık hiçbir ödüle katılmıyorum. Ödüllere karşı değilim, ama bu gerekçelerle katılmayı onuruma yediremiyorum.

— Peki, bu aksaklıklar nasıl giderilebilir?

— Seçici kurul üyelerinin seçiminde özen gösterilmeli. Dağıtımcılar, yayıncılar yerine bu işin gerçek uzmanları seçilmeli. Yukarda da belirtmiştim: Kişi hem yayıncı hem jüri üyesi olunca, kendi çıkardığı kitaba kendi ödül veriyor. Önce bunların ortadan kaldırılması gerek.

— Bir seçici kurulda sizin de göreviniz var...

— İlk ve tek. Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri seçici kurul üyesiyim. Bu ödülün genç yazarların ilk yapıtlarına veriliyor olması, ayrıca gerek ödül veren kuruluşun gerek seçici kurul üyelerinin biraz önce belirttiğim türde bir sakınca getirmeyişi nedeniyle bu görevi üstlendim. Belirttiğim gibi, ödüllere kesinlikle karşı değilim. Hattâ yarın seçici kurul üyelerine saygı duyacağım ödüllere katılırım da...

ALPAY KABACALI

İletişim Ansiklopedileri şimdi taksitle!

Ülkemiz kültür hayatının en seçkin ve kalıcı ansiklopedileri şimdi taksit olanağıyla sizlere ulaşıyor!

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ

Belli başlı her konuyu uzman yazarların, araştırmacıların kaleminden okuyacaksınız. Aydın bir kitaplıkta mutlaka bulunmalı 10 cilt.

TANZİMAT DÖNEMİ TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi'nin bütünleyicisi. Çağdaş Türkiye'nin açılımlarının da sorunlarının da kökenini barındıran Tanzimat ve sonrası yakın tarihin, müesseselerin olayları, siyaseti, ekonomisiyle tam bir dökümü. 6 cilt.

BİLGİSAYAR ANSİKLOPEDİSİ

Okuyan, çalışan herkesin edinmesi gerek. Bilgisayar öğrenmede gecikmek istemeyen herkese çağın bilgisini açık-seçik aktaran, bilgisayar kullanmayı öğreten ansiklopedi. 6 cilt.

TARİH VE TOPLUM

Çok önemli bir kaynak: Tarihin tarihten de öte önemini ortaya koyan Tarihseverlerin yanı sıra, tarihte bugünü ve yarını arayan çağdaş okurların vazgeçemeyeceği bir kaynak. 4 cilt.

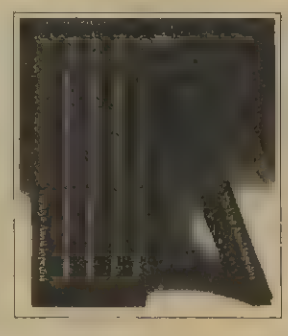

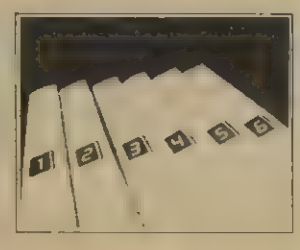

GENİŞ BİLGİ İÇİN

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Han No: 7 34400 Cağaloğlu/ISTANBUL Tel: 520 14 53/54/55
Konur Sok. 24/4 Yenişehir/ANKARA Tel: 235 36 00-25 20 71
857 Sok. İzmiroğlu İşhanı Kat 3 No: 306 Konak/İZMİR Tel: 14 90 42

PEŞİN SATIŞ KOŞULLARI

	Cilt Fiyatı (KDV Dahil)	Takım Fiyatı (KDV Dahil)
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi	☐ 3500 TL	10 cilt x 3500 TL.
Bilgisayar Çağdaş Teknoloji Ansiklopedisi	☐ 4000 TL	6 cilt x 4000 TL.
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi	☐ 3500 TL	6 cilt x 3500 TL
Tarih ve Toplum Ansiklopedik Dergi	☐ 4000 TL	4 cilt x 4000 TL

TAKSİTLİ SATIŞ KOŞULLARI

	Peşin	Aylık Ödeme	Vade
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi	☐ 4000 TL	5000 TL	8 ay
Bilgisayar Çağdaş Teknoloji Ansiklopedisi	☐ 2800 TL	3500 TL	8 ay
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi	2400 TL	3000 TL	8 ay
Tarih ve Toplum Ansiklopedik Dergi	2000 TL	2500 TL	8 ay

NASIL KATILACAKSINIZ?

Peşin veya taksitle satın almak istediğiniz yayın, istediğiniz şarttey n. Peşinat miktarını, İLPA A.Ş. 179167 no'lu posta çekiyle adresimize gönderin. Size satış sözleşmesi göndereceğiz. Sözleşmeniz doldurup bize taahhütlü olarak göndereceksiniz ve bize ulaştığında seçtiğiniz yayın adresinize gönderilecektir.

Adım : .....
Soyadım : .....
Adresim : .....
Telefonum: .....
İmza : .....

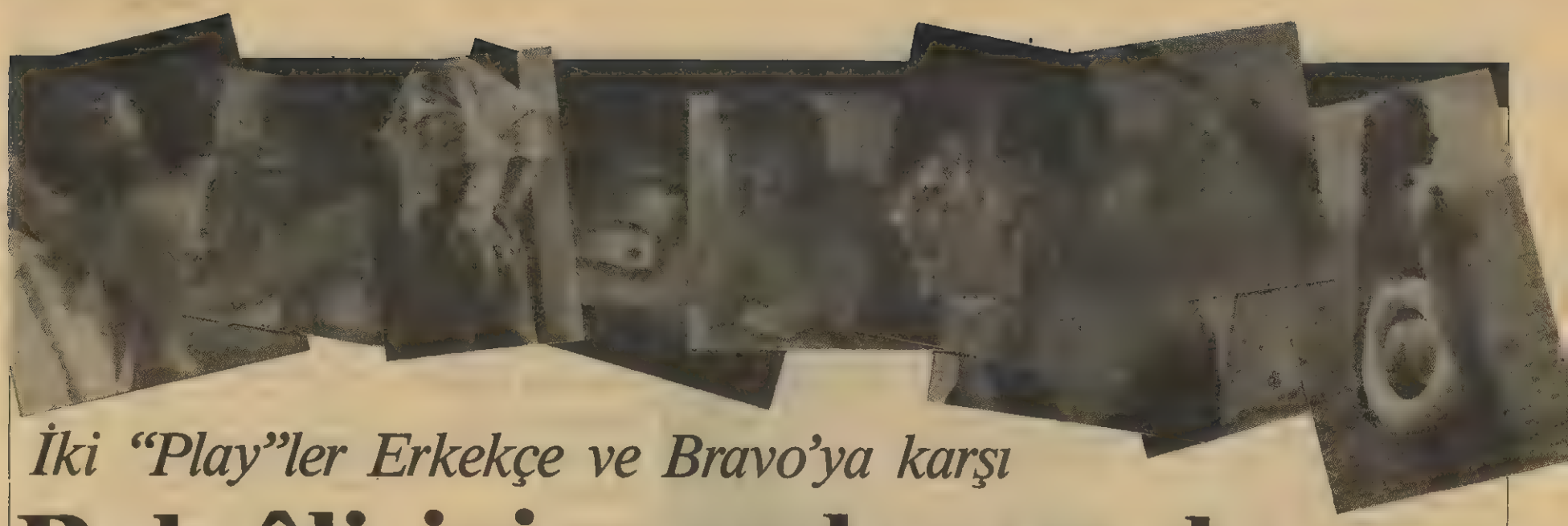

İki "Play"ler Erkekçe ve Bravo'ya karşı

Babıâli iyice açılıp saçılıyor

TUĞRUL ERYILMAZ

Erkekçe dergisi Genel Yayın Yönetmeni Hıncal Uluç, son derece "Playboy"vari giysileri içinde, arada ünlü kahkahalarını savurarak, anlatıyordu: "Ne **Playboy** ne de **Playmen** benim okurumu hiç mi hiç etkilemez. Aynı şey **Bravo** için de geçerli." Uluç, **Playboy**'dan Ali Saydam ve **Bravo**'nun Yazışleri Müdürü Lütfü Tınç'la konuşuyorduk. **Playmen**'in Mehmet Yılmaz'ı ise işi çıktığından gelememişti. Konu piyasanın bu kadar "çıplak" dergiyi yaşatacak güçte olup olmadığıydı. Söze bu türün

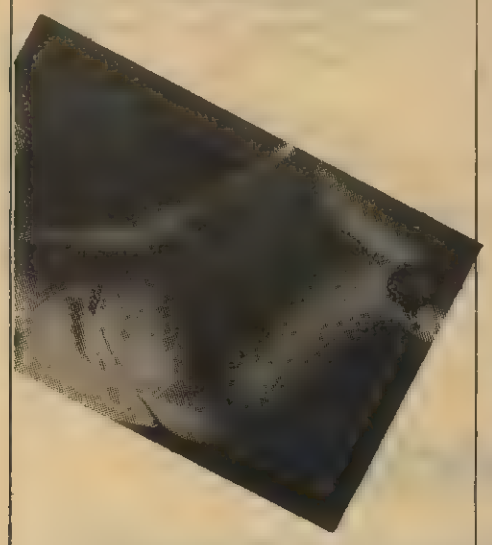

en çok satan ilk dergisini çıkaran Hıncal Uluç girmişti. "Ben", diyordu "1980 başlarında **Erkekçe**'yi çıkarmak üzere kolları sıvadığımda Bâbıâli'nin deneyimlileri 10 binden fazla satamazsın, boşuna uğraşma demişlerdi." Ama 60 bin satışla yayın hayatına giren **Erkekçe**, bir yıl içinde 149 binlere fırlayıvermişti. **Erkekçe**'ye daha sonra **Bravo** eklenmiş ve iki dergi kardeş kardeş 250 binlik bir pazarı aralarında paylaşıvermişlerdi. Ama Aralık başından itibaren işler değişecekti. **Erkekçe** ve **Bravo**'nun yanına **Playboy** ve **Playmen** de geliyordu. Eskilerin işi bayağı zor görünüyordu. Ya da bize dışardan öyle geliyordu. Çünkü gerek Uluç, gerek Saydam, gerekse Tınç, bu baklava tepsisinden, iyi çıkarsa, daha bir dolu derginin pay alabileceğini söylüyorlardı. Pek de haksız sayılmazlardı. **Playboy** ya da **Penthouse** vardı, ama bu, **Lui** ya da **Playmen** ve başka irili ufaklı yüzlerce derginin yaşamasına engel olmamıştı.

Tınç'a göre bu dergilerin hepsini aynı kefeye koymak da pek doğru değildi. Hepsi aynı kanaldan yayın yapıyorlardı ama, önemli ayrılıkları da vardı. Örneğin **Erkekçe**, sıkı bir şekilde habere de ağırlık veriyordu. **Playmen** daha çok bir Akdeniz havası taşırken, **Playboy** tamamen Anglo-Sakson ağırlığa sahip bir dergi olacaktı. Eh bunların da ayrı ayrı meraklısı vardı. Önemli bölüm bir okur kendini "Ben **Bravo** hastasıyım" ya da "Ben **Erkekçe** hastasıyım" diye tanımlıyordu. Hıncal Uluç, **Erkekçe**'nin yaptığı bir ankette okurlarının yüzde 70'inin **Bravo** da okuduğunun ortaya çıktığını söylüyordu. Buradan çıkarak **Bravo** okurlarının tümünün **Erkekçe**'yi de okuduğunu söylemek pekâlâ mümkündü.

Ama galiba **Playboy** bunların hepsinden iyice farklı olacaktı. Bir kere **Erkekçe** ve **Bravo**'nun 600, **Playmen**'in 750 lirasına karşılık **Playboy** 1500 liraya satılacak. **Playboy** dünyanın en eski "erkek" dergisiydi. 33 yıldır yayımlanıyordu. Türkiye **Playboy**'un yayımlandığı 13. ülke oluyordu. Dünya üzerinde tam 120 tane taklidi olduğu söyleniyordu. Ali Saydam, **Playboy**'u çıkarmaya karar verirken, "kime, ne kadar satarız" sorusunu hiç düşünmediklerini anlatıyordu. Onlar için önemli olan hitap edecekleri gelir düzeyi yüksek, iyi eğitim görmüş kentli "professional"a ulaşıp ulaşamayacaklarıydı. Bu kesim Türkiye'de son yıllarda hızla gelişiyordu. Dışa açılma sonucu reklam bakımından da son derece avantajlı bir duruma gelinmişti ve bütün bunlar **Playboy**'un Türkiye'de başarılı olma şansını artıran göstergelerdi. Ama yine de ilk sayı bir deneme sayısı gibi olacak ve eğer Chicago "Tamam, siz bu işi becerdiniz" derse üç ay sonra Türkiye **Playboy**'u yayın hayatımıza kalıcı olarak girecekti.

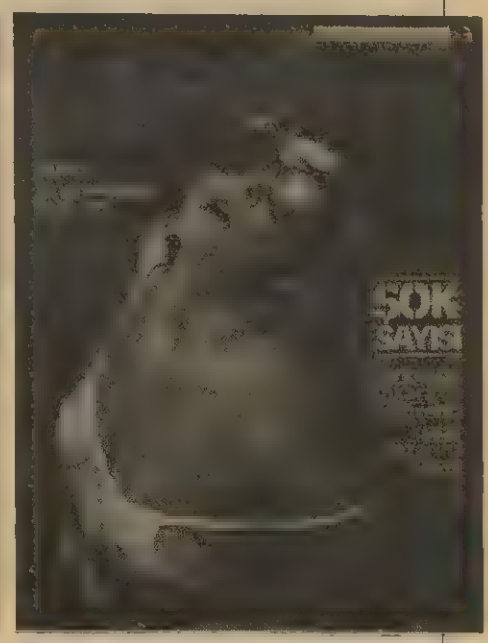

Erkekçe, Bravo, Playmen ve çok yakında Playboy. Kim demiş seçme hakkımız yok diye?

Peki o zaman **Playboy, Erkekçe** ve **Bravo**'nun ulaşamadığı hali vakti daha iyi okurların oluşturduğu bir pazar mı yaratacaktı? Lütfü Tınç buna "hem evet, hem hayır" yanıtını veriyordu. Çünkü her derginin belli bir çekirdek okuru vardı. Bunların yalnız biraz azalıp çoğalması sözkonusuydu. Kaliteli bir şey sunulduğu zaman bunun her zaman bir okuru olacaktı. Sağdan, soldan ve resmi görüşten gelen baskılar altında olanlar, özellikle gençler, artık hoşluklara ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden de politika gibi çok meraklı olup da beceremediğimiz cinsellik üzerine sunulan her güzel şey mutlaka pazarda talebini de bulacaktı.

Ali Saydam ise **Playboy**'un "biraz daha snob" olanlara gideceğini kabul ediyordu. **Playboy** bir yaşam biçimiydi. İyi içki, iyi yemek ve güzel kadını sevenler içindi. Üstelik içindeki yazılarla bu insanların kafalarına da hitabediyordu. Ama bu da, baştaki "İki İ ve bir G"yi, tamamlar biçimde oluyordu. Örneğin **Playboy**'un ilk sayısında yayımlanacak bir öykü geçen yıl Amerika'nın En İyi Kısa Öykü Yarışması'nda birinci olmuştu. Hem de **New Yorker**'ı falan geride bırakarak...

Lütfü Tınç, Ali Saydam ve Hıncal Uluç: "Bu tür dergilerin paylaşacağı pazar tükenmez."

Bir sorun da sansürdü. Amerika ve Batı'daki sansürle Türkiye'deki sansür mekanizmaları çok farklıydı. Türkiye'de bu dergilere cinsel organ ya da cinsel birleşme halinde fotoğraf basılması yasaktı. Bu durumda ne olacaktı? Saydam bunun çok kolayca nasıl halledildiğini şöyle anlatıyordu: "Bize önceden, basılacak materyalin siyah beyazını gönderecekler. Eğer Türkiye'deki yasalara uygun olmayan bir durum varsa hemen bildirip, yeni materyal isteyeceğiz. Bir **Playmate** fotoğrafı için üç bin kare fotoğraf çekiyor adamlar. Bu yüzden Türkiye için, Brezilya için ya da Japonya için yarımşar iş günü ayırıp, bu ülkelerde yayımlanabilecek pozlar göndermeleri (aynı modelin) işten bile değil." Hıncal Uluç burada yine ünlü kahkahalarından birini atarak "Vallaha izin verilsin, adamlar Suudi Arabis-

tan için bile **Playboy** çıkarırlar" diye Saydam'ı destekliyordu.

"Okur değil alıcı kaybettik, ama bu da şu ya da bu yeni derginin piyasaya çıkmasından olmadı." Hıncal Uluç, orta sınıfın alım gücünün hızla düşmesi sonucu sırf çıplak kadın görmek için **Erkekçe**'yi alanların, **Tan** ve benzeri gazeteleri satın almakla yetinmeye başladıkları saptamasını yapıyordu. Artık **Erkekçe**'yi alanlar gerçekten okumak için alıyorlardı. Bu yüzden de iyi bir şey çıkarıldığı sürece bir tehlike yoktu. Yani, **Erkekçe** ve **Bravo** artık kendilerini kanıtlamış dergilerdi. **Playmen** ve **Playboy**'un ne olacaklarına okur karar verecekti. Lütfü Tınç'ın söylediği "Kahraman Bravo, Playboy'a karşı" tekerlemesi, Uluç'a göre tersine çevrilmeliydi. Asıl **Playboy**'cuların işi çok zordu. Okurun **Playboy** konusundaki beklentisi çok yüksekti. Amerika'dan paket olarak gelecek olan bölüm konusunda kimsenin fazla bir kuşkusu olamazdı. Ama Türkiye yerelini yansıtacak olan yüzde 50'lik yerli bölüm "hayatî önemi haiz"di. Eğer okur **Playboy**'u beğenmezse, bu Türkiye'deki ekibin "işi beceremediği" anlamına gelecekti. İşin daha da zor yanını Uluç şöyle toparlıyordu: "Ben 1957'den beri gazetecilikle uğraşıyorum, ama şimdiye dek çıkardığım yayınların ilk sayısı, istisnasız en kötü sayılar olmuştur." Ali Saydam, Uluç'un bu "moral takviyesi"ne teşekkür ettikten sonra **Playboy**'un 50 ile 150 bin arasında bir yere oturacağını vurguluyordu. **Playboy**'un sunduğu yaşam biçimini Türkiye'de yaşayıp da bir dergiye sahip olmayanların, ayaklarına gelen bu fırsatı kaçırmayacakları, Saydam'a göre "kesin gibi"ydi. Zaten bunların birçoğu hali hazırda sıkı birer **Playboy** okuyucusuydu.□

Şerif Gören 11 yılda 38. filmini tamamlamak üzere

'Bir anlamda ahlâkçıyım'

Yönetmenliğe 1974 yılında **Yılmaz Güney**'in yarım bıraktığı **Endişe** filmini tamamlayarak geçen **Şerif Gören**, şu sıralarda 38'inci filmi **Yılanların Öcü**'nü tamamladı.

— Hakkınızda çeşitli tanımlamalar var. Bunlardan biri de, ilk filminizle doğurduğunuz umutları gerçekleştirmediğiniz, piyasa ile en çok uyum sağlayan bir "iş filmleri yönetmeni" olduğunuz doğrultusunda. Siz kendinizi nasıl tanımlarsınız?

— Kendimi tanımlamam zor. Tabiî ki ilk dönemlerde yönetmenlik savaşı verdim. Piyasada, iş arayan değil de, iş verilen yönetmen olmak için, ticari olayı bir yana itmek söz konusu değil. Ayrıca iyi film, halka ulaşan film, iş yapan filmdir. Yani, iyi film ama çalışmıyor lafına katılmıyorum ben. İyi filmse, çalışır. Şimdi, iyi roman ama satmıyor, iyi müzik ama dinlenmiyor, iyi gazete ama okunmuyor, iyi film ama seyredilmiyor, böyle şey olmaz. Bence sinema ticari bir olaydır. Üretilen, bir sanat ürünü olmasına rağmen, metadır. Bir prodüktörü var, para kazanacak. Kazanamazsa batacak.

— Oldukça "velût" bir yönetmensiniz. Filmlerinizin hepsi sizi tatmin ediyor mu?

— Dünya standartları ile Türkiye'deki standartlar farklı. Mesela ben on bir yıldır yönetmenlik yapıyorum, 38'inci filmimi (Yılanların Öcü) çektim. Şimdi, 70 yaşındaki yabancı bir yönetmen alsan, sana 25 filmden fazlasını sayamaz. Ortalama yılda üç-dört filme geliyor. Bu az değil. Bu durumda, elbette ki inişler çıkışlar, en iyi filmimle en kötü filmim arasında farklar olacak. Tabiî, her filmim bir öncekinden daha iyi olsun isterim ama, bu mümkün değil. Birisi daha iyi, birisi daha kötü oluyor. Yılda bu kadar film çekmek, ki bu ekonomik bir zorunluluktur, benim için hoş bir şey değil, çok memnun olduğum bir şey değil. Ama bunu çekmek zorundayım. Çekmesem ne yapabilirim? Yılda bir tane film çekip, 50 tane de reklâm filmi çekerim. Reklâmı sevmiyorum, reklâm filmi çekmeyi sevmiyorum.

— Filmlerinizde şiddetin önemli bir yeri var. Bunun "anarşist bir ruh"tan kaynaklandığı bile öne sürülmekte. Ne dersiniz?

— Benim filmlerim şiddetle ilgilidir, ama genel olarak baktığınız zaman, şiddete dayalı intikam filmleri değildir, bir Rambo değildir. Benim filmlerimde kimse ölmez. Şiddet doğanın şiddetidir, benim karakterimle ilgili bir şiddet vardır. Anarşist ruhla falan hiç ilgisi yok, bunu söyleyenler bütün filmlerimi seyretseler, herhalde böyle demezler. Doğanın şiddetidir, insanın şiddetidir, yani hayatın kendisidir. Sokakta dolaşırken yüzlerce şey görüyoruz. Bir kapıcı diyelim, bir yere girmek istersin, seni sokmaz. Bayağı şiddettir bu, yani yasaktır. Bir karı-kocanın sokakta bile kavga ettiğini her zaman görebilirsin. Hayatın günlük şiddeti bu, yahut da gerilimi diyelim, bunu genelleştiriyorum.

— Bir süredir kadın ağırlıklı filmler çekiyorsunuz. Türk sinemasında ise kadının merkezî bir yer işgal ettiği pek söylenemez. Bu yaklaşımınız, "feminist bir yönetmen" olduğunuz yolunda esprilere bile yol açıyor. Niçin kadınlara eğiliyorsunuz?

— Bir yönetmen neyi anlatmak ister? Kimi etkilemek ister, ya da filme yüklediği görev nedir? Meselâ **Gizli Duygular**'ı ele alalım. Burada izlenen bir kızcağız vardır, kendine has davranışları olan bir kız. Bazı kimseler bunu kendilerine yakıştırdılar. Demek ki öyleymiş. Anlatmak istediğimiz öyle olduğuna göre, yakıştıracaklardır. Yani öz-

Gören— "İyi film, iş yapan filmdir."

gür kadına gitme yolu... Bunu birkaç filmdir deniyoruz, feministlikle bir ilgisi olduğunu da zannetmiyorum, çünkü bu başka bir olay. Hele Türkiye'de şu anda çok daha farklı algılanıyor, oldukça etkili. Şimdi çevremizde, hatta basında, sanat çevresinde bu akım biraz daha gelişmeye başladı. Bunun herkes üzerinde etkisi muhakkak söz konusu. Böyle bir şeyi anlatmak ihtiyacı duyarız, işte yaşanan bir şey. Yeni de değil, herhalde Türkiye'de bir yirmi senesi var gelişmeye başlamasının. Sadece benimle de ilgili değil. İşte **Fahriye Abla**, işte **Bir Yudum Sevgi**, işte **Dul Bir Kadın, Dağınık Yatak.** Bunlar da kadına dayalı filmler. Bu bir seçme meselesi, demek o anda öyle bir şey hissetmişiz ki, öyle bir şey yapmışız.

— Peki, kadın konusuna sağlıklı baktığınızı söyleyebilir misiniz?

— Çok sağlıklı baktığımı söyleyemem elbette. Kadın olmadığıma göre. Bu tür filmleri en iyi kadınlar çeker. Kendi hayatlarıdır en azından. Ben sadece gördüklerimle ilgilenirim. Yani çok doğru olduğunu iddia etmem mümkün değil. İç dünyasını bilmem mümkün değil, en azından.

— Bu konuda ahlâkçı bir yaklaşımınız olduğu söylenebilir mi?

— Eh, yani, ahlâkçılık nedir? Eskiden bakıldığı gibi değil galiba. Her şey artık çok değişiyor sanıyorum. Gençler artık yıllarca flört edip sonra evleniyorlar. Bazıları bir süre birlikte yaşadıktan sonra evleniyor. Kadınla, kadının namussuzluk kavramıyla ilgili ahlâkçılıktan bahsediyorum şimdi. Yoksa ahlâk her konuda geçerli. Parada, arkadaşlıkta... Ama doğru, bir anlamda ahlâkçı sayılırım.

— Bu yıl Kurbağalar **Antalya Film Festivali'nden çekildi. Bu konuda ne diyeceksiniz?**

— Antalya Festivali benim için yıllar önce bitmiş bir olaydı. Bundan üç yıl önce, üç filmimle katıldım. Zaten benim üç filmimi çıkartırsan, dördüncü film sadece **Faize Hücum**'du. Geçen yıl da **Firar**'la katıldım. Artık Antalya Festivali bir anlamda film festivali olmaktan çıkıyor, etkisini, kitle üzerindeki itici gücünü yitiriyor. Yani sinema için bir potansiyel yaratmıyor. Orada kazanan filme, verilen maddi ödülün ötesinde büyük bir şey sağlamıyor. Bu, Antalya Festivali'nin gerilemeye başladığının, görevini tam olarak yapamadığının bir göstergesidir. Bir de jürinin oluşumu meselesi var. Şimdi şöyle baktım ben olaya: Önce jürinin tüm isimleriyle ilan edilmesi gerekirdi. Filmler seçildikten sonra değil. Yahut da şöyle olur: Evet, benim bir filmim jüriye gidecektir. Ama bu jüri benim filmimi değerlendirme niteliğine sahip midir? Kariyerleri nedir, nitelikleri nedir, bu filmleri değerlendirebilirler mi? Orada öyle bir jüri söz konusu olursa, demek ki benim filmimi iyi değerlendirme niteliğine sahip olmayacaktır. Bu da hoş bir şey olmaz. Gerçekten, artık işin boyutlarının büyütülmesi gerekir. Bu Antalya için de söz konusu, İstanbul Sinema Günleri için de.

— Yani sırf merak saikiyle mi?

— Tabiî, merak etmediğin bir filme niye gidesin? İnsanlar önce merak eder. Onun için giderler. Çünkü sinemaya girmeden filmin iyiliği belli olmaz. Şöyle bir baktığımız zaman, mesela pazartesi günü film başlar. Pazartesi rakamına bakarsan, en büyük rakamdır o. Hafta boyunca düşer, cumartesi ve pazar tatil olduğu için yükselir. Daha filmin hiçbir eleştirisi çıkmamıştır. Sadece afişi, logosu ve fragmanı vardır ortada. Niye o gün daha çok iş yapar? Ne bileyim, perşembe günü bir eleştiri çıktıktan sonra cuma günü işi niye artmaz? Demek ki seyirci eleştiriyle ilgili değil. Filmin materyali, fragmanı ve kendi merakıyla ilgili bir olay bu. Oradaki üç resimden bir şey algılıyor, fragmandan bir şey algılıyor. Eleştirilerin etkisi az. Bir defa, çok geç kalıyor. Cuma günü çıkınca, son iki güne büyük bir etki yapması söz konusu değil. Eh, Türk filmleriyle ilgili pek hoş şeyler de çıkmadığı için, genellikle yükseltici değil, azaltıcı oluyor zaten. □

SEVİN OKYAY

Yirmi - yirmibeş yıl önce gençliğin ilahlarından olan Dylan, ne o zaman kendine yakıştırılan rolü kabul ediyor, ne de zamanla değişip gençliğin, toplumun sorunlarından koptuğunu.

"Blowin' in the wind"i dinleyerek sevişen Hippilerin çocukları bugün 22 yaşında

Dylan: Bugün neysem dün de oydum

Bindokuzyüz altmışların başında New York'un Greenwich Village semtinde dinleyici önüne çıkan Robert Zimmermann gelecek için hiç umut vaat etmiyordu. Aksanlı bir İngilizcesi ve genizden gelen boğuk bir sesi vardı. Ünlü şair Dylan Thomas'tan esinlenerek aldığı Bob Dylan adını kullanıyordu. Ama kıza zamanda elde edeceği başarılar ilk başlarda kendinden bekleneni çok aşacak ve daha birkaç yıl geçmeden Dylan Amerikan folk müziğini derinden etkilemeye başlayacaktı.

Amerikan "protest" müziğinin kurucularından Woody Gurthry'den etkilenen Dylan, 1960'larda bu müziği geleneksel dinleyici kitlesinin çok ötelerine ulaştırdı. İlk parçalarından "The Times They Are A-Changin" ve Blowin' in the Wind" sadece yürüyüşlerde ve savaş aleyhtarı gösterilerde değil, aynı zamanda tüm radyo istasyonlarında da çalınıyordu.

Özellikle 60'ların başlarında "daha iyi bir dünya isteği" yaptığı müziğin ayrılmaz bir parçası olduysa da Dylan "protest" geleneğin Guthrie, Pete Seeger ve Paul Robeson gibi ünlü şarkıcılarından farklı bir yere sahipti. Dylan'ın müziği her döneminde "siyasi bir tavrın" dışına taşıyor, sıyasi eleştiriyi olduğu kadar çok değişik olaylar ve duyguları da kapsıyordu.

Dylan'ın zaman içinde gösterdiği sürekli değişim birçok hayranını hem sarstı hem hayal kırıklığına uğrattı. 70'lerin başında vulger rock'a karşı folk müziğinin temsilcisi kimliğini kazanmışken, rock ile folk'u birleştiren yeni bir denemeye girişti. Daha sonra ilk yıllarından farklı bir şekilde tekrar folk'a döndü. Her değişimde bir kesimin tepkisini topladı ama bunlar giderek artan bir dinleyici topluluğu kazanmasını da engellemedi.

Fazla ilgi görmeyen ilk albümünden sonra 1963'te yayınladığı ikinci albümdeki "Blowin' in the Wind" şarkısı Dylan'a bir anda büyük ün getirdi. Parça 1960 yılları boyunca gençlik hareketinin marşı, Dylan da özellikle 1964'te yaptığı "The Times They Are A-Changin"le birlikte muhalif gençliğin sembolü haline geldi. Ama 60'lı yıllar içinde gençlik hareketi radikalleştikçe Dylan'ın müziği güncel siyasetten uzaklaştı, İspanyol gitarı yerini elektro gitara, folk yerine rock'a bırakmaya başladı. Bir şarkısında "Önderlerin peşinden gideceğinize parkmetreleri seyredin" diyen Dylan'ın kendine yüklenen role girmeye işin başından beri niyeti yoktu.

Bob Dylan bugün 44 yaşında. "Blowin' in the wind"in üstünden 22 yıl, "Like a Rolling Stone"un üstünden ise 20 yıl geçti. Dylan hâlâ plak yapıyor, konserlere çıkıyor. Haziran ayında piyasaya çıkan 29. albümü **Empire Burlesqe**'in ardından bu günlerde Dylan'ın tüm dönemlerini kapsayan 5 plaklık **Biograph** albümü hazırlanıyor. Dylan çok ender kabul ettiği söyleşilerden birini geçen günlerde **Time** dergisi ile yaptı. Dylan'ın çeşitli konulardaki görüşleri şöyle:

Biograph albümü

Albümü yapmak benim düşüncem değildi. Ortaya çıkan albümü de oturup dinlemedim. Aslında plaklarım piyasaya çıkmadan bir ya da iki kez dinlerim. Piyasaya çıktıktan sonra ise bir daha hiç dinlemem. Bu sefer işe hiç karışmadım. Belki de plak yapmak için 20 yıl öncesi kadar heyecanlı değilim.

Yazmak

Bir şeyler yazarken değişik aşamalardan geçiyorum. Uzun bir zaman hiç yazmadığım da oluyor. Aklıma gelenleri bir tarafa karalıyorum, kulağıma çarpan şeyleri, konuştuğum insanlardan duyduklarımı. Özellikle elimdeki işi belli bir zaman içinde bitirmem gerekiyorsa çok verimli oluyorum. Çalıştığım zaman çok uzun çalışırım. Arada da bir dakika için yatıp dinlenirim. Örneğin 24-30 saat çalışırım. 14 saat çalışıp biraz dinlendikten sonra bir 14 saat daha. Bunu 4-5 gün sonra tekrarlarım. Bazen melodivi kafamın içinde duyarım, bazen gitar, piyano çalarken bir şeyler ortaya çıkar. Diğer zamanlarda stüdyoda başka insanlarla birlikte çalarım ve teyp kayıtlarını dinleyerek ortaya çıkanın ne olabileceğine bakarım. Şarkılarımı kendim anlamak için yapmıyorum. Kendimin anlaması işin bir parçası değil. Yaparken bana bir şeyler ifade ederler, hepsi bu.

Şarkı söylemek

Benim sesim, zavallı sesim. Aslında hiç iyi bir sese sahip değilim. Sözlerle oynayarak kurtarıyorum durumu. Sıra sözleri seçmeye, sözcüklerle, cümlelerle oynamaya geldiğinde belli bir üstünlüğüm olduğu kanısındayım. Ama sesim, sanırım bir çakalınkinden fazla farklı değil.

Geçmişin sesi

İlk beş albümüm mü? Ne olduklarını bile hatırlamıyorum. Yapmış olduğum 29 plağı da sayabileceğimden emin değilim. 80'lerde yaptığım bir dizi albümü ve 70'lerden **Street Legal**'i sevmiştim. Sanırım tüm albümlerimi bir şekilde sevdim. En sevdiğim şarkılarsa, kendi yazdığım şeyler değil; **Pastures of Plenty That's All** ve **I Get a Kick out of You** gibi parçalar.

Geleceğe bakarken

Henüz yapılacak çok işim olduğunu düşünüyorum. Kısa bir süre önce **Ho Chi Minh Harlem**'de adlı bir roman yazmaya başladım. Ho Chi Minh 1920'lerde Vietnam'a dönmeden önce Harlem'de ahçı olarak çalışmıştı. Bilinen bir olgudur bu. Bir an için heyecanlandırmıştı beni. Geçen sene Sam Spehard'la birlikte bunun sarkısını yaptım. Adı da **Danville Girl**'dü. Aşağı yukarı 15 dakikalık uzunca bir baladdı. Birilerinin bundan bir film yapmayı düşündüğünü duydum. Öyküler de yazmak isterdim ama bunun için bir dağ kulübesine çekilmem gerekir. Bir de, hep çocuklar için bir albüm yapmayı istemişimdir. Ama hiç bırakırlar mı?

Hep aynı şey

Şimdi neysem, 20-30 yıl önce de öyleydim. Değerlerim değişmedi. Tabiî pek çok şeyden geçtim, çok şeyler öğrendim, yaşamım da hep aynı değildi. Ama değerlerim değişmeden kaldı. Aslında kendimi de başkalarını da yargılamam. Olup biteni izlediğim yok; bir şeyi ya olduğu gibi kabul ederim, ya da bırakırım. Bana öyle geliyor ki, hayatta hemen her şeyde yetersiz kaldım. Müzik sözkonusu olduğunda ve gerekiyorsa iyi bir şeyler yapabilirim. Çoğunlukla sakinimdir; ama sonra, durumu şöyle bir gözden geçirdiğimde, hep ip üstünden düşmek üzere bulurum kendimi. Oradan oraya sürükleniyorum herhalde. Kendimi hep kamçı şaklatan biri gibi görüyorum. Biri ya da bir şey. Hiçbir zaman bir şeyin peşinde hissetmedim kendimi. Hep bir şeylere takılıp tökezliyordum sanki. Kendi parçam olan kaybedilmiş ruhu bulmak için kutsal dağa tırmanmadım hiç. Böyle şeylere inanmam. kişinin bir şey araması, bir şeyin peşinde koşması gerektiğini de sanmıyorum. Ne yapıyorsan, o iyidir işte.□

KİTAPLAR

BİLİNÇ YOLUNDA
Vedat Günyol (Ada)

Gerek toplumsal boyutta, ilişkilerimizde, gerekse düşünsel-yazınsal boyutta şu günlerde en çok gereksindiğimiz şey, bilinç yolunda atılacak adımlardır sanırım. Neredeyse yarım yüzyılı bulan yazarlık yaşamında -Hümanizmadan başlayarak- hep bu adımların atılmasına çalışan Vedat Günyol'un son kitabına **Bilinç Yolunda** adını vermesi de ayrıca anlamlı ve önemli görünüyor.

Kitaptaki yazıların biri dışında ("Türkçemiz Konusunda" 1974) en eskisiyle 1981'e uzanıyor. Yazarın eleştirdiği, yanlış bulduğu bir söz kalıbını anarak, Günyol "türlü çeşitli" konulardaki görüşlerini bir araya getiriyor diyebiliriz bu son kitabıyla. Yine de yazıları konu ve yaklaşım yönünden üç öbekte toplamak mümkün: Aşk, sevgi, cinsellik gibi ciltler çıkarılmış konuların düşünsel ve yazınsal boyutta, çeşitli çağrışımlar, değinmeler, anıştırmalarla ele alındığı deneme yönü ağır basan yazılar bir grup oluşturuyor. Batılılaşma, çeviri konularına ilişkin incelemelerle kültür-sanat ve toplumsal sorunlara yönelik konuşmalar ikinci grubu, Halide Edip'ten Sabahattin Eyuboğlu'na, A.Erhat'a, S.d. Beauvoire'a, Diderot'dan Erasmus'a, Gramsci'ye uzanan anma-tanıtma yazıları da üçüncü grubu oluşturuyor. Bunlardan son ikisi (Erasmus ve Gramsci) de inceleme niteliği taşıyor.

Günyol'un temel özelliği, eğildiği konuların ve kendi eğiliminin bütün ciddiliğine, okuyucuyu kavramsal açıklamalara, bilgilere götüreceği izlenimine karşın, daha çok duyguları, izlenimleriyle yazması. Onda, bütün entelektüel boyut "yerlileştirilmiş"-güncelleştirilmiş bir dile dönüşüyor. Öyle ki, Günyol kimi zaman dilin, kalemin akışına kaptırıp bir tür çağdaş tekerlemeciliğe yöneliyor. "Batılılaşma" konulu incelemesi şu paragrafla başlıyor: "Adına dünya dediğimiz yeryüzünü, güneşin doğduğu ve battığı yerlere, kıtalara bakıp Doğu-Batı diye ikiye ayırmışız, kafamız, bilincimizin, gelmiş geçmiş insanlık serüvenine, yani tarihine soyunduğumuz çağlardan bu yana." Azra Erhat içinse şunları söyleyecektir: "O capcanlı, kabına kılıfına sığmaz, coştu mu coşturan, bilgisinde duygusunda insanı yüreğiyle kafasıyla avucunun içine alan, kanatlandırıp göklere uçuran Azra geçip gidebilir mi dünyadan, ardından özlemler bırakarak?"

Günyol, bu çağrışımlara dayalı tekerlemeciliğiyle yer yer söz değiştirimlerine de giriyor: "O padişah ki, yediği önünde, yemediği arkasında, koca imparatorluğun hazineleri elinin altında, bir el işareti, bir göz kırpışı, bağrına böğrüne, koynuna, hurileri gılmanlarıyla en yekta, en eşsiz güzelleri sokabilecekken, bir 'ahu gözlü'ye gönlünü kaptırıp, muradına eremeyince, dünyayı kendine zindan eder, edebilir." Bildiğimiz genel kullanımda birisi için ya "dünya zindan olur" ya da "dünya zindan edilir." Günyol'un anlattığında da bir etkenle kişiye dünyanın zindan olması var; ama kişinin de payı, işleviyle. Vurgulanması, üstünde durulması gereken yer de burası sanıyoruz.

Bilinç Yolunda'ki yazılar özellikle çağrışım yönünden gelen kendilerine özgü tatlar veriyor okuyana. Bir yazıda "Aşk imiş her ne var âlemde" dizesinden yola çıkılarak Fuzuli'den Yavuz Sultan Selim'lere, Goethe'den Ed. Cummings'e, Mauriac'a, oradan Turgut Uyar'a, Ruhi Su'dan Aşık Veysel'e, Selim İleri'ye uzanan zengin bir düşünce-duygu alanına giriliyor. Günyol, kendi düşüncesini, beğenisini; okuduklarını, izlenimlerini sıcağıyla okura iletme isteğini gözetmiş sanki **Bilinç Yolunda**'da topladığı yazılarıyla. □

Zeki COŞKUN

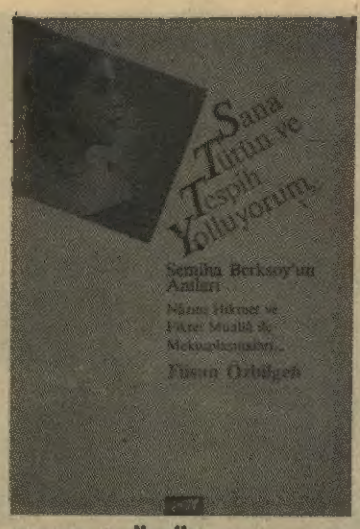

SANA TÜTÜN ve TESBİH YOLLUYORUM
Semiha Berksoy/ Füsun Özbilgen (Broy)

Semiha Berksoy'un anıları ve Nazım Hikmet-Fikret Mualla yazışmaları yılın en eğlenceli, en ilginç, en 'okunası' anı-röportajıydı bence. Şimdi BROY yayınevi, dizide kullanılamayan bütün yazı, fotoğraf vb. malzemesini de işin içine katarak bunu bir kitap haline getirmiş. Gazete kupürleri kesip dosya dosya biriktiremeyenlerle dizinin tiryakileri için bulunmaz bir fırsat.

Semiha Berksoy'un anılarının en çekici yanı, 'bir döneme ışık tutmak' denen o şüpheli, ayaküstü tarihçilik anlayışına yüz vermeden, olayları kendi yargılarının (hatta gerekirse önyargılarının) süzgecinden geçirerek büyük bir coşku ve inanmışlıkla sunması. Öyle bir inanmışlık ki bu, öyle bir 'yaşama imânı' ki diyelim istersenız, sizi tek tek ayrıntıları fazla kurcalamaya götürmeden yaşamının evrelerini anlatan kişinin anlatışıyla, anlatışındaki bireysel kavrayışla sürükleyip götürüyor. Semiha Berksoy hayatını 'pür' yaşamış, deyim yerindeyse 'ideolojiler üstü' bir yaşama telaşıyla, sanat açlığıyla, Füsun Özbilgen'in anıların sahibesiyle konuşurken hayret ettiği kimi şeyler, örneğin Türkiye'de Nazım Hikmet'i ziyarete giden Semiha'nın Almanya'da Ribbentrop'un önünde konser vermesi, ya da Nazım Hikmet için okutulan mevlût, bu büyük ve nefis telaşın, yani hayatın, yaşanan olayların ve günlerin, insana ayrılmış duyarlık biçimlerinin tümünü birden kapsama arzusunun açık kanıtları. Nazım Hikmet'e olan aşkından (doğrusu ya, ben bu aşkı biraz fazla **Semiha tarafından yaşanmış** buldum, ama hiç önemi yok) Gazi'nin elinden içilen şuruba, Almanya'da **Ariadne auf Naxos** söylemekten, sürrealist hikâye denemelerine, Fikret Mualla'ya yollanan sucuklardan **Asiye**'deki anne rolüne (Semiha Berksoy oyunculuğunun tanık olabildiğim tek zirvesi) hiçbir şey atlanmadan, hiçbir anı kaçırılmadan yaşanılmış bir hayat Semiha Berksoy hayatı. Cumhuriyet kuşağından bir kızın, herkesin hâlâ korka çekine yaşadığı, sümsük bir 'ne şiş yansın ne kebap'çılıkta direndiği sevgili Türkiye'mizde böylesine geniş ve cesur yaşamış olması, üstelik de yaşadığı her anın tadını çıkarmış ve çıkarıyor olması kendi başına bir mucize bence. Semiha Berksoy'un Colleen Moore'a on sekiz yaşında yazdığı mektup (**'Çapkın Kız ismindeki filmimi yakında Amerika'da göreceksiniz... Bir iki sene içinde Amerika'ya geleceğim... Hollivut'ta iki ve üç seneden ziyade kalmayacağım'**) hafif delimsirek bir kendine güven şaheseri. Kaç 'Darülbedayi aktrisi' böyle bir mektup yazmıştır? İyimser bir tahminle, sayıları pek fazla olmasa gerek.

Colleen Moore'dan Nazım Hikmet'e, bir 'kişilik' Semiha Berksoy, özlediğimiz ve rastladıkça içimize sular serpen, 'nadirattan' bir şey yani. **Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum**'un başkahramanı ve aktrisi de elbette o. Bu kitabı Semiha için okuyun.

Fatih ÖZGÜVEN

KANAT OPERASYONU
Ufuk Güldemir (Tekin)

Cumhuriyet gazetesi muhabirlerinden Ufuk Güldemir'in "Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne olanak sağlayan Türk vetosunun nasıl kaldırıldığının" öyküsünü anlatan 134 sayfalık kitabı Tekin Yayınevi tarafından piyasaya sürüldü.

"Kanat Operasyonu" adlı kitap dikkatleri ilk kez, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in "maksatlı bulduğunu" söyleyerek mahkemeye vermeyi düşündüğünü söylemesiyle geniş ilgi toplamıştı. Daha önce Cumhuriyet'te dizi olarak yayınlanan "Kanat Operasyonu" genel olarak demeç ve belgelere atıfta bulunuyor. Güldemir, olayları aktarırken mümkün olduğunca yansız kalmaya çalışmış. Zaten Güldemir, kendi deyişiyle, "misyon gazeteciliği"ne inanmıyor.

"Kanat Operasyonu"nda üvertürü, Amerika'nın Ankara eski Büyükelçisi James Spain tarafından yapılıyor. Spain'in Türkiye anıları, yazara "Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde arabamı yakanlardan mıydınız?" diye soracak kadar sıcak. Spain'i, CIA'deki görevinden Dışişleri Bakan Yardımcılığı'na kadar yükselen Joseph Sisco izliyor. Amerikalılardan sonra ise sayfaları Yunanlılar alıyor. Onların ilk ismi Dışişleri Bakanlarından Konstantin Micotakis. Zaten ondan sonra da bir bütün oluşturmak üzere, Bernard Rogers, Yunanistan Genel Kurmay Başkanı Agamemnon, Luns, Strausz-Hupe, Haig, Sabancı, Carter, Rallis ve daha birçok isim, Güldemir'in kitabında yerlerini alıyorlar.

Güldemir'in kitabı birbirinden ayrılmış, ancak hepsi aynı olayı açıklamaya yönelik 16 bölümden oluşuyor. Kitaba adını veren "Kanat Operasyonu" da bu bölümlerden birinin başlığı.

Zorlamasız bir dille yazılmış olan "Kanat Operasyonu", 12 Eylül döneminin önemli siyasal kararlarından olan Yunanistan'a Türk vetosunun kaldırılması konusunda bilgi sahibi olmak isteyenleri eni konu doyuracak nitelikte. Üstelik fiyatı da son derece elverişli: KDV dahil 440 TL.

Tuğrul ERYILMAZ

tartışmaları, adları, aykırı söylemiyle
soruları, sorunlarıyla
dünü, bugünü, yarını
...ve
sinema
60 - 70 arası Türk sinema ortamı
Enis Batur, Onat Kutlar, Metin Erksan
•
Sineması ve cüssesiyle
Orson Welles
•
Herzog'un eşine mektuplarından
Fitzcarraldo'nun çekim günlüğü
•
"küçük dev adam"
Arthur Penn
Kitap / 1
hil yayın
Binbirdirek Meydanı 5/3
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 527 79 21

KÜÇÜKLER İÇİN, BÜYÜKLER İÇİN
ÇOCUK OYUNCULARI TOPLULUĞU
DEMET İLE MEMET
Yazan: Volker Ludwig
■ Yakında her pazar AST'da

BASIN

Nâzım'ın ayrılış tarihi

Nâzım Hikmet'in Türkiye'den ayrılışı olayı 24 Kasım günlü **Nokta** dergisinde ayrıntılarıyla açıklandı. Nâzım'a bu olayda Refik Erduran'ın yardımcı olduğu kimi çevrelerde biliniyordu ama, olayın iki "kahramanı" da içinde, hiç kimse şimdiye kadar bu konuda herhangi bir açıklamada bulunmamıştı. **Nokta**'da yayımlanan, Ayşenur Arslan'ın kaleme aldığı yazı da, Refik Erduran'ın "mozayiğin parçaları birleştirilerek önüne serildiğinde yalnızca gülümsemekle yetindiği" belirtilerek son buluyordu.

Nâzım Hikmet'in "kaçış öyküsü"nü şimdiye kadar çeşitli yerlerde yazılagelenlere aykırı sayılamayacak bir biçimde sergileyen yazıda, ünlü şairin Türkiye'den 15 Haziran 1951 günü ayrıldığı ısrarla belirtilmekteydi. Ayrıca, Nâzım'ın nerede olduğunun 17 Haziran günü anlaşıldığı; o gün ajansların, Bükreş Radyosu'nun "Nâzım Hikmet Romanya'da" açıklamasını geçtiği öne sürülüyordu.

1968-73'teki bir tartışmayı bilenler açısından en çok üzerinde durulması gereken nokta, bu 15 ve 17 Haziran tarihleriydi:

1968'de. **Gerçekler Postası** dergisinin 14. sayısında, Macit Doğudan'dan alındığını belirterek, Nâzım'ın "Dostlaaaaaaarrr" başlıklı bir şiirini yayımlamıştım. Üzerinde "1951/Haziran/19 Haydarpaşa -Kadıköy" kaydı bulunan şiir şöyleydi: "Dostlar/ Gidiyorum/ Gidiyorum/ Dostlar/ Ne "MOSKOVA"ya,/ Ne başka yere hasret çektiğim için/ Hayır/ Hayır/ Dostlar/ Dostlar,/ Kendi "VATAN"ımda/ "Destan" koynunda,/ Bir kuduz köpek gibi/ "Dolar" karşılığında,/ Öldürülmek istemiyorum/ Dostlar.../ Gidiyorum/ Gidiyorum/ Dostlar./ Bu "VATAN" ve siz/ Benim içimdesiniz,/ Dostlar/ Dostlar/ Gidiyorum/ Gidiyorum.../ Dostlaaaaaaarrr/ Dostlaaaaaaarrr".

Şiir dergide yayımlandıktan sonra birtakım tepkiler gelmiş, Nâzım Hikmet'e ait olamayacağı öne sürülmüştü. Özellikle onun şiirinin akışı, kurgusu, yapısı dışında kaldığı ifade ediliyordu. Ancak **Gerçekler Postası** o sayısından sonra yayımlanamadığı için, şiir üzerinde pek tartışılmadı.

Nâzım Hikmet

Tartışma beş yıl sonra, 1973'te alevlendi. Bu kez şiirden çok Nâzım'ın Türkiye'den ayrılış tarihi tartışılıyordu **Yeni Ortam** gazetesinin sanat sayfasında (17 Eylül, 25 Eylül, 19 Ekim, 16 Kasım, 15 Aralık, 27 Aralık vb.). Tartışma, çoğunca Kemal Sülker ile Macit Doğudan (Macit Cevat) arasında geçiyordu. Özellikle şu veriler ortaya çıkmıştı:

Basınımızda Nâzım Hikmet'in yurt dışına çıkışını bildiren ilk haber, Bükreş Radyosu'nun yayını kaynak gösterilerek, 21 Haziran 1951 perşembe günü yayımlanmıştı. **Cumhuriyet** gazetesi, 22 Haziran günlü sayısında "Nâzım Hikmet'e ait bir iz bulunamadı" başlığı altında şunları yazıyordu:

"... Nâzım Hikmet, geçen salı günü bir sene önce evlendiği eşine: 'Askerlik işini halletmek üzere Ankara'ya gidiyorum (...)' demiş... ... Dün Nâzım Hikmet'in Kadıköy'de Mühürdar Caddesi 59 numaralı ikametgâhına giden bir arkadaşımıza şunlar söylenmiştir: 'Kocamın Bükreş'e kaçtığını bugünkü gazetelerden öğrenmiş bulunuyorum. Askerlik işini halletmek üzere geçen salı günü bana ve çocuğuma veda eden Nâzım'da böyle uzun bir yolculuğa çıkacak herhangi bir heyecan sezinlemedim. (...)' demiştir."

Bu haberde dikkati çeken, Münevver Hanımın Nâzım'ın "geçen salı günü" evden ayrıldığını söylemiş olmasıdır. "Geçen salı" sözü iki türlü yorumlanabilir: 19 Haziran salı (ki, bu durumda söz konusu şiirdeki tarih doğrulanmış olur) ya da 12 Haziran salı. Bu ikinci yorum, Nâzım'ın evinden ayrıldıktan sonra üç gün süreyle bir yerlerde saklanarak izini kaybettirdiği, 15 Haziran cuma günü de Refik Erduran'la birlikte motora binip Karadeniz'e açıldığı sonucuna götürür. Ancak, "Nâzım'ın nerede olduğunun 17 Haziran günü anlaşıldığı" yolundaki ifadeyi açıklamakta yetersiz kalır.

Nâzım'ın biyografisini yazanlar, 19 Haziran tarihini benimsemiş görünüyorlardı. Sözgelimi Asım Bezirci, **Nâzım Hikmet ve Seçme Şiirleri** adlı kitabında (İstanbul, 1975) şöyle diyordu: "17 Haziran gecesi askerlik işi için Ankara'ya gideceğini, kız kardeşi Samiye Yaltırım'ı göreceğini karısına söyleyerek evden ayrılır. (...) Bükreş Radyosu 20 Haziran 1951 akşam yayınında Nâzım Hikmet'in Romanya'ya gelmiş olduğunu haber verir." (s. 47).

Bu noktada, 34 yıl boyunca soylu bir suskunluk gösteren Refik Erduran'ın 'bizzat' açıklama yapmasını beklemek hakkımızdır, sanırım. Ayrıca, -eğer varsa- bu konuda ellerinde herhangi bir belge bulunanlara da görev düşüyor.

Alpay KABACALI

Laurence Olivier, TV'de izleyeceğimiz "Hamlet"te.

TV

Hamlet ve Kanlı Düğün

Önümüzdeki iki hafta içinde televizyon yine bir düzine film yayımlayacak. Programda birçok ünlü isim ve zamanında büyük rağbet görmüş filmler var ama, bu filmlerden çoğunun pek rağbete değmediği hem geçen zamanın gerçek değerlerini ortaya çıkarması, hem de küçük ekranın etkisi ile anlaşılacak. Tabiî TRT'nin yine özellikle geniş ekran filmleri sağdan ve soldan bantlayıp sansürleyerek göstereceği kuşkusuz.

30 Kasım'da gösterilecek ilk film, Stanley Donen'in hiç de sinema kariyerine yakışmayan yavan bir bilim-kurgu/korku yapıtı: **Satürn Üç**. 1980 yapımı filmde Kirk Douglas, uzak gezegende bir robot yapıp, sonra robotuyla birlikte çıldıran bir bilim adamı. Filmde bir zamanların ünlü Charlie'sinin sarışın meleği Farrah Fawcett da bulunuyor.

Aynı gecenin yerli filmini zamanında göremediyseniz görün: Atıf Yılmaz'ın 1982'de Türkân Şoray ve Cihan Ünal'ı yönettiği temiz bir "iletişimsizlik" filmi, **Seni Seviyorum**.

1 Aralık sabahı 1974 yapımı bir televizyon filmi var: **Nilüferlerin Açtığı Yer**. William Graham'ın yönettiği filmde Julie Gholson ve Jan Smithers oynuyor.

Pazar akşamı, Amerikan sinemasının başarılı gerilim filmleri yönetmenlerinden John Sturges'in 1968'de yaptığı, başrollerini Rock Hudson ve Ernest Borgnine'ın paylaştığı başarısız filmlerinden biri, **Kutup Harekâtı** gösterilecek. Konuşması bol, hareketi ve gerilimi az, inandırıcılıktan uzak bu soğuk savaş döneminin Amerikan slogancısı filmi, Sovyet ve Amerikan ajanlarının Kuzey Kutbuna düşen bir kapsülü elegeçirmek üzere yarışmasını anlatıyor.

3 Aralık akşamı ülkemizde de büyük seyirci toplayan **Jaws I** gösterilecek. Amerikan sinemasının harika çocuğu Steven Spielberg'in 1975'te 28 yaşındayken yönettiği, Roy Scheider, Richard Dreyfuss ve Robert Shaw'ın başarıyla oynadığı bu göz boyayıcı, içi boş heyecan filmi Oscar'a aday gösterilmiş, müzikleri yapan John Williams ise en iyi müzik ödülünü almıştı. Bu geniş ekranlı filmi TRT Televizyonu'nda pek yavan bulacaksınız.

5 Aralık'taki "Dünya Sinemalarından" programını kaçırmamalısınız. İngiltere'nin şövalye ünvanlı sanatçısı Sir Laurence Olivier'ın yaptığı, yönettiği, oynadığı görkemli **Hamlet** yayımlanacak. 1948 İngiliz yapımı siyah-beyaz film, aynı kadronun Londra sahnelerinde başarı kazanan dört buçuk saatlik oyunundan kısaltılarak iki buçuk saate indirilip çekilmiş. Shakespeare'in aynı adlı tragedyasından uyarlanan film 1948'de en iyi film, aktör (L.Olivier), dekor (Roger Furse) ve sanat yönetimi (Carmen Dillon) Oscar'larını almış; görüntü yönetmeni Desmond Dickinson'sa Venedik Festivali ve İngiliz Film Akademisi ödüllerini kazanmıştı. En iyi yönetim (L.Olivier), en iyi müzik (William Walton) ve en iyi yardımcı aktris (Jean Simmons) Oscar'larına da aday gösterilmiş olan filmde Laurence Olivier'a kalabalık bir üstün yetenekli oyuncular kadrosu eşlik ediyor. Shakespeare'in özgün oyunundan epeyce bir bölüm çıkarılarak çekilmesine karşın hâlâ en başarılı "Hamlet" yorumlarından sayılan filmi salık veririz.

7 Aralık akşamı Michael Apted'ın yönettiği, John Belushi ve Blair Brown'un oynadığı 1981 yapımı -sinemalarımızda gösterilmemiş olan- **Continental Divide** (Sıradağlar) gösterilecek. Her yönden ortalamanın üzerine çıkan başarılı, ama pek seçkinliği olmayan bu güldürüde dağ başında mahsur kalmış bir gazeteciyle kel kartal peşinde koşan güzel bir ornitolog kadının ilişkisi anlatılıyor.

Aynı gece, TRT'den yetişen az sayıda yönetmenden Yusuf Kurçenli'nin ilk sinema filmi **Ve Recep Ve Zehra Ve Ayşe** yayımlanacak. Kurçenli'nin geçen yıl yalnız İstanbul Sinema Günleri'nde izlenebilmiş, sinema salonlarına girememiş olan bu içtenlikli filmi bu yıl yönetmenin yeni yaptığı ve çok daha üstün olan "Ölmez Ağacı" yerine Antalya Şenliği'ne kabul edilmişti. Filmin oyuncuları Mahmut Cevher, Necla Nazır ve Pembe Mutlu.

8 Aralık Pazar sabahı tam bir tatil filmi var: **Sevgili**. John Schlessinger'ın 1965'te yönettiği, Julia Christie, Dirk Bogarde ve Laurence Harvey'in oynadığı siyah-beyaz film, genç, güzel ve hırslı bir kadının sevgililerini sosyal konumu daha yüksek yeni sevgililer için terketmesini anlatıyor. Senarist Frederic Raphael ve Julie Christie'nin Oscar aldığı, hem filmin hem de yönetmenin Oscar'a aday gösterildiği yapım, her ögesi yerli yerinde, iyi anlatılmış bir "tatlı hayat" filmi. Ama anlattığı öykü, şu "renkli dizi" romanlarınkinden hiç de farklı değil.

Aynı akşam ABD'nin tanınmış western yönetmenlerinden Monte Hellman'ın bu türün "ikinci vatanı" İtalya'da Warren Oates, Jenny Agutter ve Fabio Testi'yi oynattığı **Silahım ve Ben** yayımlanacak. İyi anlatılmış sıradan bir kovboy filmi.

10 Aralık'ta Universal stüdyolarının çok güvendiği bir teknolojik yeniliği dünyaya duyurmak üzere yönetmen Mark Robson'a George Fox ve Mario Puzo'nun senaryosundan başta Charlton Heston, Ava Gardner ve Richard Roundtree olmak üzere kalabalık ve ünlü bir oyuncu kadrosuyla yaptırdığı **Deprem** gösterilecek. Los Angeles kentinde bir deprem ve bir yığın insanın özel öyküsünü anlatan film ülkemizde de gösterilmişti. Bu geniş ekran filmin başarılı görüntü yönetmeni Philip Lathrop, Oscar'a aday gösterilmişti. "Sensurround" adlı yeni bir özel efekt sistemini tanıtmak üzere yapılan film ABD'de büyük seyirci toplamış, günlerce kendinden söz ettirmişti. Filmin ses kaydı sırasında hava titreşimleri yaratıp ses bandına ekleyen yeni elektronik sistem gösterim sırasında kullanılan özel bir amplifikatör ve 10-20 adet büyük boy hoparlör aracılığıyla kulağın duyabildiği ve duyamadığı hava titreşimlerine dönüştürülüyor, izleyici ekranda gördüğü olayları koltuğunda yaşar gibi oluyordu. Tabiî televizyon yayınında bu efekt kullanılamıyor.

12 Aralık akşamı Dünya Sinemalarından'da geçenlerde "Karmen"ini izlediğimiz Carlos Saura'nın yine aynı türde, Karmen'den iki yıl önce -1981'de- yönettiği **Kanlı Düğün** yayımlanacak. "Karmen"le birlikte Sinema Günleri '84'te gösterilmiş olan filmde yine Antonio Gades ve Christina Hoyos oynuyor. İspanya'nın büyük oyun yazarı ve şairi Federico Garcia Lorca'nın aynı adlı oyununun flamenko danslarıyla otantik bir baleye dönüştürülüşünü anlatan filmde oyuncu kadrosu yine prova için dekorsuz stüdyoya toplanıyor; genel bir prova yapıp dağılıyor. Bu yalın, sözsüz filminde nefis bir yorumu alçakgönüllülükle anlatmayı başaran Saura, flamenkonun anlatım gücünü, İspanyol dansının ruhunu gözler önüne seriyor.□

Ahmet GÜNLÜK

Uğur Dündar programının hikâyesi

Uğur Dündar bu yayın döneminde hazırladığı ve yine büyük ilgi uyandıran "Vatandaş Soruyor" programının ikincisinin üniversite gençliğinin sorunlarına ayrıldığını ilk programın bitiminde açıklamıştı. Daha birinci programı bitirmenin rehavetine bile gireme-den, Uğur Dündar ve arkadaşları mektuplarla, telefonlarla, ziyaretlerle soru yağmuruna tutuldular. 1980 yılından beri kendi halinde, hiç söz hakkı olmadan okuluna devam eden üniversite gençliği için ilk fırsatı kendisinin vermiş olduğunu, bu yoğun istek karşısında anladı Uğur Dündar. Programa katılacak "yetkili'nin İhsan Doğramacı olmasına karar verildi; Doğramacı da kendisine yapılan teklifi "memnuniyetle" kabul ettiğini bildirdi. Siyasî partilere gönderilen yazılarla da birer temsilci istenerek işin görece kolay kısmı halledildi ve sonra esas soruna, yani programa "vatandaş" olarak katılacak öğrencilerin sorularının, isteklerinin düzenlenmesine geçildi.

Ancak her gün yüzlerce öğrenci mektubu geliyordu; programda sormak istedikleri sorular da pek yenilir yutulur gibi değildi. Bu koşullarda alınan birinci karar, programı siyasî bir havaya sokacak sorulara kesinlikle izin verilmeyeceği idi. İkinci karar, gelen mektuplar arasında seçim yapılması ve her sorunun sorulmasına izin verilmemesi biçimindeydi. Üçüncü karar da başvurular arasında büyük çoğunluğu oluşturan "atılmalar" konusunda soru sorulmasına izin verilmemesi kararlaştırıldı. Bu kararın gerekçesi, atılan öğrenciler öğrenci statüsünde olmadığı için, bunun üniversite gençliğine ait bir sorun olamayacağı idi!

Öğrenciler ve öğrenci dernekleri sorunlarını televizyonda duyurmak için önlerine büyük bir fırsat çıktığını sanırken, katılanların çok kısa sorular yöneltip susacaklarını, bütün konuşmaların yine Uğur Dündar'ın çevresini alacak olan "yetkililerce" yapılacağını anladılar. Bu bir hayal kırıklığı yarattı. Ancak öğrenciler, yetkililer arasında muhalefet partileri temsilcilerinin de yer alacağını, kendilerine söyletilmeyen sorunları onlara anlatarak "programa getirebileceklerini" düşündüler ve hemen harekete geçtiler.

O sıralarda, SHP'den Cüneyt Canver'in, MDP'den Necati Karaağa'nın programa katılacağı kesinleşti. Özellikle Cüneyt Canver'e yapılan yoğun başvurular sonucu, SHP'nin gençlik sorunlarıyla ilgilenen milletvekilleri, öğrenci sorunlarını belirlemek için, çeşitli engellerle karşı karşıya bulunan öğrenci derneklerini ve üniversiteleri ziyaret etmeye başladılar.

Milletvekillerinin yaptıkları bu ziyaretler sonucunda programın daha renkli geçeceği, en azından bazı öğrenci sorunlarının muhalefet tarafından Doğramacı'ya sorulacağı belli oldu. TBMM'de kavgalar da bu sırada başladı. SHP'li milletvekillerinin ziyaretleri, ANAP milletvekili İbrahim Fevzi Yaman tarafından "Öğrencileri örgütlüyorlar" biçiminde yorumlandı. YÖK bütçesinin konuşulduğu komisyon toplantısında konuşan İhsan Doğramacı da "Parlamento içi ve dışı bazı mihrakların öğrenciler üzerinde oyunlar oynamaya çalıştığını" söyledi.

O günlerde Ankara'ya gelen Uğur Dündar, Haber Dairesi Başkanı Ülkü Kuranel ve milletvekilleri ile bir ön-toplantı yaparak programın "selâmeti" için bazı ricalarda bulundu: Muhalefet milletvekillerinden "eleştiriden çok çözüm önerisi rica ediliyordu", programın gidişatını "tehlikeli" kılacak konuşmalardan kaçınılmalıydı...

Bütün bu gelişmeler ve çalışmalar sırasında programın çekim tarihi 18 Kasım, yayına giriş tarihi ise 19 Kasım olarak saptandı. Ancak "Vatandaşın sormasına" çok az bir vakit kala, İhsan Doğramacı'nın tedirginleşmeye başladığı görüldü. Cüneyt Canver'le yaptığı bir sohbette, programın gidişatının nasıl olacağı konusunda birtakım "sinyaller" almıştı. Ertesi gün TBMM'de yaptığı konuşmada bu rahatsızlığını da açığa vurmuştu... Bir yol bulunmalıydı...

Ve İhsan Doğramacı, "Vatandaş Soruyor"dan kaçma yolunu buldu: "Programın çekimine rastlayan günlerde Fas'ta olacağımdan özürlerimin kabulünü..."

Aslında, Ülkü Kuranel'e göre "Program yayından kaldırılmamış, sadece ertelenmişti". Kuranel, "Biz programı İhsan Bey de katılabilsin diye Aralık ayına erteledik; tartışmalı geçeceğinden korktuğumuz için yayından kaldırmadık" diyordu. Cüneyt Canver ise, defalarca aramasına rağmen konu hakkında kendisine hiçbir bilgi verilmediğini söylüyor ve ekliyordu: "Madem Doğramacı Fas'a gidecekti, katılacağını niye söyledi?" □

Mehmet ŞENOL

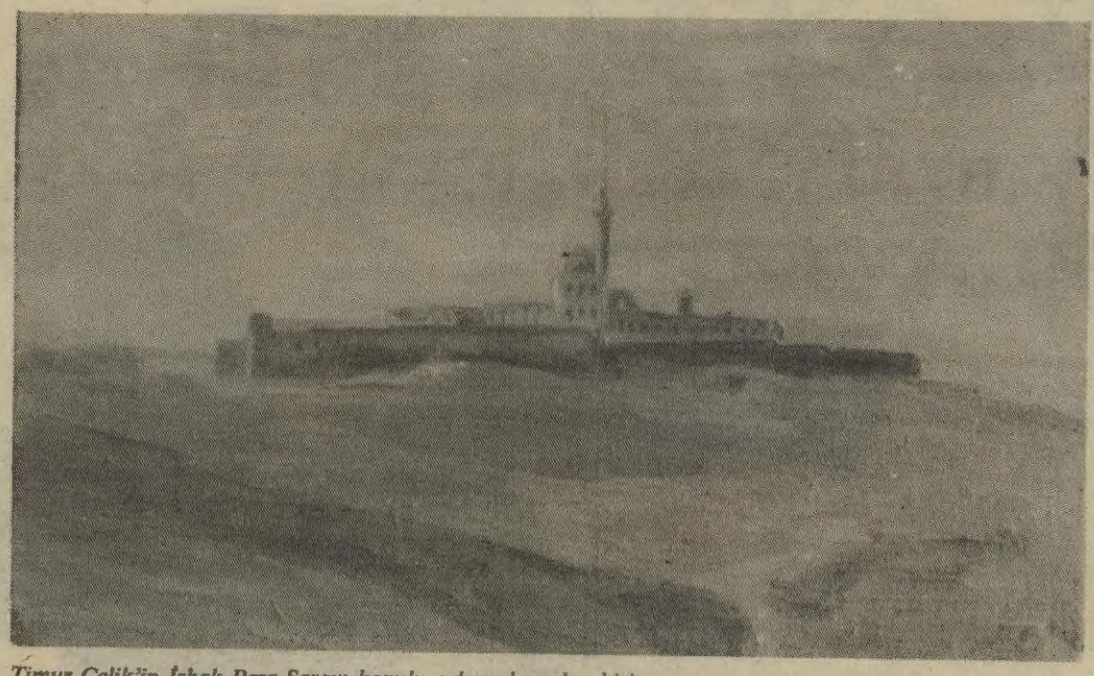

Timur Çelik'in İshak Paşa Sarayı konulu çalışmalarından biri.

Mustafa Özel'in atlarından.

Tüm Öğrenci ve Araştırmacılarda Bulunması Gereken Kitap

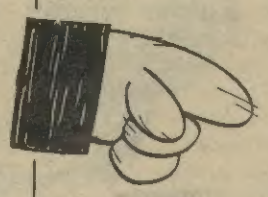

YURT İÇİNDE VE YURT DIŞINDA BURSLAR REHBERİ

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

ANALİZ Araştırma Basım Yayın Tic. Ltd. Şti.
Büyükparmakkapı Sok. No: 16/3 Beyoğlu-İSTANBUL

SERGİ

Resimlerde hüzün

İkisi de genç. Bu, ilk kişisel sergileri. Kentin varoşlarında, Maltepe'de oturuyorlar. Serüven olsun diye değil, daha ucuz olduğu için. Ekonomik zorunluluktan. Timur Çelik'le, Mustafa Özel Maltepe'de yaşamayı seçmiş ressamlardan sadece ikisi. Ortak renkleri ise hüzün ve yalnızlık.

Timur Çelik (d. 1960), Turkuvaz Galerisi'nde sergilenen "Issız Doğa Görünümleri" adlı sergisinde (22 Kasım - 11 Aralık) Doğu Beyazıt'taki İshak Paşa Sarayı'nı ana tema olarak kullanmış. Âdeta her şeye rağmen güçlü olabilmenin, güçlü olmayı istemenin, yalnız da olsa ayakta kalabilmenin sembolik bir ifadesi... Çeşitli boyutlarda ve görünümlerde ele alınan İshak Paşa Sarayı'na bir demet yağlıboya güzellemesi de diyebiliriz. Sanatçının psişik durumlarını plastik söylemin dili aracılığıyla analiz etmek gerekir mi acaba? Kıvılcım, yapıtlardan sıçrıyor izleyene. Yine de, nereden bakılırsa bakılsın bütün görkemiyle görülebilen bir sarayı seçmesi hayli anlamlı.

Sanatçı, hiçbir rengi tek olarak kullanmıyor. Resimlerine isim de koymuyor. "Ay tutulması" diye adlandırabileceğimiz resmindeyse alabildiğine karanlık, gri bir gökyüzünü anlatıyor. Karanlığa ivme kazandıran tek şey, bir bulutun ardından bile ışığını iletebilen ay. Gizin arkasındaki hareket, karamsar bir gökyüzü... O belli belirsiz ışık umut mu acaba? Aramaktan vazgeçemediğimiz tek şey, umut.

Timur Çelik, informal yüzeylerde ritmi ufacık ufacık serpiştirdiği kontrast renklerle sağlıyor. Aldığı klasik resim eğitiminin olağan sonucu bütün bunlar. Portre çalışmaları için de, "Yaşadığım insanın portresini yapıyorum" diyor. Az şey mi?

Dört Boyut Sanat Galerisi'nde yağlıboya çalışmalarını sergileyen (16 Kasım - 14 Aralık) Mustafa Özel, 1961 doğumlu. Konuları tren istasyonları, atlar, Haydarpaşa görünümleri, sokaklar. Ve portreler. Serginin ağırlıktaki rengi, mor. Morlar, mavilerle tren istasyonlarının, Haydarpaşa'nın çağrıştırdıkları ise ayrılık, özlem ve yalnızlık...

Alabildiğine rahat fırça vuruşlarıyla ne yaptığını bilen, kendine özgü bir yoruma yönelebilen bir sanatçıyla karşı karşıyayız. At çalışmalarında ise, aynı zamanda desenin resim sanatındaki yerini bilen bir ressam olduğunu ortaya koyuyor.

Bu atlar yüceltilmiş, güçlü kuvvetli atlar değil. Yorgun, bakımsız, taşıdığı yükün altında ezilmiş hayvanlar. Ve sanatçı gerçekte kendi çizgisini arıyor. Bu çizgiler de, genelde objenin veya figürün en duyarlı, en gizemli yanları oluyor. Brassai'nin **Picasso ile Konuşmalar** adlı kitabında dediği gibi: "Doğaya sınır çizemezsiniz, kopya da edemezsiniz üstelik; imgelenmiş nesnelerin gerçek görünüşlere bürünmesini beklersiniz..." □

Şükran MORAL

HABER

Mim Tiyatrosu

"Taner Barlas Mim Tiyatro" 27 Kasım'da perdelerini açtı. Tiyatro, çarşamba günleri 18.30 ve 20.30'da, her perşembe günleri 18.30'da **Sanat Uzun, Hayat Kısa** adlı müzikli oyunu sergiliyor. İngiliz yazarı John Arden'ın yazdığı, Metin Deniz'in uyarlayıp yönettiği oyunun müzikleri Atilla Özdemiroğlu'na, sahne düzenlemesi ve giysileri Naz Erayda ve Ali Cem Köroğlu'na ait. Deniz Türkali'nin konuk sanatçı olarak katıldığı oyunda kadro şu sanatçılardan oluşuyor: Alev Aykent, Elif Ataöv, Şule Gürbüz, Yasemin Esen, Aysun Aydın, Aytül Özkan, Zuhal Gencer, Nihal Doğan, Zeynep Gümüş, Nuray Gök, Figen Öztürk, Sedat Küçükay, Özcan Alpar, Ümit Aksoylu, Hasan Öztop, Hakan Boviker, Serhat Uygur, Yaşar Eyüboğlu, Konuralp Sunal, Taner Barlas.

Oyun çalışmalarıyla birlikte tiyatro, pandomim eğitimi, laboratuar çalışmalarını da sürdüren topluluk; hareket, dans, müzik ağırlıklı oyun denemeleri ve pandomim dalında oyunlar sergilemeyi amaçlıyor. □

İlanları boyayalım namusları koruyalım

İstanbul'da artık adet haline geldi: Üzerinde kadın resimleri bulunan duvar ilanları, bir grup insan tarafından sistemli bir şekilde kadınlarından arındırılıyor. Bu işin pek öyle durmuş-oturmuş bir kuralı da yok. İlandaki kadının edep yerinin ya da bunu ima eden yerlerinin gözükmesi falan pek öyle gerekmiyor. Önemli olan, ilanı yapılan nesnenin verdiği imaj. Sözgelimi ilanı yapılacak olan yayın, içinde yarı çıplak kadın resimlerinin bulunduğu haftalık bir magazin gazetesi olsun. Doğal olarak ilanlarda muhtelif meşhur kadınlarımızın resimlerini kullanacaksınız. Siz bu duvar ilanlarını yapıştırır yapıştırmaz bir grup insan ellerinde boyalarıyla sokaklara dökülecek ve ilanınızın kendilerince gayrı ahlâkî olan yerlerini sansür edecekler. Ya da, ayda bir yayımlanan çıplaklık dergisi mi çıkartacaksınız? Eh, artık duvar ilanlarınızda kadın resmi kullanmanız teamül de değil, bir gereklilik. Sonuç kaçınılmaz olarak aynı: Yine elleri boya kovalı insanlar ilanlarınızı "temizleyecek". Bu adet yalnız süreli yayınlar için geçerli değil. İlanlarında kadın ve çıplaklık imajını vermek isteyen (çorap, iç çamaşırı vb.) firmaların da başı dertte. Böyle belirli türdeki ilanlara önceden kestirilmesi pek zor olmayan bir tepkinin doğması, ister istemez belli grupları çağrıştırıyor. Yalnız, galiba bu işi yapanlar belki farkındalar belki değiller, ama namusunu "korumak" istedikleri kitle, zaten yeteri kadar namuslu. Bu dergileri almayarak (almayarak mı?) kendini koruyor. Potansiyel olarak "namussuz" olan kitle ise zaten "namussuz". Yani bu dergileri bu duvar ilanlarına bakarak alıyor, okuyor, belki de kendinden geçiyor. İşin kötüsü galiba bu potansiyel "namussuz" kitle, orası burası yırtılmış, malum yerleri boyanarak sansür edilmiş ilanlardan daha çok tahrik oluyor. Sırf bu nedenle, kimileri ilan veren firmanın bu işi kendi adamlarına para karşılığında kasten yaptırdığı ihtimalini akla getirdiği görüşünde. □